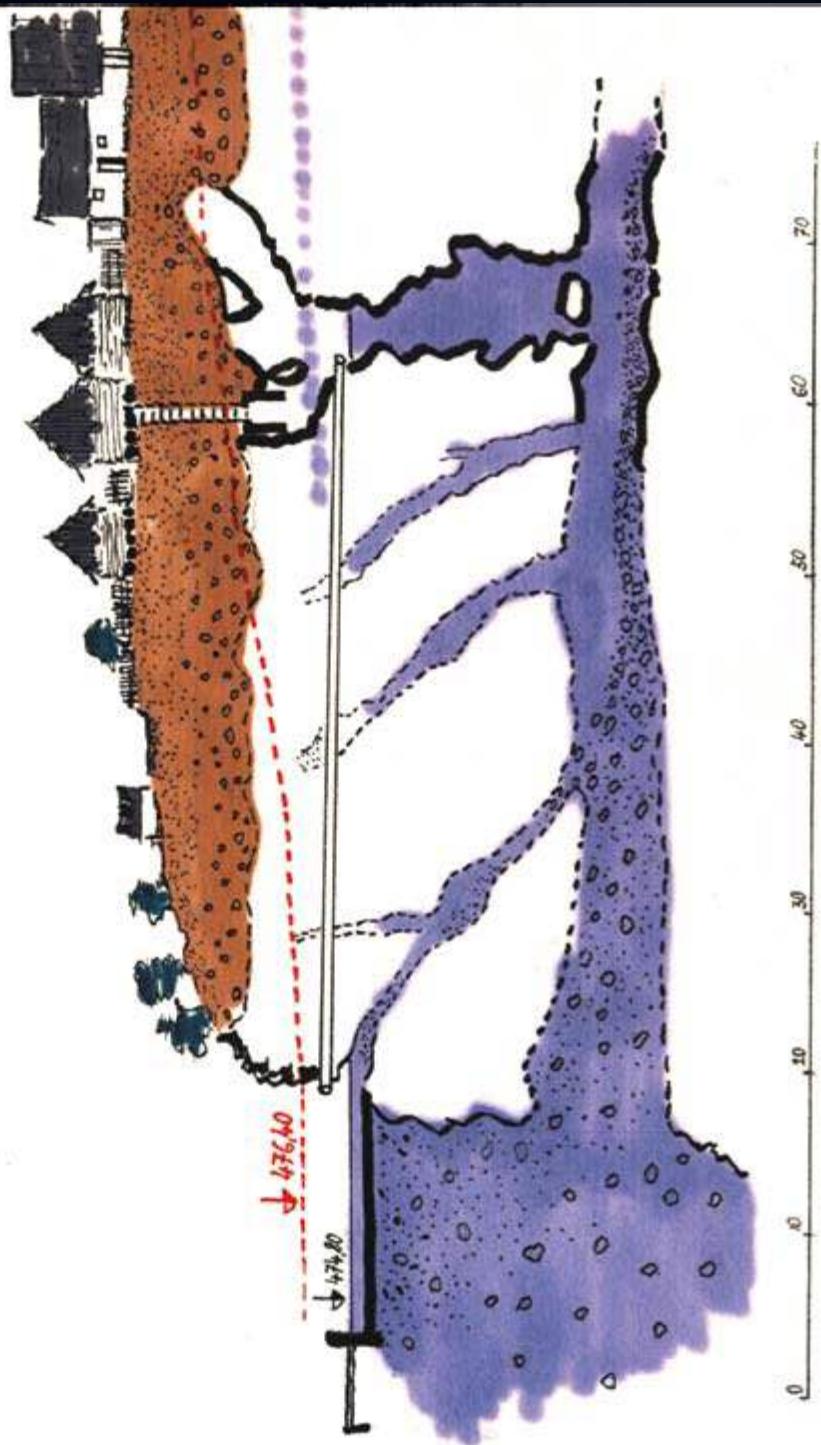

100 rokov Bystrianskej jaskyne

SPRAVODAJ
slovenskej speleologickej spoločnosti

3
2023

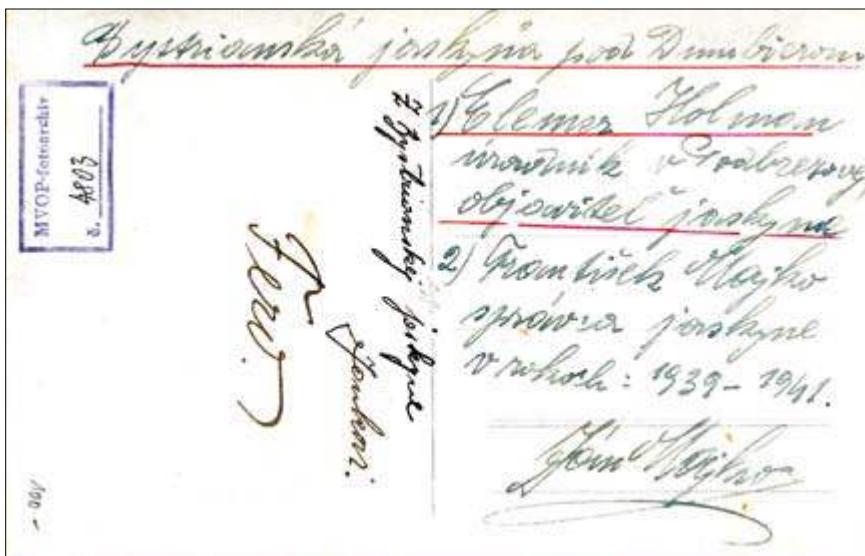
*Michal Bacúrik a Jozef Kovalčík v Harmaneckej jaskyni.
Archív OPaJ*

Spravodaj SSS 3/2023

ročník LIV

Obsah

• Peter Holubek: 100 rokov Bystrianskej jaskyne	3
• Martin Budaj: Mapy Bystriansko-valašianskeho krasu	6
• Martin Budaj: Sto rokov prieskumu jaskýň v Bystriansko-valašianskom krásse	9
• Jozef Kovalčík: Bystrá a ľudia	19
• Ernest Laubert: O objave Bystrianskej jaskyne	48
• František Majko: Jaskyňa Bystrá počas SNP	51
• Ján Vrabec: Bystrianska jaskyňa – práca a život s ňou	55
• Zdenko Hochmuth: Jaskyniarsky týždeň r. 1969 na Bystrej	60
• Ľubomír Múka: Prepádové územie vo Valaskej	63
• Ľubomír Múka: Nové objavy jaskýň v doline Potôčky	65
• Milan Štéc: Jaskyne v krasovom kopci Lipová v katastri obce Valaská	72

Fotografie na obálke

- 1. strana obálky:** Fotografia Františka Majka bratovi Jánovi z Bystrianskej jaskyne, 1. Elemír Hollman, 2. František Majko. Zbierka SMOPaJ
- 2. strana obálky:** Blokdiagram krasu pod obcou Valaská so zníženou hladinou Tajchu z troch horizontálnymi vrtmi s priemerom 15 cm, ktoré odvodňujú podzemie pri zníženom stave vôd. Ferdinand Jirmer, 1970
- 3. strana obálky:** Dokument družstva Jaskyne Bystrá z roku 1938. Archív OPaJ
- 4. strana obálky:** Jaskyňa Potôčky, bočná chodba. Foto L. Múka

Redakčná rada: Martin Budaj, Michal Danko, Ján Kasák, Zdenko Hochmuth, Peter Holubek, Bohuslav Kortman, Miroslav Kudla, Alexander Lačný, Nela Ševčíková, Ján Tulis

Redakčne spracoval: Miroslav Kudla, e-mail: miro.kudla52@gmail.com

Graficky upravil: Juraj Kačjak, e-mail: j.kacjak@kniharstvogeorg.sk

Adresa redakcie: Slovenská speleologická spoločnosť, Hodžova 11, 031 01 Liptovský Mikuláš,
e-mail: speleo@sss.sk

Vytlačil: Juraj Štefuň – GEORG, Žilina

100 ROKOV BYSTRIANSKEJ JASKYNE

Peter Holubek

Po storočniciach Jaskyne slobody a Važeckej jaskyne sa v roku 2023 tohto jubilea dočkala aj Bystrianska jaskyňa. V tomto prípade si pripomíname počiatky objavovania a poznávania Staréj Bystrianskej jaskyne, ktoré za cenu úpornej jaskyniarskej práce postupne priviedli k objavu dnes sprístupnej Novej Bystrianskej jaskyne a ďalším objavom. Pred sto rokmi sa tu začal proces, ktorého koniec je pre nás jaskyniarov naštastie v nedohľadne... V rozsiahлом krasovom území medzi Bystrou a Valaskou sa skrývajú nielen rozsiahle podzemné priestory, ktoré podstatne prevyšujú doteraz známe jaskynné chodby, ale je tu aj priesecník osudov mnohých generácií nadšencov, ktorí tu strávili tisícky dní, počas ktorých zápalisto prekonávali prekážky, objavovali a dokumentovali nepoznané kúty Bystrianskeho krasu. Počas uplynulých sto rokov sa tu písali nielen príbehy objavov a nadšenia, ale aj sklamania či vojnového utrpenia.

Mená ako A. Dropa, P. Hipman, A. Hlásna, bratia Hollmanovci, P. Janáčik, F. Jirmer,

J. Kovalčík, J. Kunský, D. Kubíny, E. Laubert, K. Mach, bratia Majkovci, P. Marek, J. Múka, F. Pleva, J. Šalát, S. Šrol, M. Veselko, J. Vytřísalová (Jirmerová), V. Žikeš a mnohé ďalšie patria významným slovenským jaskyniarom, ktorí sa podieľali na poznávaní tohto podzemného fenoménu. Objem prác, ktoré tu vykonali, je na slovenské pomery nesmierny. Pri tejto príležitosti sme sa rozhodli zostaviť monotematické číslo Spravodaja s cieľom priblížiť čitateľom historiu poznávania Bystriansko-valaštianskeho krasu so zreteľom na Bystriansku jaskyňu. Príspevky v ňom sú možno netradičné. V niekoľkých prípadoch ide o reprodukcii archívnych materiálov, ktoré čitateľovi autenticky priblížia historiu objavovania a poznávania tejto krasovej oblasti, ako aj osudy jaskyniarov, ktorí tu pôsobili.

Martin Budaj do nášho časopisu spracoval stručnú historiu jaskyne a aj vďaka Ľubovi Múkovi zostavil prehľadnú mapu jaskyniarskych lokalít Bystrianskeho krasu. Publikujeme tu aj

Tábor jaskyniarov pri Bystrianskej jaskyni v roku 1969. Archív OPaJ

doteraz nepublikovaný rozsiahly materiál od Jozefa Kovalčíka z archívu Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši, v ktorom sumarizuje svoje pôsobenie v Bystrej. Na vyváženie jeho spomienok tu uverejňujeme aj text ďalšieho objaviteľa jaskyne Ernesta Lauberta. Sú tu uverejnené aj pamäti Františka Majka na pohnuté vojnové udalosti. Priestor sme dali aj správcovi jaskyne Jánovi Vrabcovi, ktorý v Bystrianskej jaskyni strávil 42 rokov. Domáci jaskyniari Ľubo Múka a Milan Štěc prispeli poznatkami o najnovších objavoch v doline Potôčky a dokumentačnými prácami v oblasti Lipovej a prepadliska v obci Valaská.

Pri príležitosti tohto významného jubilea sa breznianski jaskyniari odhodlali zorganizovať v dňoch 30. 8. až 3. 9. 2023 Jaskyniarsky týždeň, počas ktorého sa rozhodli ukázať zaujímavosti svojho pracovného územia a umožniť bližšie spoznať Bystriansku jaskyňu. V roku 1969 tu Múzeum slovenského krasu pod vedením Alfonza Chovana zorganizovalo v dňoch 5. – 11. júla 11. jaskyniarsky týždeň, ktorého sa zúčastnilo 86 členov SSS. Okrem lokalít v okolí Bystrej navštívili aj vysokohorský kras v Nízkych Tatrách. Návštevy jaskýň boli pracovné a účastníkom boli pod vedením skúsených odborníkov odovzdané poznatky a skúsenosti z oblasti bezpečnosti práce, prvej pomoci, farbenia vôd, techniky zostupu do priepasti, merania jaskýň, klimatických pozorovaní, metodiky speleoarcheologickejho výskumu a výskumu fauny a flóry.

V dňoch 30. júla až 4. augusta roku 1985 sa na Bystrej uskutočnil ďalší, v poradí

26. Jaskyniarsky týždeň, ktorý zorganizovali breznianski jaskyniari so sekretariátom SSS. Okrem lokalít v okolí Bystrej sa exkurzie realizovali do Jaskyne mŕtvych netopierov v Kozích chrboch pod Ďumbierom. Tohto jaskyniarskeho týždňa sa zúčastnilo 128 záujemcov.

Na záver chceme vzdať hold všetkým, ktorí sa podieľali a podielajú na poodhaľovaní podzemia Horehronského podolia.

J. Jirásek a M. Erdős počas oddychu na Jaskyniarskom týždni v roku 1969.
Archív OPaJ

J. Hlaváč, F. Jirmer, D. Mandák, A. Lucinkiewicz, A. Chovan, J. Jakáľ a J. Jirmerová počas otvorenia Jaskyniarskeho týždňa v roku 1985. Archív OPaJ

Vyčítovanie nákladov jask. týždne

5.- 11. júla 1969.

1./ Cestovné účastníkov 2.653.60
2./ Cestovné sedač.výťahom 700.-

Náklady cestovného spolu 3.353.60

3./ Preprava nákl.sutom 1.141.-

4./ Náklady na stravu:
a./ nákup v Mikuláši 2.578.50
/múka, cukor, vajcia, cestovins, sirup,
sól, čaj, káva, koreniny, pretlaky,
uhorky, prísady/

b./ nákup mäsa s mäs.výrobkov 4.536.50

c./ chlieb, mlieko, smotana 1.224.35

d./ zelenina 56.-

Náklady na stravu spolu 8.395.35

5./ Predprípravné práce - náklady dr.Kubíny 65.60

Náklady spolu: 12.955.55 Kčs

Strevné dni spolu:/ okrem tých, čo z domácičich sem-tam denne
došli s podaná im bola strava/ 503 dní.

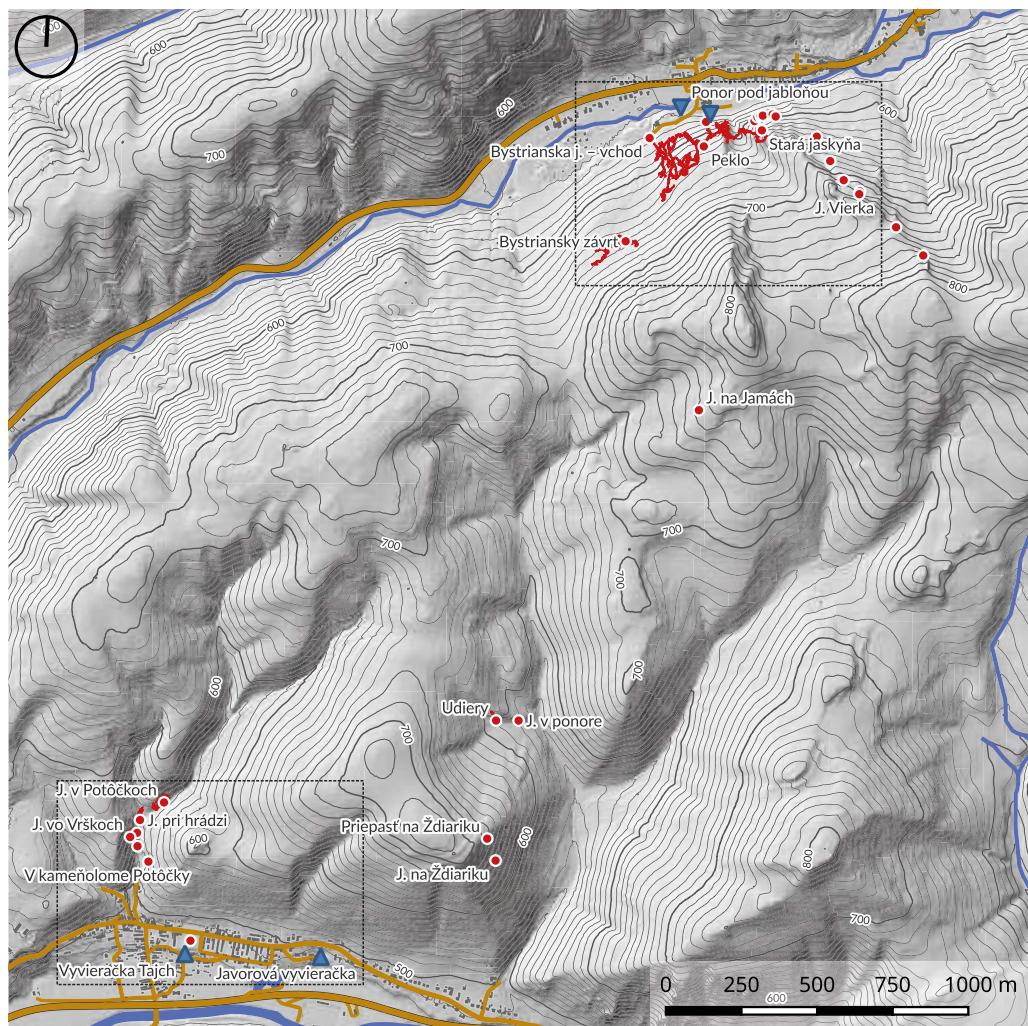
Náklad na stravobý deň 16.69 Kčs

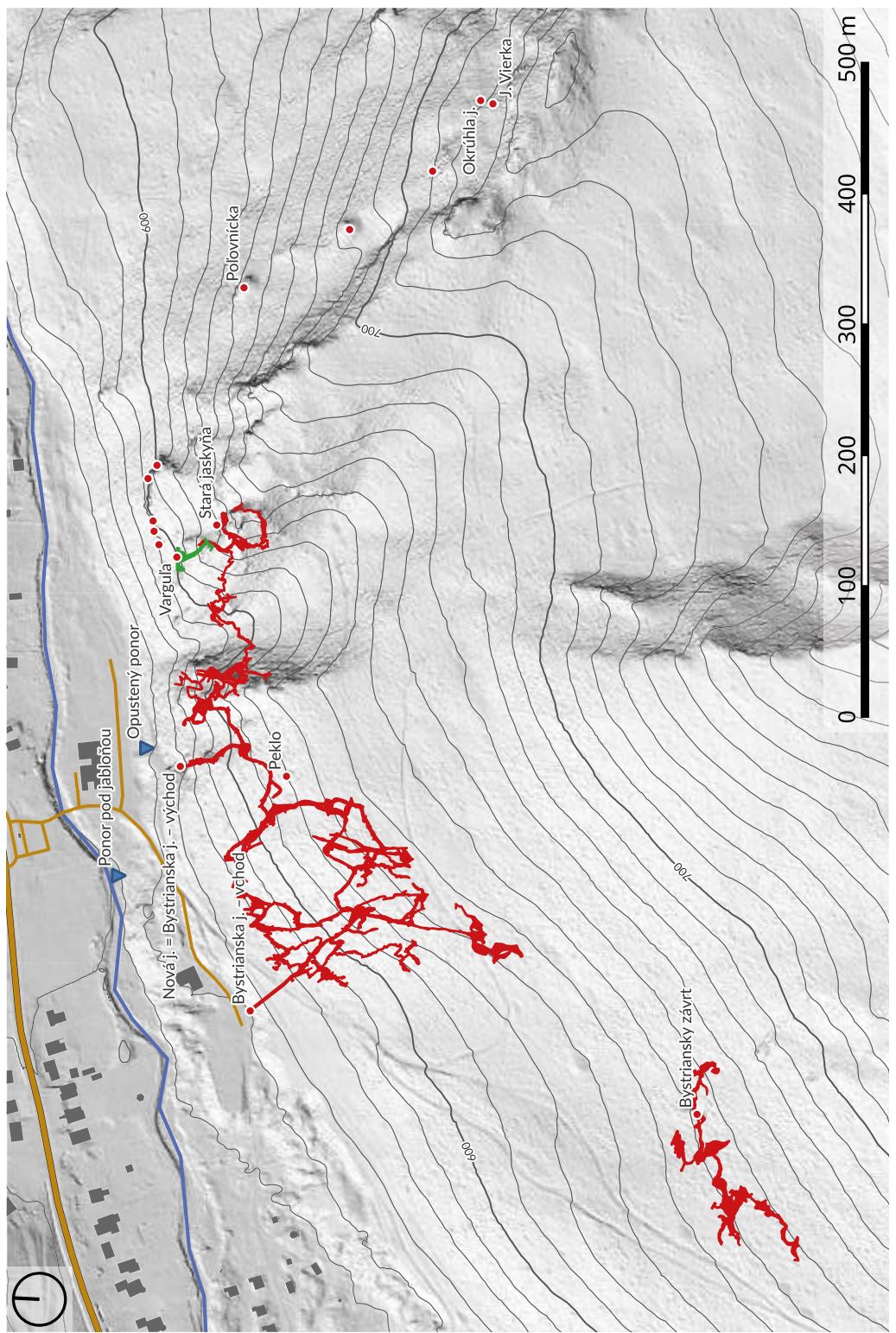

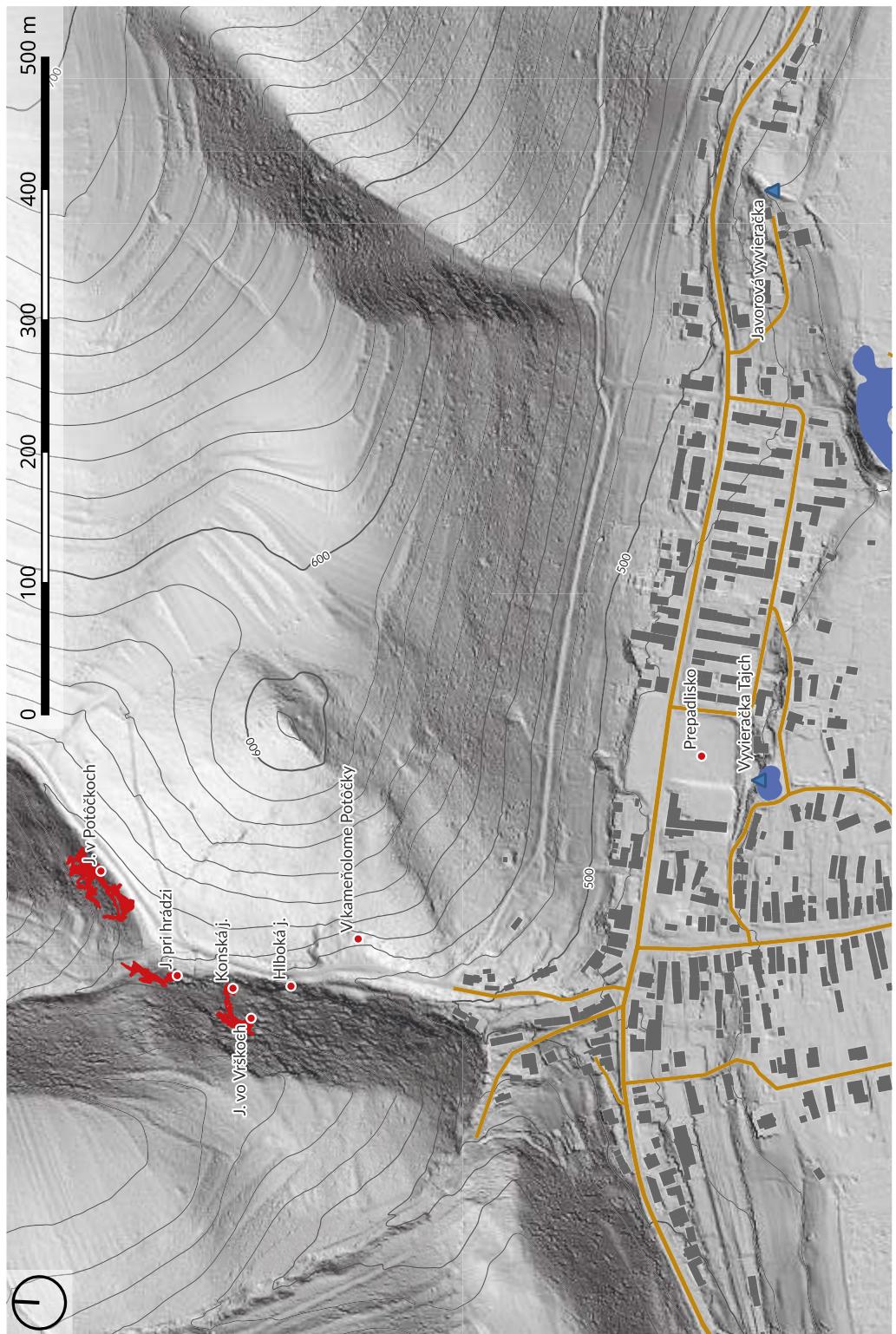
MAPY BYSTRIANSKO-VALAŠTIANSKEHO KRASU

Zostavil M. Budaj na základe mapových podkladov:

- Bystrianska jaskyňa: R. Magáň et al. 2004 – 2008; por. Spravodaj 2/2006, s. 30–35 s rozpracovanou detailnou mapou
- Bystriansky závrt: F. Jirmer, J. Vytřísalová, F. Pleva 1956; M. Štěc, J. Peřko, M. Čažký 1986; por. Spravodaj 1/1989, s. 45–46 (údaje z najnovšieho merania z r. 2016 sú žiaľ stratené)
- Varguľa: P. Holúbek, Z. Jurík 2023 (od Bystrianskej j. v mape odlišená zelenou farbou)
- U diery: L. Múka et al. 2003; por. Spravodaj 1/2004, s. 67–69
- Jaskyne v doline Potôčky: P. Huťka, L. Múka et al. 2010 – 2023; por. Spravodaj 1/2010, s. 53–54 (J. vo Vŕškoch) a mapu J. v Potôčkoch v tomto čísle Spravodaja
- Súradnice vchodov: L. Múka, P. Huťka, P. Holúbek, M. Kudla, M. Budaj, P. Gažík, D. Jančovič
- Cesty, vodstvo, budovy: OpenStreetMap
- Digitálny model reliéfu: ÚGKK SR

STO ROKOV PRIESKUMU JASKÝŇ V BYSTRIANSKO-VALAŠTIANSKOM KRASE

Martin Budaj

Mlyn, kačky a zbojníci (pred rokom 1923)

Bystriansko-valaštiansky hydrologický systém bol miestnym obyvateľom oddávna známy cez nápadné ponory pri dnešnej obci Bystrá a vyvieračky vo Valaskej. Vody z hlavnej vyvieračky vo Valaskej boli zachytené na pohon mlyna postaveného krátko po roku 1514. Súvis s ponormi explicitne spomína roku 1791 Windisch. Hovorí o potoku, ktorý sa pri Mýte stráca, tečie miľu pod zemou a vo Valaskej po háňa tri mlynské kolesá (ponárajúci sa potok lokalizuje k neďalekej obci Mýto, pretože trvalé osídlenie na mieste dnešnej obce Bystrá v tej dobe ešte len začalo postupne vznikať, a to po založení železného hámra na sútoku Bystrej a Štiavničky r. 1787). Z 19. storočia sa zachovali správy o potrebe pravidelného čistenia ponorov, aby mal mlyn dostatok vody.

Do podzemia sa ľudia dostali len na vzdialenosť niekoľkých metrov v ponoroch. Podzemný tok však skúmali nepriamo, pomocou pilín alebo legendárnej živej kačky hodených do vody v ponore. Obe sa podľa správy Boženy Němcovej z roku 1859 mali po pol dni objaviť vo vyvieračke. Ďalšia kačka, hodená do ponoru r. 1863, údajne

vyplávala až po troch dňoch. Pri odrazení vody od ponorov alebo do ponorov sa zmena toku podľa správ prejavila vo vyvieračke za pol dňa.

Začiatkom 20. storočia nad ponormi väčšinu vody zachytili pre potreby elektrárne na Piesku. Do podzemia sa vtedy cez ponory neúspešne snažili dostať aj pracovníci nedalekých podbrezovských zleziearní v snahe nájsť nánosy zlatonosného piesku, splaveného z ryžovísk pod Jarabou.

Vo svahu neďaleko ponorov boli známe vchody do niekoľkých menších jaskýň. V pamäti ľudu sa do medzivojnového obdobia zachovali spomienky na zbojníka Kuba Popáleného, ktorý sa v niektoré z dier istý čas zdržiaval. Spomienky môžu mať historické jadro, keďže Jakub Popálený je sice málo známy, ale predsa historicky doložený miestny zbojník, ktorý v okolí zbíjal začiatkom 19. storočia.

Je veľmi pravdepodobné, že do tamojších jaskýň sa dostali aj baníci z okolitých banískych lokalít, keďže bystriansky kronikár sa krátko po Kovalčíkovom objave zmieňuje o práchnivom kuse dreva položenom ponad priečasť v Staréj jaskyni a o drevenej kladke.

Katastrálna mapa z r. 1866, ktorá zachytáva hydrologickú situáciu na Bystrej pred odvedením vody potrubím pre potreby zleziearní v Podbrezovej na začiatku 20. storočia. V lavom dolnom rohu sú plnými krúžkami označené ponory. Prítok vody do východnejšieho z nich sa reguloval hrádzou na bočnom nábone južne od hlavného toku. (ŠA B. Bystrica)

Jozef Kovalčík
(archív Nadeždy
Surovičovej)

Ernest Laubert,
foto z r. 1929 (Homola –
Tomeček: Hrad Lupča,
2017, s. 133)

Arpád Hollmann
(archív
A. Hollmanna ml.)

Elemér Hollmann
(archív
A. Hollmanna ml.)

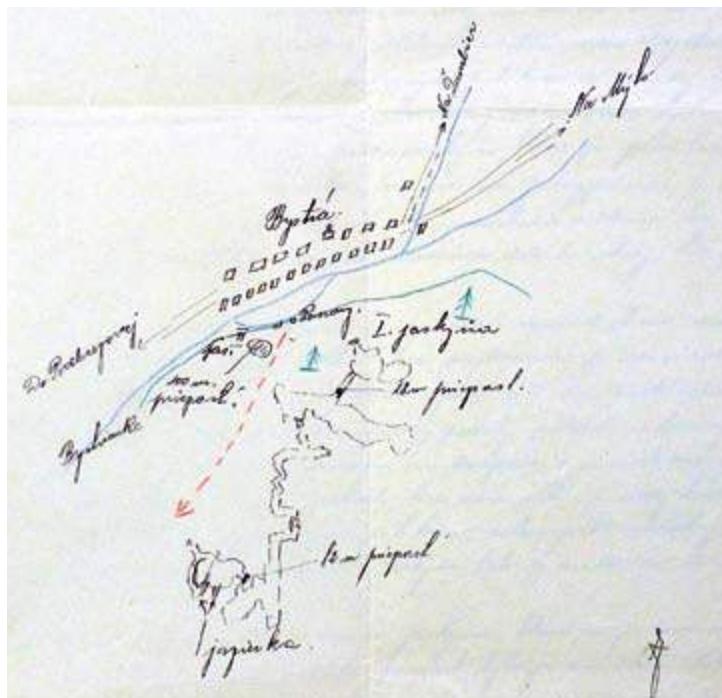
Kovalčík, Hollmann a spol. (1923 – 1938)

Stará jaskyňa (1923 – 1926) Iniciátorom a lídrom systematického prieskumu jaskyň v okolí Bystrej bol Jozef Kovalčík (1904 – 1974), od r. 1922 učiteľ vo Valaskej. O vchodoch do jaskyň sa podľa vlastného rozprávania dozvedel od miestneho kostolníka 10. 6. 1923. V teréne ich našli so znalcem okolitej krajiny Ernestom Laubertom (1897 – 1982) dňa 17. 6. 1923, kedy si prehliadli aj vstupnú chodbu Starej jaskyne

(pomenovanej takto až neskôr) až po priepast. Do šestnásťmetrovej pripasti zostúpili **29. 6. 1923** J. Kovalčík, E. Laubert, Imrich Môcik a Jozef Brna a objavili pokračovanie Starej jaskyne, dve chodby v celkovej dĺžke 70 – 80 m. (E. Laubert dátuje tieto udalosti na 1. a 5. mája 1923, avšak robí to s veľkým časovým odstupom, približne 50 rokov.)

Pre ďalší prieskum Starej jaskyne musel J. Kovalčík nájsť stabilných spolupracovníkov. Spolu

čiatku to bol najmä E. Laubert, ktorý však zhruba od r. 1926 alebo 1927 do jaskyň prestal chodiť. Kovalčík už r. 1923 nadviazał spoluprácu s podbrezovským odborom KČST. Spolu s členmi KČST v jaskyni orientačne zamerali hlavné smery a dĺžky a pripravovali rozširovanie neprieleznej úziny trhavinou. V júni 1925 KČST zorganizoval návštěvu konzervátora A. Krála, objaviteľa Chrámu slobody. Prehliadka však mala dohru v spochoch o prvenstvo objavu pokračovania jaskyne. Spolupráca s KČST v období 1925/1926 skončila vážnou roztržkou rovnako pre spory o prvenstvo a pravdepodobne aj pre rozdielne predstavy o organizácii práce a ich animozita sa

Kovalčíkov náčrt známych priestorov Starej jaskyne (č. I) a vchodu Pekla (č. II) z mája 1927. Zbierka SMOPaJ

prejavovala ešte v 30. rokoch. Asi v r. 1925 zapojil Kovalčík do prieskumu tiež bratov Arpáda (1907 – 1971) a najmä Eleméra (1908 – 1982) Hollmannovcov, v ktorých získal dlhodobých kľúčových spolupracovníkov. Na prieskum chodili často po práci večer a na noc.

Prieskum by nebol možný bez súhlasu majiteľa pozemkov v okolí vchodu jaskyne, ktorým bol Spolok bývalých urbarialistov obce Mýta. Mýtňanskí urbárnici tiež finančne a materiálne podporovali práce v jaskyni. V r. 1925 vybudovali vchodové dvere a financovali strelmajsterské práce, vďaka ktorým bolo za tesnou úžinou objavené pokračovanie v dĺžke asi 150 m po ďalšiu prieťast a sieň s jazierkami. Urbárska finančná podpora bola potvrdená aj písomnou zmluvou zo 6. 6. 1926.

Peklo (1926 – 1927) Keďže priestory Starnej jaskyne boli príliš vzdialené od ponorov a predpokladaného podzemného vodného toku, prieskumníci sa snažili nájsť ďalší vchod bližšie k ponorom. Úspešný bol E. Hollmann, ktorý dňa 24. 4. 1926 našiel závrt s malým otvorom so silným prievanom. Čoskoro ho J. Kovalčík a bratia Hollmannovci rozšírili a prenikli do šikmej stupňovitej prieťasti s celkovou hĺbkou 60 m, ktorú nazvali Peklo. Práce v Starnej jaskyni ukončili a venovali sa Peklu, na dne ktorého preskúmali niekoľko chodieb. Perspektívny smer postupu určili dymom z nakladeného ohňa. Pri prieskume prieťasti v r. 1927 spolupracovali s členmi banskobystrickej pobočky Karpatského spolku pod vedením Fritza Schöna. Koncom roku 1927 však Kovalčík z Valaskej odchádza učiť do Muránskej Lehote a Hollmannovci na štúdiá. Práce v jaskyni sa tak na niekoľko rokov prerušili. Vchod do Starnej jaskyne vtedy zamurovali.

Nová jaskyňa (1932 – 1936) Prieskumné práce sa obnovili roku 1930 po návrate Kovalčíka a Hollmannovcov, pričom až do r. 1932 len ich vlastnými silami. Pálčivým problémom bol nedostatok financií na prieskum, ktorý sa v priebehu času snažili riešiť viacerými spôsobmi. Po neúspešnej žiadosti o podporu Krajinskému úradu r. 1927 získali asi r. 1932 dar 5000 korún od lesného radcu Jozefa Szilvaya, ktorý sa začiatkom 20. storočia zúčastnil výšie zmieneného pokusu o preniknutie do ponorov. Rozhodol však, že majú byť použi-

té iba na práce v ponoroch. Postupne sa im podarilo získať aj ďalšie súkromné príspevky, ktorými od júla 1932 financovali robotníkov pri výkopových prácach v ponore. Robotníkmi boli Anton Gajdoš, Július Kúdelka a Michal Kúdelka z Valaskej, ktorí pracovali za polovičného odmenu s tým, že zvyšok je ich pohľadávka voči budúcomu spolku prevádzkujúcemu sprístupnenú jaskyňu. Po čiastočnom zasypaní chodby v ponore mali obavu z ďalších výkopov na tomto mieste bez zhotovenia výdrevy, na ktorú však už nemali prostriedky. Kovalčík si ale všimol puklinu s prievanom pod bralom nad ponorom a napriek vyčerpaným financiám presvedčil s Hollmannovcami robotníkov na pokračovanie práce na novom mieste. Po troch dňoch sa im podarilo preniknúť do Vstupnej siene (dnes Zrúteného domu). Tak po Starnej jaskyni a Pekle objavili r. 1932 tretiu jaskyňu, ktorú nazvali Nová jaskyňa.

Veľa úsilia venovali prepojeniu dna Pekla a Novej jaskyne. Ich blízkosť si overili kle-

Nesprístupnená časť Bystrickej jaskyne, fotografia asi z 30. rokov. Archív OPaJ

paním. Pokusy o prepojenie však boli dlho neúspešné, keďže jaskyne neboli zamerané. V apríli 1935 sa údajne E. Hollmannovi v snahe o záchraru života údajne podarilo dostať z Pekla do Novej jaskyne, neskôr sa im však už túto trasu nájsť nepodarilo. **Napokon jaskyne pravdepodobne r. 1936 prepojili** desaťmetrovou prerážkou cez masív, sledujúc jednu z porúch v skale. Prepojenie týchto dvoch jaskýň umožnilo zamýšľať sa o sprístupnení chodieb pod Peklom relatívne pohodlnou trasou bez prekonávania hlbokých priepastí. Sprístupňovacie práce v Novej jaskyni sa začali už v januári 1934 so zámerom otvoriť jaskyňu pre verejnosť ešte v tohoročnej sezóne, a to s tými istými robotníkmi ako r. 1932, teraz už so zmluvou na trvalé zamestnanie. V roku 1934 bolo podľa správ drevénymi schodmi a bez elektrického osvetlenia provizórne sprístupnených podľa dokumentov asi 350 m, do r. 1936 už po prepojení s Peklom asi 700 m chodieb po Záclony (dlžky sú zrejme nadšadené). Prerážku a sprístupnenie financovali z viacerých príspevkov, najmä z Krajinského úradu v Bratislave a z Okresného úradu v Brezne. Napriek snahe sa však jaskyňu nepodarilo sprístupniť pre verejnosť.

V júni 1934 uzavreli Kovalčík a Hollmannovi s majiteľom pozemkov, mýtňanskými urbanistami, novú zmluvu na 25 rokov, v ktorej už mysleli na právo „*sriaďovať cesty, parky, sadie ozdobné stromy, objavovať a sprístupňovať jaskyne, stavať útulne a hotely.*“ Na jeseň r. 1943 a jar 1944 sa pokúšali o úpravu podmienok využívania pozemkov v zmluve z r. 1934, no tentokrát neúspešne.

Družstvo Bystrianskych jaskýň a prvé sprístupnenie jaskyne (1938 – 1944)

Dovtedy získané finančné príspevky zdáleka nepostačovali na rozsiahlejšie práce a preto sa bádatelia rozhodli založiť družstvo, pri ktorom by jednak získali finančie z členských podielov, ale hlavne by sa ako právnická osoba mohlo družstvo uchádzať o rôzne dotácie a príspevky. Prvý pokus o jeho založenie v r. 1933 – 1934 bol napriek podpore okresného úradu neúspešný pre malý záujem o členstvo aj neskúsenosť organizátorov s administratívnou a začlenením do celoslovenských štruktúr. Družstvo sa podarilo založiť

až na druhý pokus. Pod názvom „JASKYNE BYSTRÁ družstvo Bystrianskych jaskýň pod Ďumbierom v Brezne nad Hronom“ bolo po viac ako ročnej príprave založené 20. 11. 1938 so 132 členmi a 154 podielmi. Členmi správy boli okrem prieskumníkov aj zástupcovia breznianskej honorácie: majiteľ drogérie ing. Ľudovít Krno, advokát dr. Ján Zibrín, J. Kovalčík, okresný súdca Pavel Denk a E. Hollmann. Družstvo po niekoľkých dňoch získalo ďalšiu subvenciu z okresného úradu a v auguste 1939 sa okres Brezno stal dokonca členom Družstva s 1000 podielmi.

Vďaka získaným financiám bolo možné v priebehu polroka dokončiť sprístupnenie jaskyne od Záclon až po Kaplnku (dnes Klejnotnica). Na trase vykonali viaceru prekopov a prerážok: za Záclonami, zostup k Baldachýnu a spojenie so sieňou pred Suchými chodbami. V porovnaní s dnešným prehliadkovým okruhom však bola trasa stále výrazne členitejšia a náročnejšia, s prekonávaním mnohých 3 – 4 metrových stupňov drevénymi alebo kamennými schodmi. Jeden stupeň mal až 10 metrov. Chodníky boli podľa možnosti vyrovnané a vysypané štrkom a pieskom. Pre verejnosť bola jaskyňa prvýkrát slávnostne otvorená 2. 7. 1939. Prejdenie prehliadkovej trasy trvalo takmer dve hodiny.

Keďže obec Bystrá v tomto období nebola elektrifikovaná, objavitelia mali už r. 1934 zámer vybudovať vlastnú elektráreň a jaskyňu elektricky osvetliť. Pôvodne malo ísť o hydrocentrálu, ale začiatkom roku 1940 zmenili plán na 10 kW elektráreň s dynamom poháňaným motorom na drevoplyn vyrábaný na mieste z drevného uhlia. V jaskyni inštalovali asi 300 m el. vedenia. Motor na drevoplyn poriaďane nefungoval, používali teda benzín, no výkon bol nedostatočný a v júni 1941 píšu o ďalšej zmene plánu a návrate k vodnej elektrárni. Na osvetlenie jaskyne tak návštěvníci naďalej používali najmä karbidové lampy.

Prvým správcom jaskyne bol František Majko v r. 1939 – 1941. V júli 1942 vydal Okresný úrad v Brezne povolenie na trvalé sprístupnenie jaskyne. V roku 1939 mala jaskyňa 985 návštěvníkov, r. 1940 mala 1028 návštěvníkov a v roku 1943 ju navštívilo 1000 – 1500 turistov. Aj po sprístupnení sú doložené snahy o ďalší prieskum. Napríklad r. 1943 žiadajú

J. Kovalčík a E. Hollmann Ministerstvo národnej obrany o zapožičanie malého gumeného člana na prieskum podzemného vodného toku. V máji 1944 vypracoval E. Hollmann pre okresný úrad posudok o bezpečnosti na sprístupnej trase v jaskyni.

Prechod frontu a úkryt v jaskyni (1945)

Koncom januára a začiatkom februára 1945 v okolí Bystrej a Valaskej prebiehali frontové boje. Viacerí obyvatelia ušli z domovov v snahe vyhnúť sa odvlečeniu ustupujúcou nemeckou armádou. Dve takéto skupiny obyvateľov z Valaskej a iných blízkych obcí (nešlo o partizánov ani povstaleckých vojakov) našli útočisko v systéme Nová jaskyňa – Peklo. Prvá skupina bola menšia, jaskyňu v nej poznal niekdajší sprievodca F. Majko. V skupine bolo podľa rôznych správ 6 až 11 ľudí a podľa F. Majka boli v jaskyni 21 dní, od 20. januára do oslobodenia 9. februára. Datovanie je pravdepodobne posunuté o 5 dní, keďže Bystrá bola v skutočnosti oslobodená 14. februára. V druhej skupine pod vedením učiteľa A. Kaliského bolo podľa rôznych správ asi 10 až 17 ľudí. Tí boli v jaskyni kratšie, od 1. do 10. februára a znalcami jaskyne boli niekdajší robotníci pri sprístupňovaní A. Gajdoš a M. Kúdelka. Táto skupina bola najprv v dnešnej Partizánskej sieni s tým, že v núdzi sa stiahnu do Hornej partizánskej siene. Od 5. februára sa však presunuli do vchodu Pekla, kde čakali na utíšenie streľby v okolí až do 10. februára, kedy napriek pokračujúcej palobe utiekli do Valaskej. Situáciu Majkovej skupine, ktorá sa najprv usadila na dne Pekla, no chcela z jaskyne pre akútne nedostatok potravy ujsť cez objavný vchod Pekla, skomplikovala nemecká hliadka vo vchode, ktorú tam počuli niekoľko dní. Pokladáme za veľmi pravdepodobné, že v skutočnosti počuli hlasy Kaliského skupiny, ktorá čakala v ústí Pekla niekoľko dní.

Obetou vojny sa stal 35-ročný Gabriel Krupa, obyvateľ Valaskej, ktorý nepatril ani k jednej skupine. Členovia oboch skupín však vo svojich spomienkach uvádzajú, že na jeho telo narazili v jaskyni. Okolnosti a miesto jeho smrti aj chronológia udalostí sú nejasné. Podľa r.-k. matriky pochovaných bol nemeckými vojakmi nešťastnou náhodou zabity v lese 30. januára a pochovaný bol 9. februára 1945, ešte pred oslobodením Valaskej.

Útlm činnosti Družstva a formovanie nových skupín prieskumníkov (1949 – 1952)

Hlavní aktéri dovtedajšieho prieskumu, J. Kovalčík a bratia Hollmannovci, žili po skončení vojny mimo regiónu. Kovalčík sa sice po niekoľkých rokoch vrátil do Banskej Bystrice, medzičasom však začala vznikať nová skupina záujemcov o prieskum, ktorú zrejme najmä z pracovníkov Strojární Piesok začal organizovať Alexander Steiner ako Jaskyniarsky krúžok z Piesku. Z obdobia 1949 – 1951 poznáme menovite niektorých jeho členov: A. Steiner, Anna Hlásna (obaja skúmali jaskyne od r. 1946), Ladislav Tóth, Ladislav Muriňák, Eudmila Schindlerová, Ch. Schindlerová, Vladimír Dovala, Alexander Kalický, František Bodjan, Kamil Finka (člen *Jaskyniarskeho sboru KSTL* už r. 1948) a Oliver Finka. V r. 1950 mala skupina 12 členov. Bystrianskú jaskyňu skúmali r. 1949 (14 akcií), 1950 (16 akcií), 1951 aj 1952. V Novej jaskyni sa postarali o nahradu zhrnútých drevených schodov. Vo svahu nad jaskyňou tiež objavili otvor s prievalom, cez ktorý r. 1956 pracovníci n. p. Turistu prenikli do Bystrianskeho závrtu (ďalej aj Závrtu).

P. Patek v Bystrianskom závrate. Foto: Z. Hochmuth, 1972

R. 1951 vznikol aj jaskyniarsky krúžok pri Mostárni Brezno, ktorý dlhodobo viedol Ján Šalát (zo začiatku krúžok pravdepodobne krátko viedol Miroslav Sámel, obaja boli jaskyniarmi od r. 1950). Ďalší členovia boli Jarmila Vytrísalová (neskôr vyd. Jirmerová), Ján Krčul'a a Jindřich Slavičinský. Viacerí členovia oboch skupín sa stali aj členmi SSS.

Koncom augusta 1951 zmapoval na požiadanie Družstva bystrianskych jaskýň väčšiu časť Novej jaskyne A. Droppa s asistenciou miestnych jaskyniarov z oboch skupín. Pri mapovaní objavili tesný prechod do Pustej siene. Hned 5. septembra 1951 a v nasledovných dňoch tu členovia Mostárenskej skupiny objavili ďalšie priestory, ktoré celkovo nazvali Mostárenské siene. V r. 1952 K. Finka a A. Hlásna s miestnymi spolupracovníkmi domerali povrchové ľahy a údaje zaslali A. Dropovi.

Znárodenie a prieskum Slovakotourom a Turistom, n. p. (1952 – 1955)

Zásadnú zmenu prinieslo znárodenie jaskýň a zriadenie Správy slovenských jaskýň v Liptovskom Mikuláši r. 1950. Na Družstvo bystrianskych jaskýň bola uvalená národná správa 10. októbra 1950. V novembri 1951 od SSJ preberá jaskyne Riaditeľstvo pre cestovný ruch (RCR) a delimituje ich na miestne príslušné pobočky Slovакotouru (od r. 1953 bol po likvidácii RCR za výskum zodpovedný Ces-

tovný ruch, n. p., následne od r. 1954 Turista, n. p.). J. Kovalčík a Ľ. Krno za Družstvo bystrianskych jaskýň zápisnične odovzdali správu jaskyne 17. 11. 1951 v nádeji na štedrejšie investície do prieskumu a sprístupňovania. V marci a apríli 1952 Slovakotour vykonal obhliadky jaskyne, A. Hlásnu poverili funkciou miestnej tajomníčky Slovakotouru v Podbrezovej a správkyne jaskyne a na ďalší výskum určili pracovníkov Majkovej výskumnej skupiny.

Práce prebiehali v auguste 1952 pod vedením Júliusa Hrčku z Harmaneckej jaskyne najmä na otváraní Závrta a úprave trasy v Novej jaskyni. Začiatkom septembra vykonal povrchový geologický prieskum D. Kubíny. Dňa 10. septembra krajský tajomník Slovakotouru A. Kubala prepustil bez vysvetlenia J. Hrčku a po spore s tajomníkom dala výpoved' aj znechutnená A. Hlásna. Vedenie pracovnej skupiny prebrala J. Vytrísalová. Práce v podzemí sa obnovili koncom júla 1953. Až do 19. septembra pracovali najmä v Závrte, niekoľko dní aj v jaskyni v kameňolome Potôčky. Od januára 1954 už pracovali bez veľkých prestávok až do júna 1956. V januári až marci 1954 sondovali v Suchých chodbách a Mostárenských sieňach; od marca do septembra 1954 úmorne prestrielačovali v masíve takmer vertikálnu puklinu s prievanom na dne Starej jaskyne do hĺbky asi 22 m. Dňa 20. 9. však skúsili prekonať Biele jazierko pred koncom Starej jaskyne a rýchlo objavili

40 m chodby. Po odvodňovaní jazierka rozširovali úžinu v chodbe a

28. októbra 1954 Jozef Nehéz sám prenikol veľmi tesným prielezom do Novej jaskyne (zistil to tak, že na dne zbadal stopy po topánkach). V decembri skúmali Mostárenské sieňe, ale v januári sa vracačú do Starej jaskyne a po ďalšom rozširovaní úžin uskutočnili 6. 1. 1955 prechod zo Starej jaskyne do Partizánskych sieňí v zostave J. Nehéz a L. Ivanov (z ďalších členov pracovnej skupiny O. Gajdošík neprekonal úžinu v Starej

Účastníci Jaskyniarskeho týždňa 1985 pri vstupnej šachte Bystrianskeho závrtu.
Zbierka SMOPaJ

jaskyni a chorá J. Vytŕísalová prišla k spojeniu zo strany Novej jaskyne). Tento dátum sa všeobecne uvádzza ako deň prepojenia Starej a Novej jaskyne. V prvej polovici februára zamerali pod vedením S. Šrola Starú jaskyňu aj prepoj na Novú a doplnili tak Droppovu mapu. Do konca mája kopali a strieľali v Partizánskej a v Mostárenských sieňach s menšími objavmi. Potom všetku energiu venovali otvoreniu Závrtu, pri ktorom predpokladali, že im umožní dostať sa južne od Mostárenských priestorov Bystrianskej jaskyne. Až do januára 1956 s niekoľkými prestávkami kopali v Závrtu a napriek založenej výdreve bojovali s opakoványmi zosuvmi svahu. Do prvých voľných priestorov napokon prenikli **10. januára 1956** a do konca mesiaca sa dostali na riečisko v hĺbke 164 m. Do konca júna skúmali bočné vetvy a Závrt zmapovali. Niekoľko dní však sondovali aj na iných lokalitách na povrchu, v lokalite Pod bielej skalou a v ponore v Suchej doline (nájdený bol pri obhliadke v apríli 1952, dnes je to Jaskyňa v ponore). Začiatkom júla 1956 boli všetci pracovníci presunutí do Čachtického krasu a táto etapa prác na Bystrej skončila.

V celom období 1952 – 1956 boli pomerne časté výpovede zamestnancov pre nízke a neskoro vyplácané diéty, ťažké pracovné podmienky a niekedy aj pre konflikty na pracovisku. Miestnych dobrovoľných jaskyniarov zapájali do prác profesionálni prieskumníci len výnimočne. Občas sa ako konzultant na prieskume zúčastnil aj J. Kovalčík.

Breznianske námestie v Bystrianskom závrtu. Zbierka SMOPaj

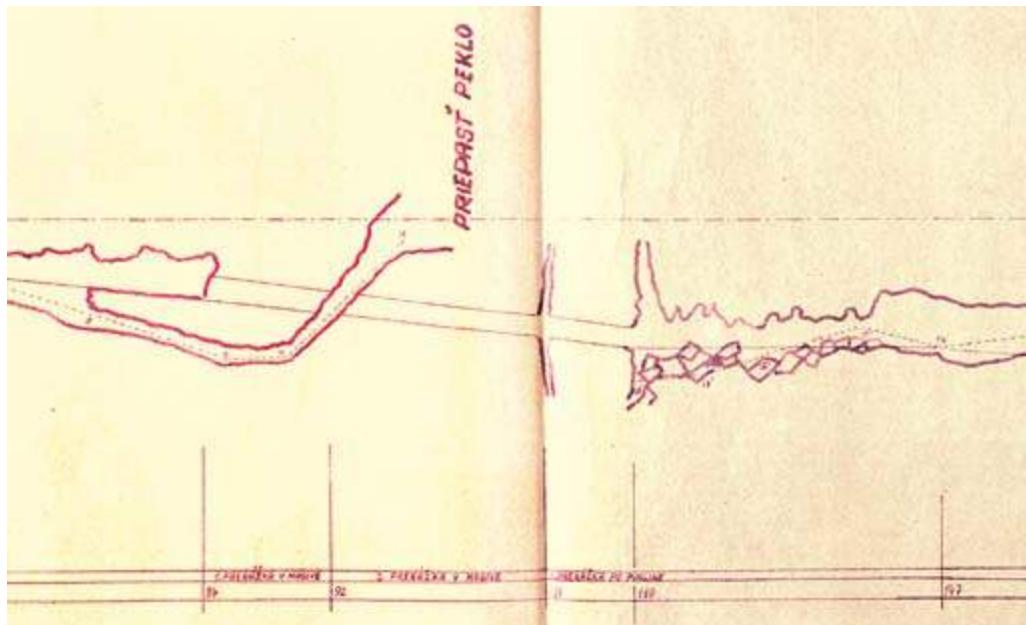
Vedúca pracoviska J. Jirmerová sa ako okresná konzervátorka ochrany prírody opakovane (1954, 1972) snažila o zriadenie štátnej prírodnej rezervácie v okolí jaskyne.

Druhé sprístupnenie a prevádzka pod SSJ (od roku 1964)

Rozvoj cestovného ruchu, najmä vybudovanie lanovky na južnej strane Chopku, sa stal silným podporným argumentom pre opäťovnú snahu o sprístupnenie jaskyne pre verejnosť. Iniciátorom bol r. 1959 neúnavný J. Kovalčík, v tej dobe pracovník Ochrany prírody a pamiatkovej starostlivosti pri banskobystrickom krajskom národnom výbore (KNV). Na KNV vybavil aj uvoľnenie prostriedkov na sprístupnenie jaskyne. Sprístupnenie malo okrem turistického využitia zjednodušiť ďalší prieskum jaskyne. Úvodný projekt vypracovali už r. 1960 banský staviteľ J. Chladný, geológ D. Kubíny a objaviteľ J. Kovalčík. Za investora bol r. 1961 určený miestny národný výbor vo Valaskej keďže jaskyňa leží v katastri tejto obce. Pre zdľahlavú prípravu zadávacieho projektu na sprístupnenie a komplikované hľadanie dodávateľa sa však začiatok sprístupnenia oddaľoval. Práce tak realizoval Inžiniersko-geologický a hydrogeologický prieskum, národný podnik Žilina až v r. 1964 – 1966, technický dozor vykonával Ferdinand Jirmer.

Základom nového sprístupnenia bolo vytvorenie pohodlného prehliadkového okruhu, tak ako to už r. 1952 navrhoval A. Droppa:

„Návštevníci po prezretí jaskyne musia sa vracať celou spletou jaskynných chodieb, ktoré už videli na povrch, čo nielen fyzicky vyčerpáva, ale všetky krásne dojmy z jaskyne zotre, ba priamo návštevníka otrávi. Preto je nutné nájsť nový praktickejší východ z jaskyne. [...] Prílišné stúpanie ako i klešanie schodových častí chodieb návštevníka tiež unávuje.“ Na tento účel bola do Suchej chodby prerazená asi štyridsaťmetrová štôlňa slúžiaca ako nový vstup do jaskyne. Na starej

Rozvinutý rez prerážky vyrazenej pri sprístupňovaní v 60. rokoch. Pôvodná prehliadková trasa viedla strmou puklinou (body 8 – 11). Zbierka SMOPaJ

prehliadkovej trase boli banskými prerážkami eliminované náročné úseky, ktoré sa pôvodne prekonávali obchádzkami so strmými schodmi či rebríkmi: chodba pred Baldachýnom, chodba medzi Baldachýnom a Katakomby, úsek medzi Záclonami a Peklom a najmä z dna Pekla do Výstupného (Zrúteného) domu. Následne boli vybudované betónové chodníky a schody a nová elektroinštalácia. Pre verejnosť bola otvorená 21. júla 1968. Správkyňou sa stala J. Jirmerová, od r. 1987 je správcom J. Vrabec. Toto obdobie podrobnejšie opisuje v článku *Bystrianska jaskyňa – práca a život s ňou* v tomto čísle Spravodaja J. Vrabec.

Okrem bežnej prevádzky jaskyne (od r. 1970 pod správou SSJ) bola v období 1971 – 2022 jaskyňa výnimocná liečebnými pobytmi pre deti s chorobami dýchacích ciest. K realizácii pobytov výrazne prispela správkyňa J. Jirmerová v spolupráci s lekármi KUNZ B. Bystrica, najmä P. Fabiánom, S. Timovou a S. Dluholuckým.

Dobrovoľní jaskyniari a ďalší prieskum (od 50. rokov)

O činnosti miestnych dobrovoľných jaskyniarov do konca 60. rokov máme len veľmi kusé správy z r. 1949 – 1952 (opísané vyššie)

a 1958 – 1960. Podľa všetkého však boli s väčšími či menšími prestávkami aktívni aj počas celého tohto obdobia. Vieme, že v r. 1958 – 1959 brezničtí jaskyniari osadili v Bystrianskej jaskyni železné rebríky, upravili chodníky a inštalovali provizórne elektrické osvetlenie. JT 1958 sa zúčastnila A. Hlásna, JT 1959 A. Hlásna a J. Šalát. Najneskôr roku 1960 už boli členovia niekdajšej Piesockej skupiny A. Hlásna a A. Steiner zaradení do Mostárenskej skupiny, a to aj napriek sporom, o ktorých vieme z r. 1951 – 1952. V januári 1960 bol celý krúžok – 15 členov pod vedením J. Šaláta, s plným názvom *Jaskyniarsky krúžok Červeného kútika pri ZV ROH Mostáreň Brezno* – prijatý medzi dobrovoľných pracovníkov Turistu s tým, že do užívania dostali aj dom pri hlavnej ceste v Bystrej, ktorý pôvodne patril Družstvu bystrianských jaskýň.

Po obnovení činnosti SSS r. 1970 sa do nej brezničtska skupina pod vedením Jána Šaláta rýchlo začlenila ako Oblastná skupina č. 7. Ďalšími vedúcimi boli Ferdinand Jirmer od r. 1972, Drahoslav Csala od r. 1994 a Ľubomír Múka od r. 2000 s prestávkou r. 2016, kedy bol predsedom Matúš Matejka.

Do konca 70. rokov sa do práce zapojili naj-

mä J. Šalát, Milan Veselko, Juraj Boško, Jozef Jakab a F. a J. Jirmerovci. Začiatkom 80. rokov to bol najmä Milan Štéc, Miroslav Čažký, Juraj Peťko, Miroslav Babiak, Ladislav Szombat, neskôr Ferdinand Jirmer ml., Ján Múka a Peter Ďurana. Potápaniu sa v r. 1983 – 1984 venovali Ján Kormanský, J. Peťko a M. Štéc pod vedením V. Žikeša z Demänovej. Od začiatku 90. rokov sformovali nový tím Peter Molčányi a Anton Bučko. V ďalšom období tu pracovali najmä Ľubomír Múka, Matúš Matejka, Roman Magáň, Tomáš Amtmann a Daniel Pilař. Pri prieskume breznianski jaskyniari spolupracovali s viacerými klubmi, najmä OS Harmanec / Speleoklub Banská Bystrica a OS Tisovec.

V Bystriansko-valaštianskom kraji mapovali Bystriansku jaskyňu (1970, 1972 a nanovo 2004 – 2008), kde pri poslednom mapovaní aj objavili asi 900 m priestorov. Spolupracovali tiež na čistení a úpravách jaskyne (1971, 1976, 2002, 2010), vybudovali uzávery vo vchode Pekla a v prechode zo Staréj jaskyne (1994). V Bystrianskom závrate inštalovali železné rebríky a zabezpečili vchod (1973, opäťovné zabezpečenie vchodu 1980 a 2015), osadili uzáver (1994), objavili nové chodby (1980, 1994 – 1995, 2006 – 2007) a jaskyňu mapovali (1980, 1986, 2001 – 2003, celú jaskyňu nanovo 2016).

Sondovali tiež v krátkych jaskyniach nad Bystrou v masíve Vargule a Bielej skaly (1993, 2001 – 2002, 2007, 2021). O väčšine sóloakcií J. Múku v tejto oblasti však nie sú záznamy,

Po potápačskom prieskume v prepadisku nad Tajchom, asi r. 1969. Zbierka SMOPaJ

zachoval sa len jeho nález medvedích kostí, ojedinelý v tomto krasovom území.

Priamo vo Valaskej sa podieľali na prieskume prepadového územia nad Tajchom (1964 –

1965, 1968 – 1969, 1978, 1982), v samotnom Tajchu (asistencia potápačom 1983, 1984) a v Javorovej vyvieračke (znižovanie hladiny 1972, zachytenie 1973, potápanie 1984) – detailnejšie v článku L. Múku *Prepadové územie vo Valaskej* v tomto čísle. Farbiace skúsky sa vykonávali viackrát (v máji 1956 z riečisk v Závrte aj v Novej jaskyni – zafarbená voda vysla po 120 hodinách vo všetkých vyvieračkách vo Valaskej, asi r. 1965 z Udier – po 34 hod. vysla voda v Tajchu,

Vŕtanie drenážnych dier v Tajchu na odvodnenie prepadového územia r. 1969. Zbierka SMOPaJ

v novembri 1980 z Potôčkov – po cca 70 hodinách vyšla voda iba v Tajchu).

V Suchej doline v blízkosti Valaskej bola významným pracoviskom jaskyňa U diery (Pri diere) dnes dlhá 160 m a hlbočká 45 m (1969 – 1972, 1976, 1979, 1984 – 1985, 2004) a nedaleká sonda, dnes Jaskyňa v ponoře, dlhá 100 m a hlbočká 35 m (1956, 1969, 1981, 2001 – 2005, 2013, 2016); od r. 2016 pracujú aj v Jaskyni na Jamách v závere Suchej doliny.

V doline Potôčky pracovali postupne vo viacerých blízkych jaskyniach: Jaskyňa v kameňolome Potôčky známa od 50. rokov dlhá 140 m (1980, 2015, 2019), Potôčky, dnes pomenovaná Hlboká jaskyňa dlhá 47 a hlboká 19 m (1980 – 1981), Konská jaskyňa dlhá 48 m (1980 – 1981, 2016 – 2019) a nové lokality Jaskyňa vo Vŕskoch s dĺžkou 98 m (2009 – 2011, 2015 – 2018), Jaskyňa pri hrádzi dlhá 123 m (2016 – 2017, 2019 – 2021) a Jaskyňa v Potôčkoch (2021 – 2022), kde dosiahli dĺžku asi 400 m stále s perspektívou postupu smerom na Bystrú. Podrobnejšie píše o nových lokalitách L. Múka v článku *Nové objavy jaskýň v doline Potôčky* v tomto čísle.

V dňoch 5. – 11. 7. 1969 zorganizovali domáci jaskyniari úspešný Jaskyniarsky týždeň, ktorého súčasťou bol prechod zo Starej do Novej jaskyne. Viac o ňom píše Z. Hochmuth v článku *Jaskyniarsky týždeň r. 1969 na Bystrej* v tomto čísle. Ďalšie Jaskyniarske týždne zorganizovali v r. 1985 (s prechodom zo Starej jaskyne do Novej aj z Pekla do Novej a zostupom do Závrtu) a r. 2023.

Pramene a literatúra

SMOPaJ, f. Podzemné krasové javy (Bystrianska jaskyňa, Bystriansky závrt); f. Družstvo bystrianských jaskýň; f. Turista (pracovisko VOJ Bystrá); osobné f. Jozef Kovalčík, Anna Hlášna, Elemér Hollman
ŠA Banská Bystrica, f. Okresný úrad v Brezne

J. Jirásek, O. Horák a J. Špaček pri výkope na lokalite U diery počas 11. jaskyniariskeho týždňa v roku 1969, archív OPaJ

1923–1945; f. Zvolenská župa; f. Notársky úrad Mýto pod Ďumbierom

Obecný úrad Bystrá, Pamätná kniha obce Bystrá archív J. Jirmerovej, Pamätná kniha Bystrianskej jaskyne

archív OS Brezno u L. Múku

archív M. Štéca

Správy o prieskume v časopisoch Krásy Slovenska 1923–1973, Slovenský kras 1958–1970 a Spravodaj SSS 1970–2023

Němcová, Božena: „Kraje a lesy ve Zvolensku.“

Živa. Časopis přírodnický, roč. 7, 1859, zv. 1, s. 1–13.

Pešťbuďinske vedomosti, roč. 4, 1864, č. 49 (17. 6. 1864), s. 3 – zmienka o Kubovi Popálenom.

Windisch, Karl Gottlieb: „Die Sohler Gesellschaft, Comitatus Zoliensis, Zolyom Vármegye, Swolenska Stolica.“ *Neues Ungarisches Magazin, oder Beyträge zur ungrischen Geschichte, Geographie, Naturwissenschaft, und der dahin einschlagenden Litteratur* [= „Zvolenská stolica.“ *Nový uhorský časopis, alebo príspevky k uhorskám dejinám, geografii, prírodrovede a k súvisiacej literatúre*], 1. zv., Preßburg und Wien [1791], s. 73 a 76.

Za konzultácie dăkujem J. Jirmerovej, M. Štécori a L. Múkovi z troch generácií miestnych jaskyniarov, za niektoré poskytnuté podklady P. Holubkovi a M. Strmenskej.

BYSTRÁ A ĽUDIA

Jozef Kovalčík / 3. 5. 1958

Dosiaľ nepublikované spomienky jaskyniara a spoluobjaviteľa Bystrianskej jaskyne Jozefa Kovalčíka predstavujú autentický pohľad na história jaskyniarskeho bádania v okolí Bystrej. Napísal ich 35 rokov po objave, roku 1958. Bez nároku na historickú presnosť beletrizovanou formou priblžil hlavné postavy a udalosti spojené s jeho jaskyniarskym pôsobením v okolí Bystrej. Sám text uvedol takto: „Z mnohých epizod, ktoré sa odobrali na Bystrej a okolo Bystrej, vybral som tie najtypickejšie. Pri ich začleňovaní íšlo mi o to, aby pri ich čítaní aj nejaskyniari prišli na svoje. Miesto tăžkého odborného slobu volil som slob ľahký, zábavnnejší. Aspoň som sa o to snažil. Myslím, že sa tým veci neuškodí.“ Text je publikovaný s pôvodnou gramatikou a štylistikou. Originál je uložený v SMOPAJ, fond Jozef Kovalčík.

Úvod

Suchá úradná správa o jaskyniach na Bystrej by vám povedala asi toto:

Na Horehróní, od Ďumbiera a Chopka, najvyšších to končiarov Nízkych Tatier na juh, v priesotre Podbrezová – Brezno – Bystrá, ktorý tvorí skoro rovnoramenný trojuholník, je subtatranský gutensteinský vápencový masív. Kedysi, v treťo-horách pri horotvornom procese, v tomto masíve vznikli pukliny. Do nich vnikla voda. Postupne ich rozširovala natoľko, že týmito priestormi, keď sa pod Ďumbierom a pod Čertovicou rozpúšťali ľadovce, pretekala nimi celá rieka. Aspoň stopy zanechané vodou v jaskyni o tom svedčia.

Prešlo desaťtisíce rokov a jaskyňou z Bystrej do Valaskej ešte stále preteká potok. Veľkosť potoka závisela od toho, koľko vody mali ričeky Bystrianka a Štiavnička ktoré sa nad ponormi spájajú. Keby tej vody bolo koľkokol' vek, v priestoroch pod zemou je pre ňu dosť miesta. Výtoku, lepšie povedané, vyvieračky, si ľudia dávno povšimli a práve preto tu pri výтокu pred stáročiami vzniklo sídlisko človeka a neskôr obec Valaská. Vyvieračky, ponory a jaskyne v posledných dvoch storočiach začala si vísmať aj širšia verejnosť. Boli to spisovateľia, geológovia, hľadači zlata, jaskyniari a iní. Povolení i dobrodruhovia, milovníci prírody i vandali. Jedni zanechali pre budúce pokolenia

krásne a hodnotné opisy alebo kus chlapskej práce, a tamtí druhí - nenahraditeľné škody.

Odborných opisov o jaskyniach na Bystrej je niekoľko. Opísal ich B. Némcová, dr. J. Kunský, dr. R. Kettner, dr. A. Dropa, dr. V. Zoubek, dr. D. Kubíny, J. Kovalčík, J. Majko, J. Jirmerová (Vytrísalová) a iní.

Avšak o ľuďoch, ktorí od roku 1922 po tri desaťročia pracovali na Bystrej, prípadne priamo alebo nepriamo túto prácu umožnili, verejnosť dosiaľ málo vie a preto pokúsim sa o týchto ľuďoch napísať niekoľko slov.

Osudná cesta

Ked' ma profesori na učiteľskom ústavе v Levicech roku 1922 uznali za dospelého, mal som 17 rokov a 7 mesiacov. Ja som sa sice chlapil, ale iní boli tej mienky, že chúda, ako ho len mohli, také malé decko pustiť do života. Vtedy neboli umiestenky, ale každý mladý učiteľ sám si hľadal miesto. Hľadal ho na škole štátnej, obecnej, alebo cirkevnej. Tých posledných bolo najviac. Radili mu starší kolegovia a predovšetkým školský inšpektor. Mne pomáhal budúci švagor Štefan Lehocký. Poradil mi Štátnu školu v Čiernom Balogu, v mojom rodisku. Bola to škola novozriadená, predbežne umiestnená v drevenej budove, v bývalej octárni, v ktorej podnikavý obchodník Löwy ešte za Uhorska vyrábal z liehu ocot. Školský inšpektor v Brezne súhlasiel a prislúbil, že moju žiadosť bude podporovať. Bol som rád, že som tak ľahko prišiel k miestu, a to k dobrému, a doma. Radosť sa stupňovala, keď mi inšpektor dal inštrukcie, čo mám cez leto robiť, aby som v septembri s úspechom mohol začať prácu na národa roli dedičnej. Menovací dekrét som sice v ruke nemal, ale to nebola v tie časy žiadna zvláštnosť. Vtedy úradovalo sa ešte ručne, čo toľko znamená, že všetky úradné spisy písali sa perom pomaly, krasopisne. Písacie stroje boli veľkou vzácnosťou a pisári na nich ešte väčšou. A tak bez dekrétu postavil som sa 1. septembra pred žiakov a bez neho učil som celé tri dni. Na štvrtý deň zaklopne na dvere a vstúpi do triedy staršia pani v okuliariach. Predstavila sa ako Libuše Babáková, učiteľka a ukázala papier, po ktorom som ja túžil. Dekrét. Nezostá-

valo o mi nič iné, ako vziať skutočnosť na vedomie. V tú chvíľu mal som pocit, že som vlastne na ulici, kde jedna cesta viedie hore a druhá dole.

Prekvapený bol som ja, prekvapený bol budúci švagor, ba tak sa mi zdalo, že aj inšpektor, ktorý krčiac plecami akoby sa bol ospravedlňoval, že on za to, čo sa stalo, nemôže. On navrhoval mňa. Ale tam hore, iste protekcia, rozhodli inak. Doma čakať mi neodporúčal. Ale radil, aby som osobne išiel napr. do Banskej Bystrice a aby som sa tam zaujímal o nejaké ďalšie prázdne miesto.

Poslúchol som jeho radu a išiel.

V Banskej Bystrici vyhľadal som školský inšpektorát. Úradnícke vyrozprával som svoje položenie. A ona ma potešila, že práve ďaleko jedno miesto majú na jednotriednej škole, na ktorú nik nechce ísť, teda túto mi dajú, len aby som pári dní počkal na dekrét. Od mesta je len na 25 km vzdialenosť a možno sa ta dostať pešo.

Spokojný vracal som sa domov. Na stanici trpeživo počkal som na kombinovaný vlak osobný s nákladným. Len vo vlaku som sa dozvedel, že ide len do Podbrezovej, kam dôjde okolo desiatej v noci. Pôvodne som myslel, že vlak pôjde až do Brezna. Odtiaľ by som za dve hodiny pešo bol doma. Ale z Podbrezovej sú bezmála štyri. A na tie štyri hodiny chôdze som nemal chuti. Cestou vlakom mi napadlo, že môj budúci švagor má nevlastného brata v Predajnej, ktorého som poznal na zasnúbení a azda v jeho rodine by som mohol prenocovať a druhý deň pokračovať v ceste. Tak som aj urobil. Prijali ma iste s prekvapením, ktoré nedali na sebe poznáť. Prenocoval som, pohostili ma náležite, ba zdržali ma ďaleko aj na obed, bola nedeľa, a len potom odpoludnia som pokračoval v ceste vlakom do Brezna.

Vo vlaku dvaja chlapci - robotníci, ktorí proti mne sedeli, rozprávali sa o tom, ako to len bude s ich deťmi, keď majú chorého učiteľa, ktorému prorokovali, že sa už nikdy do školy nevráti. Z dvoch učiteľov jeden je nemocný a nemajú miesto neho náhradu. Čudné: Učiteľské miesto bez učiteľa a ja, učiteľ bez miesta. Čo keby...? Dal som sa s chlapmi do reči. Výsledok rozhovoru bol, že som s nimi zostúpil z vlaku vo Valaskej a ukázali mi, kde je škola. Najprv škola, potom s kantorm - učiteľom Zafkom zašli sme na faru, lebo v tie časy správcom (riaditeľom) školy neboli učiteľ, ale farár, ktorý bol súčasne aj predsedom škol-

skej stolice. Najprv predstavenie, potom krátky rozhovor a nakoniec radosť odrazu na oboch stranach, keď som povedal, že miesto prijmem. Takto som sa stal učiteľom vo Valaskej.

Zvest, že majú nového učiteľa, sa čosi-kamsi rozniesla po dedine. A ani neviem ako, už som dostal ponuku na byt a stravu. Mal so bývať u Haaghov. Počutie tohto mena ma zarazilo. Toto meno som totiž občas počul spomínať u nás doma. Haaghovci boli vzdialenosť príbuzní, s ktorými sa moji rodičia niekedy stretávali. Chodili k nim na slivky. Ktosi ma k nim odpredavali. Išli sme cez záhľumie popri mlyne. Ako na zvláštnosť upozornil ma môj sprievodca, že tento mlyn nie je ako iný mlyn, lebo tento nedostáva vodu mlynským potokom, ale z jazierka, z nádrže, z vyvieračky!

U Haaghov, v domácnosti troch starších slein, ktoré Osud veľmi macošsky priviedol, ma veľmi srdečne privítali a prijali medzi seba ako člena rodiny. Ani som sa nenazdal a už som bol učiteľom vo Valaskej a hneď prvý deň zoznámil som sa s problémom podzemnej rieky, ktorá vo Valaskej vyviera a kdesi vteká pod vrch.

Základné vedomosti

Deti našich čias majú o jaskyniach správnu predstavu. Mnohé boli v jaskyniach, iným rozprávali o nich učitelia, rodičia, známi. Videli obrázky, videli film. S nami to tak nebolo. V zemepise sme si učili o Dobšinskej ľadovej jaskyni a Aggteleku, ale správnu predstavu som o jaskyniach nemal. Jaskyňu som si predstavoval ako väčšiu baňu. V našom okolí totiž boli zanedbané bane. Ako chlapci, keď sme kravy páslí, navštěvovali sme ich. Pred takouto návštěvou cesta nás najskôr viedla do hory. V našom ihličnatom lese nazbierali sme si šišiek a smoly. Vŕšky zo šišiek sme odložili, urobila sa nám malá čaša, do nej sme dali nazbierané smoly. Takte sme si urobili po štyri-päť fakieľ. Pred vchodom do bane zapálili sme si po jednej, ostatné tvorili zásobu, zálohu, a podľa do bane. S takýmto primitívnym svetlom túlali sme sa po opustených štôlnach a neraz viac šťastiu ako svetlu sme mohli ďakovať, že sme sa vôbec dostali von. Nikdy sa nám nič zlého neprihodilo.

Ako študent dostal som sa v rámci školského výletu do Sloupských jaskýň. Plavil som sa na člnku aj po podzemnej rieke Punkve. Za plavby opýtal som sa sprievodcu, ako objavili istú

sieň s peknými dlhými brkami, do ktorej sme vstúpili priamo z člnka. Ukázal na malý otvor, v ktorom bolo cítiť prieval. Aha, prieval bol teda znakom, ukazovateľom nových priestorov. Toto som si dobre zapamätal.

Praktické skúsenosti z potuliek opustenými baňami, poučenie sprievodcom a dajaké tie knižné vedomosti zo štúdii boli základom a tie som postupne rozširoval a prehlboval pri neškoršom skúmaní jaskýň.

Dedinská inteligencia

Valaštianskym farárom bol Rudolf Bobok. Bol to človek nízkej postavy, hustých zrastených obív, prísneho pohľadu, výborný rečník a majiteľ niekoľkých tisíc kníh. O jaskyne javil dosť veľký záujem. On mi požičal knihu Hory a lesy na Zvolensku od Boženy Němcovej, kde spisovateľka hovorí o vyvieračke vo Valaskej. On mi spomínał, ako sa smiali bubeníkovi, ktorý oznamoval občanom, aby v rámci povinných obecných prác išli čistiť ponory na Bystrú, ktorými voda vteká pod vrch, aby skoro 4000 m dlhým podzemným potokom dostala sa do Valaskej, aby tam īahala mlyn. Bubeník to oznamoval takto: Dáva sa na známost cteným občanom, že zajtra z každého domu jeden povinovatý je ísť na Bystrú, Valentovi dieru čistiť.

Ponory volali dierou – dierami, na vodu mala právo obec, Valent Valentín bol v tie časy majiteľom pozemkov okolo ponorov.

Farár Bobok chodil na Bystrú každý týždeň, lebo bola filiálkou Valaskej. Chodil na Bystrú aj na výročné sviatky a pri iných slávnostných

príležitostiach. Po slávnostiah býval slávnosť obed. Na niektorom bol som aj ja.

Pri jednej takej príležitosti rozprával starý kostolník, že na Bystrej okrem ponorov sú aj jaskyne, a keby bol vraj mladší, veruže by mi ich išiel ukázať. Pravda, len zvonka, lebo dnu by sa neopovážil. Pod zem ísť neradí ani mne, lebo v jaskyni je zlaté žriebä na oceľovej strune. Kto sa dotkne istého tajného zariadenia, struna sa uvoľní a žriebä každého zabije, kto sa dnu opováži. Vtedy som si pomyslel, že ani list na strome sa nepohnie, ak vietor nepoduje. Možno, že na tých rečiach bude niečo pravdy... Ešte raz nám poradil v jednej zaujímavej veci. O ponoch, o údajných jaskyniach rozprával som sa s priateľmi, s občanmi a so známymi. Hovorili si o nich aj ľudia medzi sebou. V súvislosti s jaskynami začali sa spomínať aj opustené bane na okolí Bystrej. Začalo sa rozprávať o Merešovej bani. Ľudia začali povrávať, že na Mýte pod Ďumbierom žil akýsi Mereš. Tento Mereš so svojou manželkou mal všetko, čo potreboval pre pohodlný život, hoci nemal nijaké zamestnanie. Aspoň občania nevedeli o ňom. Ba aj dom si postavil. Povrávalo sa, že bol v službách istého breznianskeho žida, ktorý mu vraj dával peniaze za to, že mu odkiaľsi nosil akýsi prach. Mal to byť prach z bane. Táto baňa mala byť kdesi na čiare Tále – Gápel. Spred vchodu do nej voda neodteká a baňa má také zariadenie, že dnu možno vojsť, ale von sa dostať nemožno.

Povest? Skutočnosť? Nevedeli sme. Je možné, že niečo medzi nimi. Kto by nám to vedel povedať? Nuž obrátil som sa na pána farára, ako ho v obci nazývali. Opýtal som sa ho, či na tých rečiach môže byť niečo pravdy. Vravel že áno. Pred rokmi sa naozaj rozprávalo o Merešovi a o jeho bani.

Jeho slová nás povzbudili a na základe týchto slov pustili sme sa do hľadania Merešovej bane. Je prirodené, že sme ju chceli nájsť, ale ani nezdar sme nevylučovali. Nebáli sme sa v prípade nezdaru verejného posmechu, lebo ochranný štít nad nami držal pán farár Bobok. V najhoršom prípade všetko by sme boli zvalíli na neho. Radil a dobre poradil.

Druhou významnou osobou obce Valaskej bol riaditeľ školy Andrej Zafka. Vtedy mal titul: správca školy. Bol

Čistenie ponoru. Zbierka SMOPaJ

mojim šefom. Postavy bol nižšej, mal pestované a mierne vykrútené fúzy, hlavou vždy trocha potriasal. Hlas mal silný a bol naladený na bas. Vo Valaskej účinkoval vyše tridsať rokov, bol obľúbený, malí ho radi. V jeho domácnosti bol som ako doma. On ma volal dôsledne pánom kolegom, hoc i bol medzi nami vekový rozdiel viac ako tridsať rokov. Jeho manželka ma volala krstným menom: Jožko. Svojmu šefovi som vždy referoval o práci v jaskyni. Vždy ma vypočul pozorne, nabádal ma k opatrnosti. Často hovorieval: Kedy len do tých jaskyň chodíte, kedy máte na jaskyne čas, keď vo dne učíme, po večeriach sú divadelné skúšky, občas spevokol. Čažko vedel pochopiť to, že do jaskyň je možno chodiť aj v noci a na noc. Tak veru. Dopoludnia bola v učebni jedna trieda, odpoludnia druhá. V každej okolo 50 žiakov. Teda okolo sto na učiteľa. V nedeľu do poludnia chodila t. zv. opakovacia škola. Boli to žiaci 12–14 roční, ktorí už nechodili do každodennej školy. Práce, ako vidieť, práve dosť, a predsa týždenne dva-trikrát našlo sa časú aj pre Bystrú. Pravda, najčastejšie v noci.

Valaská bola napolo dedinou roľníckou a napolo robotníckou. Pôvodne boli tu len roľníci. Starousadlíkov prezývali butkarmi. Valašťania totiž zemiaky volali butky. Pristáhovalci, ktorí robili v železiarňach v Podbrezovej, na Piesku a v Hronci mali prezývku frfoťar, skade ruka, skade noha, ktorý si dá v krčme jednu sódu a už myslí, že je „pan“ (Valašťania rozprávajú krátko). Pre jaskyňu mali pochopenie obidve zložky dediny. Jedni i druhí zaujímali sa nielen o jaskyne, ale aj o nás, predovšetkým o naše vystrojenie. Miestni hasiči nám ochotne požičiavali povrazy, ktoré sa v jaskyni postupne zodierali. Keď sa zodral jeden, požičiali nám druhý. Povrazy spravidla nežiadali späť. Len raz, akýsi zbrklý funkcionár, ktorý bol ním za jedno funkčne obdobie, teda za jeden rok, žiadal vrátenie povrazov do 8 dní, inak sa podá vec súdu. My sme povrazy nevrátili, lebo sme ich vrátiť nemohli, a preto sa vec skutočne do stala pred súd. Bolo potom potrebné uhládztať, chláholiť tu i tam, aby sa vec premlčala a... premlčala sa.

Vyvieráčka Tajch vo Valaskej v práci geológova V. Zoubka z roku 1931.
Zbierka SMOPaJ

Horšie to bolo vtedy, keď sme chceli preskúmať vodnú nádrž nad mlynom vo Valaskej, ktorej úradné meno bolo Tajch. Do Tajchu pritekala voda viacerými puklinami. Niektorou pomaly, z inej bola priam vyhadzovaná. Najväčšia puklina bola na východnej strane. Dalo sa do nej vojsť vtedy, keď bola nádrž vypustená. V hlbke 4–5 m sa našli šindle a iné kusy dreva. Dlho sme sa rozprávali o tom, ako sa to drevo dostalo dnu. Či vplávalo proti prúdu z Valaskej, alebo bolo dnu nahádzané, a či z Bystrej podzemným tokom.

Nad touto puklinou bol postavený dom a býval v ňom istý Šiminský. Puklinu chceli sme rozšíriť, nuž navŕtali sme dieru, vložili do nej dynamitovú nálož a odpálili. Otvor sa zväčsil, ale povolil aj mür. Za tú trhlinu v múre dostali sme sa opäť pred súd. Bola to vec väznejšia, ako s tými povrazmi a hrozilo nám odsúdenie. Ale keďže sme boli chudobní ako kostolné myši, sám poškodený uznal, že mûdrejšie bude súd zastaviť, ako by mal ešte aj súdne troyky platiť.

Iní Valašťania, napr. rodina Roháčovie a Jeleňovie našu činnosť podporovali tým, že nám podarúvali staré, už obnosené šaty a my sme ich v jaskyni dodierali. Tie šaty! Do jaskyniariskeho úboru sme sa spravidla obliekali doma a domov sme prichádzali tak, ako sme vyšli z jaskyne. Na pracovisko nám trvala cesta asi tak hodinu. Pred jaskyňou nemali sme chatku, nemali sme si teda kde odkladať šaty. A v spojitosti s tými šatami prihodilo sa nám, že sme

sa cestou stretli so známymi. Ak išli sami, prišťavili sa a vymenili sme si zopár slov, Ak však išli v spoločnosti ľudí, ktorí nevedeli, že sme jaskyniari, tito naši známi odvrátili hlavy od nás, nechceli nás poznať v šatoch ktoré niesli stopy práce pod zemou. A tak nepriamo dali za pravdu porekadlu, že šaty robia človeka.

Strecha nad hlavou

K mojim domácim bol osud naozaj veľmi macošský. V rodičovskom dome, v dome podnikateľa stavieb, bolo šesť dievčat. Roky sa míňali a dievčatá začali dorastať pod čepiec. Prichádzali pytači a jedna za druhou vylietali ako vtáčatá z hniezda. Až zrazu votrela sa do domu nešťastie v podobe smrti. Táto zubatá skosila v krátkom čase obidvoch rodičov. Šťastie sa zvrtlo. Pytači prestali chodiť a tak tri dievčatá ostali doma, starajúc sa jedna o druhú. Žili nad mieru skromne, hmotnými statkami neoplývali, prítom však bohatu rozdávali poklady srdca. Z týchto pokladov dostalo sa aj mne.

Podľa mena boli to tety: Mariška, Vilma, Aranka. Takto som ich volal a pod týmito menami boli známe v obci. O jaskyne na Bystrej sa zaslúžili nepriamo. Na moje nočné túlanie nešomrali. Bez reptania znášali vyrušovanie zo spánku. Vďačne prali špinavé šaty. Pranie samo osebe nie je príjemnou vecou, tým menej vo Valaskej, kde bola núdza o vodu, lebo jediným výdatným prameňom vody bola len vyyveračka pri mlyne a ten veru nebol blízko. Neskoršie použili zlepšenie. Odnesli šaty do Hrona, pritlačili ich kameňmi a voda sama vypierala jaskynnú hlinu. Vysušené šaty poplátili a tak môj pracovný úbor bol ešte ako-tak súci na svet. V izbe na obloku mal som rozložené rôzne kamene, kvaple a iné a všetko toto vďačne opatrovali, čistili od prachu. Nikdy ma nepustili na Bystrú naprázdno. Vždy mi čosi zabalili, aby som nezomrel od hladu. Za túto ich starostlivosť platil som im mesačne 400 korún, čo bolo pomerne málo. To vedeli i ony i ja, ale viac som im platiť nemohol, keďže dostával som mesačne na ruku 504 korún a podbitie topánok remeňom stálo nad 100 korún. Tá moja peňaženka kričala sice prázdnnotou, ale, na podiv bolo dosť chuti do práce. Túto chut' dodávalo nám valaštianske

prostredie, ktoré sa o jaskyne veľmi živo zajíma. A moje domáce patrili k prvým.

Hollmanovci

Pani Hollmanová sa priatelia s tetami. Bola u nich častým hostom. Zaujímalu sa o každú udalosť v dedine a je len prirodzené, že do okruhu jej záujmu padla aj jaskyňa na Bystrej. Mala dvoch synov. Arpáda, o dva roky mladšieho odo mňa a Elemíra, o štyri roky. Nepamätám sa na prvé stretnutie s jej synmi, ale od prvého stretnutia stali sme sa priateľmi. Naše priateľstvo potom spájala Jaskyňa na Bystrej. Jaskyni sme venovali každý nás voľný čas, každý náš rozhovor. Ak jeden ochaboval v práci, druhý, tretí ho povzbudil. Keď som sa s nimi spoznal, Arpád bol študentom Vyšszej priemyselnej školy v Košiciach a Elemír žiačkom poslednej triedy městianky. Je jasné, že prvé roky len cez prázdniny sa mohli venovať jaskyniarstvu, ale keď skončili štúdiá, Arpád v Košiciach a Elemír v Prahe, nahradili zameškané. Na prijatie do zamestnania v Podbrezovej museli čakať dlhé mesiace a tieto mesiace čakačia venovali predovšetkým jaskynam.

Starší Hollman, zdravý, vysoký chlapec, bol spoločníkom predovšetkým pri prieskume Starej jaskyne, ktorá sa nachádza na juh od obce Bystrá vo svahu asi 100 m nad údolím. Ponory a oblasť Staréj jaskyne oddelovala plynktá, ale strmá dolinka. Za vchodom nachádzajú sa dve menšie siene. Jedna z nich prechádza v priečasť, ktorá je hlboká 16 m. Pod priečasťou sú dve chodby, ktorých osi zvierajú tupý uhol.

Nedatovaná fotografia z Bystrianskej jaskyne s popisom „Objavitelia“. Zbierka SMOPaJ

Pravda, zistenie tejto skutočnosti nešlo tak rýchlo, ako sa to hovorí alebo píše. Toto zistenie predchádzalo pomerne namáhavé podrobnej skúmanie celej stráne, pri ktorom sme neraz museli zliezať príkre skalné steny. Boli prípady, ak sa v skalnej stene ukazoval otvor, že jeden z nás bol spustený po stene na povraze, rozhojdal sa na ňom a v letku zachytil sa o výklenok a tak do otvoru.

V Starej jaskyni bolo potrebné upraviť okolie prieplasti, urobiť zariadenie na upevnenie povrazov, rebríky, dvere, aby bol zamedztený vstup nepovolaným. Pri týchto práciach prirodzené nechybovali Hollmanovci, naopak, ako zruční technici, jeden strojár a druhý elektrikár, ukázali čo vedia. V spodných sieňach hľadali sme ďalšie pokračovanie, preto sme urobili výkopy na rôznych miestach. Práce bolo viac ako dosť. Tých 4-6 hodín v jaskyni sa minulo, ako keby bol bičom plesol.

Išlo aj o právne zaistenie jaskyne. Nachádza sa totiž v troch záujmových sférach. Je v chotári obce Valaskej, majiteľom pozemkov bol spolok urbárnikov obce Mýta a na skok od jaskyne je obec Bystrá. Spravidla to bolo tak, keď jedna obec na niečo povedala áno, ostatné spravidla nie. Táto okolnosť veľmi stážovala prácu a bolo potrebné vynaložiť veľa úsilia, aby nám obce navzájom neprekážali. Starší Hollman bol pri tom, keď s Urbárom obce Mýta sa nám podarilo uzavrieť zmluvu o tom, že máme právo skúmať jaskyne na ich pozemkoch, les okolo jaskyne budú chrániť a nedajú stavebné povolenie súkromníkom v oblasti jaskyň. Táto zmluva má isté nedostatky ktoré sme sa snažili časom odstrániť, ale sa nám to nepodarilo. Vyjednávali sme v tejto veci mnohokrát, do vyhotovenia návrhu zapojili sme aj advokátsky rozum, ale vždy sa našiel zloduch, ktorý v rozhodujúcej chvíli ovplyvnil ostatných tak, že výsledok rokovania bol: Dnes nie... Počkajme ešte... Až nabudúce, keď tu budeme všetci... Za prvej republiky práve táto majetkoprávna otázka bola tou hamovkou, ktorá nám nedovoľovala takmer pohnúť z miesta vec jaskyň.

Starší Hollman chodil ešte aj do druhej jaskyne, ktorú sme nazvali Peklo. Takto sme volali prieplast asi 100 metrov hlbokú. V Pekle sa vyznamenával neobyčajnou smelosťou, ktorá hraničila už s hazardovaním. S mladším jeho bratom, Elemírom prosili sme preto jeho matku, aby ho podľa možnosti do jaskyň nepúšťala,

lebo nie je možné ručiť za jeho bezpečnosť. Ten-to zákrok mal účinok. Postupne prestal chodiť na výskum, ale neprestal sa zaujímať o Bystrú. Robil pre jaskyňu pomôcky, zariadenia, prístroje. Priamu pomoc zamenil za nepriamu.

Elemír začal chodiť do jaskyň, len čo skončil meštianku. Keď bol na praxi v Brezne, dohovorili sme sa, že cestou domov, na Piesok, ohlási sa aj na Bystrej. To znamenalo, že namiesto piatich kilometrov cesty pešo, robil prinajmenej desať. Dohovorené bolo tak, že z kopca spustí sa vždy iným a iným smerom. Cieľom bolo presnejšie preskúmať stráň nad ponormi.

Pri jednej takejto ceste pristavil sa pri lieviku, na dne ktorého bol malý otvor. Sotva väčší ako dlaň. Toto svoje pozorovanie mi pri najbližšej

Pod Peklom. Zbierka SMOPaJ

priležitosti, hádam nasledujúci deň, oznámil. Bezodkladne sme sa ta vybrali. Lievik mal hore asi 5-6 m v priemere, bol vo svahu, spodok za-hádzaný raždím a cez neho ukazoval sa otvor, ktorý sa zaistie len pred pári dňami utvoril. Po odstránení raždia sme zistili, že otvorom, nie väčším ako dlaň, duje prieval, ktorý poľahky za-fúkol sviečku, ba ani svetlo karbidky mu neodo-

lalo. Otvor sme začali rukami zväčšovať, pričom zem padala nadol. Keď bol natoľko rozšírený, že sa dalo doň vojsť, jeden za druhým sme sa ním zo suchli a s prekvapením sme zistili, že sme vlastne na šikmej stene veľkej pripasti. Zbežne sme zistili, že objavená pripast, ktorú sme Peklom nazvali je do 30 m široká a asi 100 m hlboká, terasovitá. To bolo roku 1927.

Druhá jaskyňa. Túto bolo treba teraz skúmať. Bez povrazov to nešlo. Od hasičov sme nedostali nič. Museli sme hľadať iný prameň. Tento našiel starší Hollman medzi starým železom v Podbrezovej. Boli to dve staré oceľové laná úctyhodnej dĺžky. Arpád si ich vypýtal, zaiste od vrátnika, naložil ich na príležitostný konský povoz a dopravil tieto staré oceľové laná na Bystrú. Tu sme ich pomerali. Spolu mali 84 m a Hollmanovci ich železnou platňou spojili. Vynesenie tohto lana na kolíku k otvoru Pekla bola naozaj čertovská robota. Bolo ľahké a cesta strmá, neschodná. Poriadne sme sa unavili, kým sme došli k cielu. Uviazali sme ho asi v 20 m hlbke a zhodili voľný koniec do pripasti. Pri inej príležitosti opierajúc sa o tento povraz zliezli sme na dno Pekla. Na dne ležali zo dve oká tohto oceľového lana. Na dne Pekla sú obrovské balvany o seba opreté a pod tieto hranaté kvadry sme preliezali. Došli sme na suché piesočnaté riečisko. V piesku sme našli kúsky dreva, ktoré sem voda zvonku doniesla a jeden starý hrebeň z rohoviny. Lezenie nadol ešte ako-tak išlo. Horšia bola cesta späť. Prichodilo nám spoliehať sa na lano viac. Bolo potrebné povraz pevnnejšie stískať v hrsti. A pri tomto začali sme na povraze objavovať ostré odľomky drôtu, ktoré nám vnikali do živého. Nebol to žart. Dostali sme sa nahor sice šťastlivovo, avšak dlane sme mali poriadne dopichané.

Ešte raz sme sa spúšťali za pomocí tohto oceľového lana. Vtedy bol s nami aj Ernestko. Vrátili sme sa celý, ak nepočítame do toho dlanie, na ktorých červená krv premokala pomedzi hlinu. Keď sme boli na svetle, Ernestko preriekol: Kamaráti, už nikdy s vami. Ja ešte chcem žiť. Slovo si dodržal.

Ernestko

Po priezvisku sme ho nevolali. Ba ešte aj z krstného mena vynechávali sme to -t-, takže v našom žargóne vyslovovali sme len Ernestko. Mal rodičov aj pekný počet súrodencov.

Mal... Rodičia mu zomreli, keď bol ešte malý, potom učitelia sirotinca mu ich nahradzovali. A súrodenci odchádzali na večnosť tak, že sa nedožili tridsať rokov. Ernestko býval u švagrinej, vdovy a nahradzoval trém bratovým deťom otca. Keď som Ernestka poznal, mal ešte mladšieho brata. Jeho brat, Róbert, bol horárom v hornej Orave, na samote, vzdialej od železnice vyše 20 km. Mali sa s Ernestkom úprimne radi. Sľúbili si navzájom, že sa pred 30. rokom neoženia, ak, nedaj bože, ani im nie je súdené dožiť sa, podľa rodinnej tradície, tohto kritického veku. Ale srdcu sa rozkázať nedá. Raz, keď bol Róbert na dovolenke u brata vo Valaskej, zdôveril sa mu, že má známosť s istou mladou učiteľkou a že vázne rozmýšľa, aby sa čím skôr stali svoji. Rozmýšľal Róbert, rozmýšľali obidvaja a nakoniec sa dohodli na tom, že ak by došlo k zasnúbeniu, pošle Róbert telegram. Pred Turícam teleogram naozaj došiel. Bolo v ňom: Som chorý, príď ihned, Róbert. Je vtipný ten môj brat, pomysel si Ernestko. Na tento telegram dostanem v úrade dlhšiu dovolenkú a cesta sa mi odplatí. Ernestko o tejto ceste rozprával takto: Na poslednej železničnej stanici trafl sa mi voz – doštenák. So statným Goralom, ktorý poháňal dva malé koniky – Poliaky, pustil som sa do reči. Brata poznal a rozpovedal mi príbeh, ktorý sa mu nedávno stal a o ktorom v okolitých dedinách rozprávali. Na obchôdzke lesom zastihla ho noc. Ako tak kráča chodníkom, zrazu zazrie človeka. Pytliač, alebo pašérak, pomysel si, strhol z pleca pušku a zalícil. Ale vtom aj druhá postava urobila to isté. Dvaja proti sebe a dve namierené pušky... Nemota... Sekundy sa vliekli... Po chvíli jeden z nich, bol to skôr vzdych ako reč, potichu povedal: Nestrieľaj, si človek! Ty si to? Ja. Zhlboka vydýchl obidvaja. Boli to priatelia, horár a strážca hraníc, financ. Na vlásku sa minulo, že smrť nemala žatvu. Asi hodinu sa viezol Ernestko, keď mu povozník povedal, že on je už doma a jemu praje ďalej šťastnú cestu. Pocestnému nepozostávalo iné, len tie dve-tri hodiny prekonáť pešo. Bolo okolo polnoci, keď konečne na konci čistiny zazrel horáreň. Noc bola tmavá, obrys horárne nejasné, len v dvoch oknách svetlo. Zasnúbenie, čakajú ma, pomysel si. Len svetlo je akési matné. Zamieril nie k dverám, ale k oknu. A tu na dvoch stoličkách

dosky, na nich brat Róbert a zo dvoch strán sviece... Zvyšok noci strávili s bratom.

Ráno prišla z osady stará gazdiná, ktorá sa bála ostať cez noc s mŕtвym. Povedala, že pán horár dostali pred párom dňami vysokú horúčku, ležali, nič nejedli, až včera dala im teplý koláč ako z pece vyšiel a onedlho potom zomreli. Mal to byť týfus.

Ernestko z početnej rodiny ostal sám. Snáď táto osamelosť zapôsobila naň tak, že sa lepšie cítil v prírode ako medzi ľuďmi. A Ernestko bol môj priateľ. Predovšetkým zhodli sme sa v tom, že sme obidvaja malí radi prírodu. On hľadal v prírode osvieženie, náhradu za tých, ktorých mu vzala krutá smrť, náhradu za rodičov i súrodencov, mňa však okrem iného vábila vyvieračka, ponory, jaskyne a všetko to, čo s týmito vecmi súviselo. S ním som chodil zo začiatku na Bystrú pozerať ponory, Valentove diery a s ním sme uvažovali o slovách starého kostolníka o tom zlatom žriebäti a konečne s ním som sa pustil najskôr do prieskumu svahu nad Bystrou.

Pri týchto prieskumoch zistili sme, že vo svahu nad Bystrou je asi osem väčších-menších otvorov. No okrem jedného zväčša smerujú nahor a končia slepo.

Vyzbrojený karbidovým lampášom z bicykla, ktorý nám istý poriadny Valaštan vypožičal a s jednou sviečkou, opatrne sme vstúpili do otvoru trocha prikrčení. Išiel som vpredu so sviečkou, ak by tam bol nejaký otravny plyn, on vzápäť za mnou s karbidekom. Krátkou chodbičkou vstúpili sme do siene ako veľká izba. Rozhliadli sme sa. Napravo zbadáme otvor ako klenba do pekárskej pece. Skrčení vošli sme ním do chodby, ktorá sa nadol zvažovala. Sediačky šúchame sa opatrne. Zrazu, akoby sviečka neosvetľovala.

Vezmem od Ernestka lampáš a ním skúšam svietiť. Pred lampášom tma. Potrasiem ho, ale to nič nepomáha. Rozhladíme sa a tu zistíme, že sedíme nad prieskumou na šikmej ploche kameňa. Opatrne sme cívli. S Ernestkom uvedomili sme si, čo je pod nami a o chvíľu už sme hádzali do prieskasti kamienky, aby sme odhadli jej hĺbku. Vhodený kamienok sa odrážal od jednej steny ku druhej, až na koniec na dne zamíkol. Podľa času dopadu odhadovali sme hĺbku asi na 20 metrov. V skutočnosti bola 16,6 metra. V týchto chví-

lach pocítili sme v duši hrejivý pocit. Hrialo nás vedomie, že vlastne už len krok nás delí od objavenia jaskyne. K nemu došlo 29. júna 1923 najbližší voľný deň, bolo to na sviatok Petra a Pavla, vybrali sme sa niekoľkí, bez Ernestka, aby sme sa spustili do prieskasti. Niesli sme so sebou dva povrazy, sekeru, pílu, lampáše a sviečky. Na Bystrú sme došli pred poludníkom. V chodbe nad prieskumou urobili sme najprv podrobný prieskum, dobre sme si všimli čo je pod nami, čo nad nami, aby nás niečo mimoriadneho neprekvapilo. Potom sme sa poradili a dohodli na postupe. Išlo nám predovšetkým o to, kde a ako osadíme koly, aby sme sa na ich pevnosť mohli spoľahnúť, ako použijeme tie dva povrazy, ktoré sme doniesli. Koly sme zakliesnili do pukliny. Jeden povraz sme uviazali o koly a voľný koniec hodili do prieskasti, druhý bol určený na priviazanie obeti. Spúšťali (ma) sme sa opatrne, pričom (som) sme sa pridržiaval(i) vhodeného povrazu. Boli miesta kde (som) sme visel(i) vo vzduchu, inde (mohol) mohli (som) sme sa o stenu opriť nohami a pridŕžať rukou. Najhoršie pri takomto spúštaní do prieskasti je, že si človek musí svietiť a tým zamestná jednu ruku. Na dno dostał(i) (som) sme sa šfastlivo. Netrafila (ma) nás ani jedna skala, ktorú uvoľnil povraz, na ktorom (ma) sme sa pomaly spúšťali. Tam dolu ma (nás) privítal kvapeľ – stoják výšky človeka a pri ňom sa lomila chodba do tupého uhla. Toto hľa, už je jaskyňa! Objavili sme jaskyňu! Neškoršie sme ju pomenovali Starou jaskyňou.

Pomocníci

Chýr o objavení jaskyne na Bystrej rozniesol sa po okolí. Z príležitostných rozhovorov dalo sa dozviedieť, ako sa kto na vec díval. Jeden ravel:

Vidíš, ja som vždy hovoril, že tá voda len tak naverímboha z tej Bystrej do Valaskej popod ten vrch netečie, tam čosi musí byť, len škoda, že som ja času nemal, bol by som ju ja objavil. Ja som vedel, čo je tam. Raz, ako chlapec, spolu s inými šarvancami z Bystrej a Piesku, keď som do jednej diery vliezol, odrazu sa vyrojili muchy a rovno na mňa. Chcel som na kamarátov zavolať, otvoril som ústa a tie potvory rovno dnu. Skoro ma zadusili. Škoda, že som v skúmaní jaskyň nepokračoval...

Iný môj priateľ prišiel s nami až k jaskyni a mal už vstúpiť pod zem. Tu sa zháčil a sklúčene začal:

Jožko, prepáč, ja som ženatý. Sem som tā odprevadil, ale ja radšej tu počkám na teba, aby si nepovedal, že som s tebou neboli v jaskyni.

Janko Kováč spustil sa do priepasti a usilovne pomáhal pri prekopávaní chodbičky, ktorá viedla cez studničku. Po jej prekopaní sme túto chodbičku aj preliezli. Ako sme vyzerali, môžete si predstaviť, keď na dne chodbičky bola vodou rozriadená hlina a my sme sa chodbičkou plazili. Robotu sme skončili až vtedy, keď karbidka dohárala a von sme sa uberali už len pri sviečkach. Prišli sme k povrazu. Ponúkam Janka, aby išiel prvý. Skúša, probuje, ale nejde to. Má len jednu voľnú ruku. Kážem mu zahasiť sviečku a odložiť ju a ja budem mu svietiť zdola. Svoju si má rozžať výšie.

Takto sa dostal do výšky asi päť metrov a chýbalu mu ešte jedenásť. Tu vyhlásil: Ďalej nevládzem, čo mám robiť? Pod dolu, idem ja, vravím.

Núkať sa nedal, pritlačil povraz k telu a šuch nadol. Zle si poradil. Dlane spálené, údy doudierané o kamene pod priepastou. A k tomu povraz zahlinený a mokrý. Chvíľku si posedel, zavzdychal, pobožekal a len potom sa prevliekol na bezpečnejšie miesto, aby som mohol liezť. Sviečku vzal som do úst a natiahnutými rukami nad hlavu zovriem povraz do dlani. Skúšam sa zavesiť, ale dlane sa šmykajú po klzkom povraze. Skúšam znova, tentoraz okrúcam si povraz okolo ruky a horko-ťažko prekonávam tých päť metrov a potom si tie ostatné nepamätam, či ma väčšia pálila tvár od horúceho parafínu, ktorý kvapkal zo sviečky a tuhol na chrasty, alebo dlane od pevného zvierania povrazu. Viem len jedno, že nad priepastou na chvíľočku ľahol som si na znak, rozhodil ruky a niekoľkokrát vydýchol zhlobka. Potom som zavolal kamarátovi:

- Ja som už hore a ty čo?

- Ja nevládzem, priviažem sa, ľahaj!

Keď sme večer jeden vedľa, druhého išli domov, pevne som si sluboval, že nikdy viac nevezmem so sebou človeka, na sily ktorého sa nebudem môcť spoľahnúť a nikdy nepôjdem dvaja. Najlepší počet je tri až päť. Menej pod troch málo, viac ako päť mnoho. Úrady, resp. úradníci, boli tej mienky, že jaskynu môže

objaviť len človek prinajmenej s akademickým titulom, cudzinec a musí mať bielu bradu. A tí úradníci uvažovali takto: Ľudia, ktorí objavili jaskyne na Bystrej uvedené tri znaky nemajú, a preto nemohli nič objavíť. A ak sa predsa len niečo rozpráva, tak sú to babské klebety, reči, na ktoré úrady, požívajúce vážnosť, nemôžu nič dať. Turistický klub v Podbrezovej predsa len prejavil záujem. Jedného dna navštívil ma jeho tajomník a výsledok nášho rozhovoru bola ponuka, aby som vstúpil do KČST (Klub československých turistov), a potom budeme pracovať spolu. Vstúpil som a zúčastnil sem sa aj schôdze. Rečilo sa na nej, hovorilo sa o činnosti zriaďovala sa sekcia, určoval sa vedúci sekcie, a to taký, ktorý by mal blízky vzťah k... predsedovi, aby sa mohli radíť. Skrátka, horel slamený oheň.

Schôdza sa skončila a naša skupina chodila na Bystrú práve tak, ako aj predtým. Pracovali sme podľa svojich plánov. Do tejto doby spadá uzavretie jaskyne dverami ktoré dali urobiť urbarialisti obce Mýta. Týmto činom ukázali, že oni, ako majitelia pozemku, starajú sa o jaskynu a spolupracujú s objaviteľmi.

Bolo to v neskorú jeseň a padal sneh s daždom, keď prišiel tajomník KČST za mnou do školy a pýtal si kľúč od jaskyne, že členovia klubu chcú ísť pozriet. Kľúče som mu dal. Podotkol som, aby len šli, ja nepôjdem pre akúsi zaneprázdnenosť.

Po niekoľkých dňoch poslal som kohosi po kľúče, lebo sme chceli ísť do jaskyne. Tajomník kľúče nedal a odkázal že smieme do jaskyne vstúpiť len s povolením predsedu KČST a čosi podobne. Zanedlho zasa my sme odkázali tajomníkovi, aby si kľúč nechal na pamiatku, že je zámok už prerobený na náš kľúč a ak budú chcieť, vďačne ich prijmete do našej pracovnej skupiny, len nech odkážu, kedy sú ochotní zapojiť sa do práce. V jaskyni pozbieraní sme plechové tabuľky, ktoré boli porozkladané na rôznych miestach s nápisom ako: Majetok KČST, Objavil KČST a podobne. Na texty sa už teraz úplne nepamätam. Tabuľky sme odložili ad acta. Pomoc si každý z nás inakšie predstavoval. Jeden s čakanom v ruke pri karbidke, druhý robením čiarok do výkazov a registrávаниm výsledkov. Na žiadosť klubu prišiel aj Alois Kráľ vo funkcií štátneho konzervátora. Kráľ bol hosťom KČST, ale kľúče mal som ja a vchod do

jaskyne, ktorý bol v lese, každý nevedel nájsť, nuž odkázali po mňa, aby som ho sprevádzal.

Počkal som na neho s priateľom Hollmannom na doline pred jaskyňou. Kráľ, objaviteľ Demänovských jaskýň, bol chlap zdatný, s prešidivenými vlasmi. Bol vystrojený do jaskyň. Mal plecniak, lano, karbidku. A my len tak naľahko. Chceli sme mu pomôcť. Nedal. Povedal, že to robí zo zásady. Človek má na seba toľko brať, koľko unesie. Toto sa mi páčilo, a neraz si ešte aj dnes na tento výrok Krála spomínam.

V jaskyni si počína obratne a sebavedome. Len čo sa uviazal povraz a zapálili svetlú, ani sme sa nenazdali, už liezol povrazom. My sme išli za ním. Dolu sme mu poukazovali všetko, čo sme poznali a čomu sme pripisovali dôležitosť. Všetko pozeral, všetkého si všímal. Na otázku: Čo by ste mi mohli ešte ukázať, upozornili sme ho na puklinu v ktorej bol prieval. Ľahol si, vliezol do nej na dva-tri metre, a potom poznamenal: Pánovia, skvelé nádeje máte. Tu sme ešte nepracovali, vravíme, lebo tam je potrebné strieľať a dosiaľ na to nemáme peniaze. Rozišli sme sa v priateľstve.

O návštive Aloisa Krála napísal som článok do novín.

Po čase dostał som od Krála list, v ktorom ma žiada, aby som do novín napísal opravu v tom zmysle, že objaviteľom Bystrej je vlastne on, lebo on našiel pokračovanie, on zistil prieval. Ak to neurobím, vec postúpi súdu. Na jeho list som odpovedal, a to v tom zmysle, že v jaskyni pracujeme skoro tri roky atď. a preto nemáme čo odvolávať, a že k súdu sa vďačne dostavíme. K súdu nedošlo, ale nedošli odpovede ani na listy, ktorými sme si pýtali rady a pomoc pre jaskyne na Bystrej od úradov, s ktorými spolupracoval a v službách ktorých bol Alojz Kráľ. V práci boli sme ponechaní sami na seba.

Lesný radca

Večná škoda, ak sa dostał do zberu. Jeho miesto rozhodne malo byť v múzeu. Vyzeral celkom tak, ako to býva na tých starých obrazoch. Rozdiel bol len v tom, že na obrazoch je mŕtvy, kým tento bol živý. Raz išiel hore cestou zo Štiavničky do Brezna, inokedy späť. Bol to starý Ford. Starý bol už v rokoch 1923–24. Neviem, odkiaľ ho lesný radca Szilvay vypriadol, dôležité však je to, že plnil poslanie a to dvoj-

násobné. Vozil majiteľa a budil údiv u tých, ktorí ho videli. Bolo ho poznať po rachote, ale ešte lepšie po rapkáči, ktorý mal miesto trúby. (Klaksóny boli zriedkavé.) Toto auto bolo ako koč fiakristu, hádam ešte s karbidovými svetlami. S týmto trocha staromódnom autom stretával som sa na ceste a dokonca zatúžil som sedieť v ňom. A vedzte, že sa táto moja túžba aj splnila. Všimol som si auta, neskôršie jeho majiteľa a konečne vznikla v mojej hlave myšlienka, či by nebolo možné lesného radcu inž. Szilvayho získať pre jaskyne. Myšlienka zdala sa mi byť smelá, ale lákavá. Smelá preto, lebo išlo o získanie človeka vysokopostaveného, akademicky vzdelaného, staršieho, skúseného a mal ho získať mladý, všedný človečik. Síce vtedy už neplatila tá spoločenská zvyklosť, keď sa s vysokopostavenou osobou rozprávalo vždy a všade len s odokrytou hlavou, ale v každom prípade platila zásada spoločenského a triedneho odstupu. Dlho som veru uvažoval: íst, neíst. Neskôršie: kedy íst, ako začať rozhovor, ako ho požiadať o spoluprácu. Nakoniec: rozhodnutie padlo a išiel som. Jasne si pamätám, ako som stál pred zatvorenou bránicou dvora a jemne som dráždil dvoch na reťazi uviazaných psov, aby svojim brechotom niekoho privolali, kto by mi otvoril dvierka. A prišla slúžka. Od nej som sa dozvedel, že sú pán doma. Potom som ešte chvíľu čakal v predsiene a konečne dostał som sa do izby. Pán Szilvay s priateľom zostavovali rádioaparát. Vtedy sa robili rádioaparáty amatérsky, doma. Boli na akumulátor a baterky. Po predstavení rozprával som mu o Bystrej a on pozorne počúval. Príjemne ma prekvapila poznámka že ďakuje za dôveru a že s jeho pomocou môžeme smelo počítať. A za dôveru – dôvera.

Podišiel k písaciemu stolu a vybral odtiaľ akýsi svitok a potom on prevzal slovo.

Usadil ma a začať:

V rokoch 1904–05 podbrezovské železiarne sa rozhodli postaviť elektráreň na Piesku. Pre túto elektráreň vzali vodu Bystrianky, ktorú potrubím viedli z Bystrej na Piesok, čím dosiahli asi 80 m späť. Valaská sa musela zriecť vodného práva v ponoroch na Bystrej, začať dostała obec peňažné odstupné. Voda potom namiesto z Bystrej do Valaskej podzemným potokom tiekla potrubím z Bystrej na Piesok. Podzemný potok začal zaujímať aj technikov

v Podbrezovej. Zaujímali sa oň z týchto dôvodov: Predpokladali, že pod zemou môžu byť vodné nádrže a tieto by mohli zásobovať nejakú inú podzemnú elektráreň. Ďalší dôvod: Na Jarabej sa ryžovalo zlato pre slobodné kráľovské mesto Brezno. Technici vedia kolko zlata sa vyryžovalo a kolko ostalo v piesku. Tento piesok je v jaskyniach, ak by sa dalo dnu dostať, znamenalo by to zbohatnutie. Taktô rozmyšľali technici – inžinieri v Podbrezovej. Myšlienke dali aj skutočnú reálnu formu. Začali si spoločnosť, vypracovali plán a začalo o sa pracovať.

Na dôkaz rozbali svitok. Bola to podrobňa mapa okolia Bystrej a Valaskej a priestoru medzi týmito obcami. On, inž. Szilvay bol členom tejto spoločnosti, ktorá začala na Bystrej pracovať, ale bezvýsledne. Spoločnosť sa rozpadla, ostala po nej len mapa, ktorú mi daroval s priátnim veľa úspechu. (Táto mapa je na tento čas uložená v múzeu Slovenského krasu v Liptovskom Mikuláši.) Sľúbil pomoc a slovo dodržal.

Potom s inž. Szilvayom často sme sa strečali po dobu viac ako 10 rokov. Najprv na Štiavničke, potom za jeho pobytu v Brezne. Jeho pomoc nebola odbavená len slovami a daram mapy. Bola ona všestranná. Spomeniem tu len niektoré jeho priaznivé zásahy do priebehu výskumu jaskýň.

Výskum v jaskyniach išiel pomaly, lebo s priateľom Hollmanom nemali sme peniaze na nákup potrebného výstroja. Obstarávanie materiálnych potrieb zabralo nám viac času, ako hľadam výskumná práca. Pri výskume často rukami sme odstraňovali tie prekážky, ktoré sa mali odstraňovať náčiním. Toto videl inž. Szilvay a preto jedného dňa ponúkol na výskum 5000,- korún. Bola to veľká suma. Daroval ju. Vymienil si však jedno: Bude sa pracovať na tom mieste, ktoré on určí on. Určil ho v ponoroch.

Začala teda práca v ponoroch. Najali sme troch chlapov. O pracovné sily vtedy nebola nádza, lebo začala sa ukazovať nezamestnanosť. Aby sa za peniaze urobilo čo najviac, Hollman vymyslel pre využatie materiálu lanočku, takže práca začala sa pekne rozrastať. Najprv sa zostúpilo nadol, asi tak 6 metrov, potom začala chodba pokračovať horizontálne. Práca nebola ľahká. Steny pevné, dôkladne vodou opracované, priestor medzi nimi vyplnený

pieskom a štrkmi. Po odstránení tohto nánosu dalo sa v získanej chodbe pohodlne pohybovať. Odkrýval sa tunel 1-2 m šírky a tiež asi tak vysoký. Steny tu boli pekne vymyté, pekne vypracované vodou a tým, čo voda so sebou niesla. Kde-to bola puklina. Pracovalo sa pomerne dobre. Raz však, keď jeden z chlapov bol vpred, z pukliny, ktorú mal za chrbotom, začal sa sypať piesok. Sypanie bolo také výdatné a neočakávané, že nášmu robotníkovi zatarasilo cestu. Ostal odrezaný od východu. Okamžite začali záchranné práce. Skončilo sa to tak, že nášho chlapa sme vyslobodili, ale už sme sa neopovážili na tomto mieste pracovať bez vydrevovania, bez zaisťovania. Na takúto dôkladnú prácu však už peniaze neboli a preto sa práca v ponoroch prerušila. Investované peniaze neboli nadarmo vyhodené. Zistili sme, že i ponormi dalo by sa dnu vniknúť, lenže bolo by potrebné tých peňazí viac. Raz, keď robotníci pracovali v ponoroch, obchádzal som okolie, pozoroval a uvažoval. Moju pozornosť upútalo bralo. Všimol som si na ňom plochu, ktorá akoby bola nasvedčovala tomu, že je to zlom, že sa tam musela prelomiť klenba, z ktorej to, čo vidím, ostalo na pôvodnom mieste a ostatok musel spadnúť nadol. V predstave videl som tú pôvodnú dutinu pod klenbou a predstavil som ci celý ten proces, ktorý sa vtedy dial, keď sa celé vrchy lámali. Prichodil som na myšlienku, že by tam mohol byť zasypaný vchod.

Myšlienka skrsla a nedala pokoja. Dôkladným rozhliadnutím sa už som aj videl, že by pod tým bralom mohol byť lievik. Potom v rozhrabanom humuse zistil som prievan. A bolo rozhodnuté. Keď sa práca v ponoroch zastavila, robotníci nasadení boli na nové pracovisko do lievika pod bralo a za tri dni boli už pod klenbou, boli sme v Novej jaskyni. Bola to tá časť Novej jaskyne, ktorú voláme Vstupnou chodbou, Vstupnou sieňou s chodbou do Partizánskych siení. Bola to prvá časť Novej jaskyne. Teda, peniaze inž. Szilvayho doniesli očakávané ovocie.

K menu inž. Szilvayho sa viaže aj prvý geologický posudok, o ktorý sa bolo možne oprieti, na ktorý sme sa mohli odvolávať. Bol to posudok od geológá dr. Zoubka. Robil študijný prieskum Horehronia. Dostal sa do styku s lesným radcom Szilvayom. Odprevadil ho na Bystrú, prezreli si okolie, všimli si zvláštností

a dr. Zoubek potom celú problematiku spracoval a geologický posudok dal nám k dispozícii. Toto bol druhý vysokohodnotný skutok, ktorý pre jaskyne na Bystrej vykonal.

Inž. Szilvay venoval nám i jaskyniam veľa času. Bol to človek skromný a až úzkostlivohľaduplný. Spomínam si, ako sa ospravedlňoval, keď mi čítal list dr. Zoubka pripojený ku geologickému posudku. V liste bolo napísané: Vaša jaskyňa, vo Vašej jaskyni, vo Vami objavenej jaskyni a pod. Ospravedlňoval sa, že on dr. Zoubkovi zreteľne povedal, kedy bola jaskyňa objavená a kým, ale dr. Zoubek si to splietol. Teda ešte aj takáto maličkosť, takéto malé nedopatrenie ho vedeli mrzieť a aj takúto maličkosť chcel uviesť do pravého svetla. Z Brezna potom odišiel do Zakarpatskej Ukrajiny a vo víre druhej svetovej vojny stratilo sa jeho meno.

P. S.

Raz vrátil som sa domov zo schôdze s lesným radcom inž. Szilvaym neskoro večer. Ale spať som nešiel. Nad ránom narodila sa nám pekná zdravá dcéra, ktorá pri krste dostala meno Nádeja...

Merešova baňa

To, čo sme o Merešovi a o jeho bani vedeli, nedalo nám pokoja. Jedno nedeľné ráno vybrali sme sa štvoria, aby sme zistili pravdu. Skupinku tvorili Ernestko, Imro, Jožo a ja. Vystrojení sme boli ako obyčajne do jaskýň. Ale keď sme prešli popred naše jaskyne na Bystrej a pokračovali sme v ceste hore dedinou, ľudia nás zastavovali a vypytovali sa kam ideme. Keď sme im hovorili, že chceme nájsť Merešovu baňu, krútili hlavami. Považovali naše podujatie za bláznovstvo a nás pravdepodobne za ľudí, ktorí nemajú v hlave všetko v poriadku. U dospelých sme nepochodili, ale u mládeže áno. Ani sme sa nenazdali, oslovili nás traja dospeviajúci chlapci, či by vraj nemohli ísť s nami.

Ak vás z domu pustia, znala naša odpoved.

Chlapci sa zobrať domov a o chvíľku s kapučkami na chrbe už boli pri nás, čo bolo znakom, že rodičia povolili. Takto spolu došli sme k Tálom. Tam sme zastali, premysleli plán a počali sme sa hľadať Merešovu baňu. Plán pozostával z toho, že sme si určili smer postupu. Bola to čiara: Tále – pravý okraj Gápeľa. Jeden z nás mal udržiavať smer, ostatní postavili sme sa do rojnice, do rozstupu na dohľad a v jednej

čiare siedmi začali sme postupovať označeným smerom. Chlapcov sme vzali medzi seba. Každý mal hneď hlásiť všetko, čo zvláštneho vidí. Pohli sme sa. Hlásna služba fungovala výborne. Neustále niekto vykrikoval:

Tu je vývrat, pod ním... nič.

Tu metráková skala, okrúhlica, pri nej... nič.

Takto to šlo chvíľu. Zrazu, myslím, že to bol niekto z chlapcov, kričí:

Tu skala, do nej diera, pred ňou jama.

Haló! Všetci sem! bolo ozvenou na predchádzajúci pokrik. Zíšli sme sa všetci pred tou skalou s otvorom okrem Ernestka, ktorý zašiel ďalej, ako bolo treba, nepočul naše volanie, odtúlal sa od nás a až večer sme sa s ním stretli na Bystrej, kde nás čakal. Vyšiel celkom na Gápeľ a odtiaľ sa kochal v krásnom výhľade na široko-ďaleký kraj.

Opatrnosti nikdy nie je primnoho, hovorí porekadlo. Tak sme sa podľa možnosti správali aj my. Keď sme si obzreli tak obďaleč skalu s otvorm a pred ňou jamu, uviazal som povraz o blízku jedlicu, ostatní naplnili lampáše, zapálili ich držiac sa povrazu, vykročil som smerom k otvoru, pričom prichodilo mi skočiť do jamy asi metrovej. Kráčam, zrazu vhupnem do niečoho mákkého. Stisol som silnejsie povraz a opatrne som sa vrátil. Potom som sa pokúsil inou cestou dostať sa do jamy pred otvor. Keď som už tam bol, zistil som, že pred otvorom do skaly je puklina, do ktorej sme sa neskoršie spustili, tak na tri-štyri metre, hlbšie bola voda. Aká hlboká neviem, nepodarilo sa nám ju zmerať. Hádzali sme do nej kamene, merali sme prútmi, ale bez výsledku. Hlbka sa našimi lampášmi nedala presvietiť. A nad touto puklinou bola pasca. Poprekladané dreva-žrde a pozakrývané machom. Keď sme my tam boli, drevo bolo už prehnité, ale mach bol poprerastaný koriencami. A práve tieto koriency ma zadržali, pravda i povraz, ktorého som sa držal, že som nespadol do pukliny. Je len prirodzené, že pascu sme rozhádzali, aby niekto na ňu nedoplatil životom. Chlapcov sme nechali hore a my traja sme sa pobrali do otvoru, tahanúc za sebou povraz. Vchod mal podobu trojuholníka. Najprv to bola štôlňa v ktorej sme šli prikrčení. Potom nasledovala šachta. I štôlňa i šachta bola tak pre jedného človeka. Zostup v šachte bol dobrý, lebo v stene boli vysekané stupky. Keď sme sa

chytali rukami stien, išlo sa nám dobre, len bolo treba svietiť pod nohy. 25 metrový povraz uviazaný o jedlicu viedol štôlňou a siahal skoro na dno šachty. Keď sme boli na jej dne, poobzerajúc sa, stípli sme hrôzou. Naproti schodíkom oddola nahor boli poukladané kamene. Hned sme pochopili o čo ide. Jeden pomýlený krok, jeden neopatrný dotyk tohto kamenného múra, jeden uvoľnený kameň stačí, aby sa zosunul celý mûr a zasypal šachtu. Na túto možnosť sme sa navzájom upozornili a šli sme opatrne ďalej. Zasa bola štôlňa, lenže nízka, takže sme museli liezť po bruchu. Mohla byť tak osem metrová. Pred jej ukončením bola po ľavej strane šikmá diera. Nebola hlboká, lampáš dosvetil na jej dno. Skúsil sa do nej spustiť Imro nohami napred. Ale dno nedosiahol, preto sa rozhadol spustiť sa hlavou nadol a ja som ho mal držať za nohy. Spustil sa a pokus sa vydaril. Tam dolu bol potom otvor, že sa dalo pohodlne stáť. Bola tam väčšia sienka. My dvaja sme za ním nešli, lebo, ako Imro hlásil, sienka nemá pokračovanie. Vyčkávali sme na neho v tej úzkej štôlničke. Zrazu z čista-jasna začali mi kropaje potu vystupovať na čele a svetlo karbidky a sviečky začalo sa zmenšovať. Hned som vedel, o čo ide. Dusíme sa. Ubúda kyslík. Ihned sme sa vytiahli z tej štôlne do šachty, aby sa nám niečo zlého neprihodilo. A v šachte sa svetlá zasa veselo rozhoreli. O chvíľu o zval sa Imrov hlas, ktorý oznamoval: Chlapci, počujte, čo som našiel. Dve kladivá, jedno väčšie, menšie, dva majzlíky (sekáče), jeden 40, druhý 20 cm dlhý, jeden šparák asi 60 cm dlhý, ktorým sa vytáhuje prach z diery, keď sa sekácom vybija, jedna železná, asi pollitrová nádobu, zhrdzavená, ktorá sa v rukách rozpadla, jedna drevená krhlička asi na 3 litre so zhrdzavenými obrúčkami na prostriedku sienky a asi 10 kg ľažký kameň a pri ňom živú žabu. Čo mám s týmto robiť?

Povedali sme mu, aby hlásené predmety povynášal zo sienky do štôlne, že ich vezmem do domov, aj ten kameň, ale žabe nech neubližuje. Tak aj urobil. Imro opatrne povynášal veci zo sienky a my takmer so zatajeným dychom povynášali sme ich šachtou, v ktorej bol ten obávaný kamenný mûr. Vydýchli sme si, keď sme boli na svetle. Kameň sme roztíkli a každý si vzal kúsok na pamiatku. Bol šedivý a mal žilky.

Rozhodnuté bolo, že nájdené predmety budú uložené u mňa. Tak sa aj stalo. Roky boli v mojej izbičke, roky utierali z nich prach moje domáce. Až raz ich to zunovalo a všetku tú starizeň vyhodili na smetiško.

Merešova baňa teda nie je vymyslená bájka, ale skutočnosť. My sme v nej boli.

Nás však zaujímal aj kameň a jeho zloženie. Písal som kade-tade, prosil som, aby ho niekto preskúmal. Odniekadiaľ z Prahy mi odpovedali, že rozbor by stál asi 600 korún. Toľko som z môjho platu obetovať nemohol. Preto neskôr pokúsili sa o to bratia Hollmanovci za pomoc elektriky. Chlapci urobili kelímok a prúdom zo siete chceli kameň roztažiť. Mne, ako človekovi nie od elektriky, dali ochranné okuliare, oni pracovali bez nich. Urobili oblúk a krátke spojenie. Svetlo len tak sálalo, iskry prskali, a výsledok? Kameň sa nerozpustil a bratia Hollmanovci len len že neoslepli od prudkej žiary elektrického oblúka. Hja, tvrdý bol chlebík priekopníkov. O tej žabe sme dlho premýšľali, ba niekedy ešte aj teraz ma napadne myšlienka ako sa dostala dnu? Z čoho tam žije? Valaštania nám vraveli, že ona, totiž tá žaba, stráži poklady zeme.

Okresný náčelník

Boli by ste ho poznali na prvý pohľad. Človek nižzej strednej postavy, plnší v tele, okrúhla bezylasá hlava na krátkom krku, perly zovreté, pohľad prenikavý. Hlavu neotáčal, ale obracal sa celým telom. Tvár ľadová, odmeraná. Ani ja, ani iní ho nevideli usmiať sa. Azda sa ani nevedel. Stvorený úradník-byrokrat. Spomínalo sa o ňom, že na predchádzajúcom pôsobisku hodili mu granát do pracovne. Našťastie neboli v kancelárii keď vybuchol. Jeho to však nevyrušilo. Úradoval ďalej akoby nič. Človek, vykresaná socha. A tátu sochu bola úradníkom. Úradoval, akoby nemal ani srdca, miesto neho len akýsi poskrúcaný paragraf. Takto ho vraj poznali mnohí. My by sme o ňom len toľko, že murín nie je taký čierny, ako ho maľujú. My sme ho poznali aj po inej stránke. Podarilo sa nám dostať sa s ním na slovo, podarilo sa nám oboznámiť ho so stavom vecí na Bystrej a pri všetkej jeho odmeranosti predsa sa stal významným podporovateľom prác na Bystrej. Jeho príčinením dostali sme 10 000,- potom 15 000,- a konečne 60 000,- korún. Bez jeho

pomoci neboli by sme mohli jaskyňu na Bystrej sprístupniť. Raz som slúbil priateľom, že sa pokúsim okresného náčelníka nahovoriť, aby prišiel pozrieť našu jaskyňu.

Prišiel som na okresný úrad a dostał som sa až do kancelárie jeho tajomníčky, k pani Irenke. Poznal som ju ešte za dievčaťa. Poprosil som ju, aby ma zahľásila. Viac posunkom ako rečou mi oznámila, že okresný náčelník je v kancelárii, ale je nazlostený, zúri a preto radí mi aby som prišiel inokedy, lebo dnes nie je s ním reč. Čo teraz robiť? Kamarátom som slúbil, že vec vybavím a teraz by som mal z bojiska utieť? Nie. Nanajvýš mi vynadá a vyhodí ma, to sa dá zniest. A preto som trval na tom, aby ma zahľásila. Na lístok napísala moje meno a keď niesla k nemu vybavené spisy na podpis, medzi ne vložila aj môj lístok. Priamo ísť k nemu sa neopovážila. O chvíľu sa otvorili dvere na jeho kanceláriu a zjavil sa v nich on. Čosi tam vybavoval. Počul som len krik. Potom sa vrácal späť. Videl ma, ale nechcel ma vidieť. Prešiel popri mne, ale nepristavil sa. A ja som len čakal a čakal. Znovu sa pootvorili dvere a cez škáru zakričal: Čo chcete? Zrejme bol to úvod na výhodenie. Pristúpil som k dverám a začnem:

Prišiel som sa vám poďakovať za to, že ste nám poskytli finančnú pomoc pre jaskyňu, súčasne dovolím si vám oznámiť, že sme sprístupnili prvú časť a prosím vás, aby ste určili termín, kedy by ste mohli prísť na Bystrú, aby ste videli, čo sme urobili.

Toto nečakal. Chvíľu stál zarazený, potom pootvoril dvere a nakoniec, odmerane sice, ale slušne sa so mnou rozprával a určil aj čas na návštevu Bystrej.

V určený deň a hodinu pristálo auto pred okresným úradom a on nasadol. Auto platili naši mecenáši inž. Krno a dr. Zibrin.

Cestou som mu rozprával o jaskyniach, výskumoch, o možnostiach hospodárskeho využitia, ale on nič. Pred vchodom podal som mu výklad ako sme začínaли ale on zaryte mlčal. V jaskyni upozorňoval som ho na jedno-druhé, ale on ani slova. Páči sa mu – nepáči? Nedalo sa z jeho tváre vycítať. Až pri Záclonách, keď som mu povedal, že za tie peniaze dotiaľto sme sprístupnili, rozviazal sa mu jazyk a preriekol: Som spokojný, dosť ste urobili a nabudúce vám opäť dám. A dal. Bolo to tých 60 000 korún.

Okresný náčelník bol tvrdý človek. Mal rozum i srdce. Len do duše zahniezdila sa mu horkosť, zatrpknutosť. Prečo? Neviem.

Jurenka

Grafológ by sa bol popásol na jeho rukopise. Písmo skláňal silno doľava a za celý svet by nebol urobil oblúčik. Miesto neho, kde len mohol, čiaru lomil. Bol správcom výskumnej stanice poľnohospodárskej pri roľníckej škole v Brezne. Riaditeľom školy bol iný. Toto bola výnimka, lebo všade inde to tak bolo, že riaditeľ školy bol súčasne aj správcom výskumnej stanice, čo pre riaditeľa znamenalo prilepšenie na plate. Len v Brezne to tak nebolo a preto medzi správcom a riaditeľom bol ustavične vojnový stav. Boli dva kohúty na jednom smetisku. Tento stav mal aj svoje výhody. Vzájomne sa kontrolovali a vládol medzi nimi konkurenčný boj. Každý z nich chcel vyniknúť. Tak napr. Jurenka chodil veľmi usilovne po okrese a kde len mohol, propagoval a zakladal všelijaké pokusy po roliach a lúkach. V rámci tejto jeho činnosti dostał sa aj k nám do Medvedčova, kde som pôsobil ja, aj na Krám, kde riaditeľoval švagor Lehocký. Podľa jeho návodu rozsievali sme umelé hnojivá, ľudom predpisovali recepty, kde a koľko Thomasovej múčky, kainitu, dusíkatého vápna, superfosfátu, draselnej soli, liadku treba rozosiať, aby úroda bola čo najlepšia. Siali sme strojom ľan, prvým na Čiernom Balogu, usporiadali sme rôzne poľnohospodárske kurzy a čo ja viem ešte. Jurenka bol spokojný. Výdatne sme mu dopomáhali plniť plán.

Casto prichádzal do našej obce, zvláštnosťou ktorej je, že pozostáva z trinástich osád. Obyčajne v osade Krám sme sa stretávali, lebo na svojej motorovej trojkolke nemohol sa dostať do Medvedčova, lebo cesta k nám bola horšia, ako sa dá predstaviť.

Bieda s ním bola len v tom, že si ma ustavične plietol so švagrom. Neraz i po rokoch, vravieval: Viem, že vy traja, totiž sestra, švagor a ja patríte dovedna, ale raz neviem, hovoril nám, mužom, komu z vás dvoch patrí táto žena – moja sestra.

Neviem, či sa so švagrom natoľko podobáme, alebo či Jurenka bol takým tvároslepcom, že nás dvoch nevedel rozoznať. Alebo sa len takým robil?

Jurenka si ma získal pre propagovanie racionalného poľnohospodárstva, a ja snažil som sa ho získat pre naše jaskyne. Na jeho osobé záležalo mi tým viac, lebo bol členom okresného zastupiteľstva a okresného výboru. Toho okresného výboru, kde sa vybavovali rôzne žiadosti a ktorý udeľoval finančné podpory. Pravda, to udeľovanie podpory predstavoval som si veľmi jednoducho. Podáme žiadosť, Jurenka zaproteje a peniaze už som videl na dlani. No skutočnosť bola iná.

Ked' som prosil Jurenku o pomoc, nevedel som na akú tenkú nitku privázujem osud jaskyne, nevedel som o figľoch v politike, hoci išlo len o politiku v rámci okresu.

Jurenka bol Čech a iste na príkaz svojho chlebodarcu propagoval v okrese politickú stranu, ktorá sa netesila obľube. Jeho (?) strana mala v okresom zastupiteľstve, prirodzené aj vo výbere, najmenší počet hlasov. Ale tento počet stačil na to, aby bol Jurenka jazýčkom na váhe. Ak sa on pridal k pravici, vyhrala pravica. Ak k ľavici, vyhrala ľavica. Tohto si bol Jurenka vedomý. A iste, ked' mi slúboval pomoc, mal toto svoje postavenie na myсли. Priklánanie raz sem raz ta malo za následok, že mu jeho silní partneri neverili. Odplácali sa mu tak, že k jeho návrhom stavali sa spoločnými silami záporne.

V našom prípade sa zbehli udalosti takto:

Inšpektor Rapoš vydal brožúru o Horehroní. Dielo sa páčilo, a preto pokrokoví podali návrh, aby mu bola priznaná odmena vo forme autorského honoráru. Prirodzene, že tí druhí, zo zásady, postavili sa proti. Bolo na Jurenkovi, kam sa prídá. Nerozhadol sa hned, chcel byť prosený a preto po dlhšom rečnení podal pozmeňovací návrh. Do tohto pozmeňovacieho návrhu obratne vplietol i podporu pre jaskyne a predložil ho tak, že sa o týchto dvoch veciach o honorári a podpore rozhodovalo spolu. Pozmeňovací návrh Jurenkov bol prijatý, hlasovali zaň pokrokoví a Jurenka, a tak pri autorskom honoráre zviezli sme sa aj my. Inšpektor Rapoš bol odmenený za napísanú brožúru a pre jaskyne poukázaná bola podpora 10 000,- korún.

Desať tisíc korún!

Neviete si predstaviť, aká to bola suma pre nás, pre jaskyne. Za tie peniaze sa dalo predsa robiť!

Za tie peniaze sme sa dostali na dno Pekla.

Na dne Pekla

Peklo. Skutočné peklo. Nevedeli sme ho nijako zdolať. Hĺbka do 100 m, šírka do 30 m. Pripasť sice terasovitá, ale tieto terasy neboli rovnorodé. V každom smere boli inakšie a inakšie vytvorené. Jedným smerom išiel už spomínaný oceľový povraz, ale nám bolo treba skúmať aj inými smermi a pre takéto túry potrebovali sme ďalšie povrazy. Často sa nám stalo, že po niekoľkohodinovej lezeckej túre dostali sme sa do slepej uličky a bez kladných výsledkov vrácali sme sa späť. V Pekle sú dosiaľ také miesta, kam sme sa nedostali, ktoré sú však veľmi lákavé. V jaskyniach spravidla pohybovali sme sa opatrne, a preto spravidla sme počítali, že sa vždy celý vrátim späť. Ale v Pekle zavše museli sme od opatrnosti upustiť, museli sme sa uchýliť k slepej odvahе.

Raz sme šli do Pekla sami dvaja s Elemírom Hollmanom. Na istom mieste upevnilí sme povraz a pod' dolu. Došli sme na koniec povrazu a obdivovali sme jedno-druhé. Čosi zaujímavého sme spozorovali na mieste, kam už povraz nesiahal. Hollmanovi to nedalo pokoja a pridžajúc sa priečnej trhlinky podával sa vždy ďalej a ďalej. Zrazu šmyk, a už sa viezol na nohaviciach po hladkej stene. Nie hlboko, len tak do 5 metrov. Tam sa zastavil. Nestalo sa mu nič, len nemohol hore k povrazu. Rozmýšľa jeden, špekuluje druhý, ale nejde to. Prichodilo už len mne samému sa vrátiť von a privolať pomoc. Sám hore, to sa ľahko povie. Jeden človek s jedným svetlom. A čo keby cestou svetle zhaslo, alebo sa rozbil horák? Na rozmyšľanie nebolo času, lebo karbidu v lampách ubúdalo. Ešte raz sme si premysleli situáciu a rozhodli sme sa riskovať, ale neopustiť druh druha. Sadol som si na hladkú plochu a spustil sa ku kamarátovi. Potom som sa oprel o stenu, Elemír mi vyliezol na plecia a rukami sa silno chytil kvapľa. Teraz ja, chytajúc sa šiat a tela Elemíra liezol som po ňom. A takto horko-ťažko dostúpaní s popáleninami od karbidičiek dostali sme sa k povrazu a tak hore. Bola to túra! Dobre sa skončila a my obohatení novými skúsenosťami pokračovali sme v práci, pričom nás len jedno mrzelo, že sme problém Pekla nerozriešili, že sme nenašli pokračovanie.

Raz nás napadlo, či by sme nemohli oheň vziať na pomoc. Aj vzali sme ho. Asi do 20 m hĺbky od vchodu, kam sa dalo ešte zísť aj bez

povrazu, nanosili sme raždia, listov a tenkej haluziny. Nakládli sme to na hromadu, zapálili a nech sa robí, čo sa chce. Vatra vzbúkla, dym sa vznesol a o chvíľu sa začal rozchádzať a napĺňovať priestor. Vtom sme si uvedomili, že by nás mohol aj vydusiť. Ale nestalo sa tak. Dym akoby bol zastal, a zrazu začal sa vŕahovať medzi stenu a kamenný zášust na boku jaskyne. To je to, na čo čakáme. Pokračovanie! Vatra zhorela a my podľa dymom! Prvý deň sme toho veľa neprešli, lebo zostup v smere, ktorý nám dym naznačil neboli ľahký. Ale pri ďalších výskumoch dostali sme sa na dno Pekla. Z tohto dna Pekla otvoril sa nám rozsiahly labyrint chodieb, poschodí, križovatiek, kvapľov, výmoľov. Labyrint, ktorý sa nám nepodarilo celý preskúmať a prejde veľmi dlhy čas, kým pri sústavnej práci podarí sa všetko poprechodiť, preskúmať a zmapovať. Objavil sa nám komplex, ktorý sa len tak ľahko zvládnuť nedá. Skoro by pochyboval, že sa vôbec dá.

Dostali sme sa teda na dno Pekla, pravda, na inom mieste ako tomu bolo pri objavení tejto prieplasti. Odhadom a podľa citu, lebo nijaké meracie prístroje sme nemali, usudil sme, že dno Pekla a Vstupná sieň Novej jaskyne sú na jednej úrovni. Tieto dve časti bolo by potrebné spojiť. Spojenie týchto dvoch častí nás zaujímalo tým viac, lebo začali sme pomýšľať na sprístupnenie jaskyne a nedalo sa vôbec myšlieť na to, aby turisti mohli chodiť do nových časti dolu prieplastou Peklo. Túto možnosť sme naskrže vylučovali. Preto ostávala len jedna: Tieto dve časti stoj čo stoj spojiť. Aká je hrubá prekážka? Kde začať? Ktorý je správny smer? To sme prirodzene neveredeli. Skúšali sme to zisťovať našimi primitívnymi prostriedkami. Preklepávali sme steny. Klepanie sme sice počuli, ale podľa počutého zvuku nemohli sme usudzovať ani na hrúbku, ani na smer. Skúšali sme streľbou. Do rúry sme dali nálož dynamitu a tú sme odpálili na dne Pekla. Vo Vstupnej sieni sme počuli detonáciu, ale presný smer sme podľa toho určiť nemohli. A do toho nám príšla tá Jurenkova podpora, ako sme ju my volali. Čas súril a my sme sa rozhodli. Práca sa začala. Najali sme si niekoľkých robotníkov, ktorí sa nebáli práce pod zemou a ktorí sa trochu vyznali aj v mínerských práčach. Strelnajstrom úradne stal sa Hollman.

Zaopatrili sa nástroje a strelivo a práca sa naozaj začala. Minulo sa už 4000 korún a my dostali sme sa do celiny, do pevného masívu, do jednoliatej skaly.

Zle je, nejdeme dobre, vraveli sme si medzi sebou.

Prácu sme zastavili a pustili sa do skúmania. Lozí sme, radili sa navzájom s Hollmanom, uvažovali, vypočúvali rady ľudí, ktorých sme na pracovisko priviedli. Názorov bolo mnoho. Vypočuli sme ich. A konečne padlo rozhodnutie. V stene je uzučká trhlinka, nuž pôjdeme podľa nej. Začala sa práca na novom mieste. Vŕtalo sa a odstrelovalo. Robili sa i štyri metrové diery. Dynamitom sa nešetrilo, skôr so zápalnými šnúrami. Naučili sme sa ich dokonca aj nahradzovať. Vzali sme sviečku a tak 3–4 cm pod plameň do navŕtanej dierky vložili sme krátku zápalnú šnúru. Sviečka pomaly horela a v príhodný čas plameň zapálil šnúru a vzápäť nastal výbuch.

Puklina nás viedla najprv súkmo nadol a tu sme mali opäť strach, že zle ideme, ale potom smer sa zmenil a my dosiahli sme cieľ. Na dno Pekla sme sa dostali asi 10 m dlhou umelou chodbou. Nová jaskyňa spojená bola s dnom Pekla!

Jurenkove peniaze umožnili nám pohodlne vstúpiť do labyrintu pod Peklom a potom Benušove peniaze dopomohli k schodom a chodníkom od vchodu až po Záclony.

Dr. Josef Kunský

Dr. Josef Kunský bol univerzitným profesorom v Prahe a zaujímal sa o jaskyne na Bystrej. Ale tejto kapitole mohol byť aj názov Nové nohavice.

Bolo to na Bielu sobotu pred Veľkou nocou, teda už v polosviatok, keď som sa vybral do jaskýň. Manželka ma nechcela pustiť, že to i ono, prídu hostia, koláče sa pečú, deti treba pribaviť, dreva prichystať a ešte čosi. Loziť po jaskyniach v taký deň. Keď som dôvodil, že musím, lebo príde univerzitný profesor z Prahy, ktorý inokedy nemôže, horko-ťažko sa dala prehovoriť, ale som jej musel slúbiť, že na Bystru sice pôjdem, ale do jaskyne nie. Na to konto neobliekol som sa do jaskyniarskeho úboru, ale do nových nohavíc. Nové plumpky som si musel vziať. Takto oblečený nasadol som na Jawu a uháňal na Bystrú. Počasie bolo premen-

livé, pravé aprílové. Na Bystrej, pred vchodom do jaskyne, v malej chatke, postavenie ktorej ťažilo svedomie Hollmana, urobili sa potrebné prípravy pre vchod do jaskyne. Pripravili sa povrazy, lampáše a iné drobnosti. Karavána bola zostavená takto; Hollman, dr. Kunský, jeden nás robotník, slečna, ktorá sa chcela zúčastniť prehliadky a druhý nás robotník. Dohovorené bolo, že toto poradie bude všade dodržané. Tretí nás robotník a ja ostali sme v chatke. Prehliadka bola plánovaná na štyri hodiny a preto nebral sa ani proviant, ani rezervný karbid a voda. Nám dvom pripadla úloha pripraviť občerstvenie v dobre vykúrenej chatke. Karavána odišla a my dvaja podelili sme si úlohy. Jeden odbehol do blízkej dediny pozháňať to i ono a druhý sa motal okolo chatky. Pred uplynutím štyroch hodín bolo všetko pripravené, len si sadnúť k horúcemu čaju a k malému občerstveniu súčemu pod zuby.

Štyri hodiny minuli a naši nechodia. Čakáme asi 10 minút, nič. Spokojne sme si medzi sebou povedali:

Pripravme lampáše, povrazy, karbid, vodu, proviant. Muselo sa im niečo prihodiť. Pôjdeťme im naproti.

Poponáhľali sme sa, lebo sme vedeli, že im lampy dohárajú. Práve sme chceli vyraziť, keď pred dvere chatky zvalí sa Hollman s malým ohorkom sviečky a temer bezvládne povie:

Zasypalo ho.

Viac nevládal. Keď sme ho trocha občerstvili a keď si trocha vydýchol, nakrátko povedal, čo sa stalo.

Všetro išlo v poriadku, len na spiatočnej cestne, keď sa z dna Pekla išlo hore ku vchodu, dr. Kunský miesto toho, aby pri lezení mestom, kde za chrbotom mal pevnú hladkú stenu a pred sebou mûr z voľných kameňov, na ktoré bolo treba stúpať a chrbotom sa opierať o pevnú stenu, miesto povrazu chytí sa kameňa. Kameň sa uvoľnil, uvoľnili sa aj ďalšie a začali zasýpať otvor okolo neho. Chlap, ktorý bol pred ním, hodil sa na rúcajúce kamene. Zastavil ďalšie ich uvoľnovanie, ale dr. Kunskemu pomáhať nemohol. Priestor okolo dr. Kunského sa upchal, takže pomoc Hollmana ktorý na spiatočnej ceste išiel ako posledný, nebola možná. Nemohol pomáhať ani druhý chlap. Slečna začala plakať a hniezdiť sa, čím zvyšovala nebezpečie, že sa i jej môže niečo podobné

prihodiť. Hollman zasiahol do veci. Najprv odviedol slečnu na bezpečné miesto a nechal ju potme. Takto mal záruku, že sa nebude hýbať. Pravda, musel jej to povedať rázne a rozhodne.

Tu sedíte, ani sa nepohnite, lebo ste hneď dcérou smrti. A nevreštite.

Potom sa rozhodol k nemožnému.

Keďže lampy dohárali, s malou sviečkou v ruke pustil sa sám najprv späť na dno Pekla, potom úžinami, kde sa len predpokladal prechod do Vstupnej siene Novej jaskyne a tak von. Von. Ľahko sa to povie. Skutočnosť bola taká, že táto cesta bola viac než stavanie života na kocku. 99 % hovorilo za to, že sa cestou zabije a sotva 1 % hovorilo, že sa podujatie vydarí. A predsa sa vydarilo. Ak by to niekto zázrakom nazval, nehovoril by nepravdu. Cestu, ktorou šiel, sme neskoršie hľadali, ale sme ju nenašli. Pri úprave sa jedna-druhá úžina aj zasypala, možno aj tá, ktorou sa dostal Hollman do Novej jaskyne. Záchranné práce trvali celé hodiny. Dr. Kunský bol kameňmi pritlačený o pevnú stenu. Zasypané mal nohy a telo až po kríže. Hornú časť tela mal voľnú. Chlap nad jeho hlavou zadržiaval zosúvanie. Záchranné práce pozostávali z toho, že sme kamene z jeho okolia ponad jeho hlavu museli povytáhovať na povrch. Kamene, ktoré sme vyťahovali, boli tak okolo 50 kg ľažké. Najťažší bol ten, ktorý mal pod kolenami. Bol podlhovastý a musel mať vyše sto kíl. S tým sme si poradili len tak, že povraz navrchu otáčal som okolo pása a robil som tak valec rumpála. Na mne visela celá váha, kým si chlapi neprechytili a na povel kúsok nepodvihli. Konečne odstránený bol aj posledný kameň. Potom prišiel rad na dr. Kunského. Na otázku, či aj jeho máme uviazať a ďahať, len unavene prikývol hlavou. Teda nakoniec i jeho sme na povraze vytiahli až ku vchodu. Nohy nemal dolámané a keď sa mu rozprúdila krv, postavil sa na ne. Povrazom sme vytiahli aj slečnu, ktorá bola celá premrznutá. Mysleli sme že dr. Kunský zanevrie na Bystrú tak, že nikdy na ňu ani nepomyslí. Ale nie. Zachoval sa ako pravý vedec. Napísal o Bystrej veľmi peknú a obsiahlu štúdiu, ktorú uverejnili v odbornom časopise a okrem toho dal vyhotoviť aj odtlačky tejto štúdie. Niekoľko odtlačkov poslal aj nám. Ale túto nehodu tam nespomína. Hádam si ani neuvedomil to nebezpečie v ktorom bol a nerozprávalo sa ani o tom, že

Zimná krajina v okolí Bystrianskej jaskyne. Zbierka SMOPaj

na jeho záchrane kládol sa život na kocku. Bolo pravé aprílové počasie, keď som sa vrátil domov. Tma, dážď, sneh, vietor. Posledný úsek cesty som prekonal tak, že na Jawe mal som nahodenú jednotku, išiel som pešo popri nej, ba miestami musel som ju aj tlačiť. Nohavice vydržali. Šťastie, že boli nové a silné. V pondelok na kúpačku bol som už celkom svieži.

Sever...juh?

Aj to sa stane v jaskyniach, že nechcete veriť kompasu. Radšej uveríte, že dobrý kompas zle ukazuje.

Keď sme už pohodlne mohli prísť na dno Pekla vchodom Novej jaskyne, a to Vstupnou chodbou, Vstupnou sieňou Umelou chodbou a Dlhými rebríkmi, začal sa prieskum ďalších priepastí, komínov a chodieb. A týchto je tu viac ako dosť. Pokúšali sme sa ich skúmať pomaly, systematicky, ale vše nás to omrzelo a pustili sme sa tak naslepo túlať sa po chodbách, v ktorých ešte človek neboli, v ktorých ešte nikdy nezasvetil lúč svetla.

Chodili sme na 7-8 hodinové túry. Nepotrebné veci sme si odkladali obyčajne u Koleničkov, naproti jaskýň a tam sme vždy povedali, kedy sa asi vrátimo. To preto, aby o nás vedeli. Toto opatrenie bolo viac-menej formálne, lebo v jaskyni neraz sme si pripomenuli: Niet na svete človeka, aby nás na tomto mieste našiel. Orientovali sme sa viac citom ako kompasom. Postupovali sme opatrne, všetkého sme si všímali, videné sme nahlas opisovali, smer chodieb sme si určovali menami: Ďumbier bol sever; Valaská juh; Mýto východ; Piesok západ. Všímali sme si predovšetkým miesta, kde sa

lomil smer. Pred vstupom do jaskyne sme si navzájom pripomenuli:

Máš tri svetlá? Mysleli sme tu na karbidku, sviečku a obyčajnú batériku. Zápalky sa medzi svetlo nepočítali. Sviečky a zápalky kládli sme pod klobúk na hlavu. Tieto veci zachytávali úder hlavou o kameň a zápalky boli vždy suché. Liezli sme opatrne a spoliehali sme sa predovšetkým na vlastné sily. Poschodí bolo v tejto časti niekoľko. My sme sa držali stredného poschodia. K riečisku bolo 20-30 metrov a výšky nad nami do 50 m. Hocikde v stene otvor

ry a možnosť ďalšieho pokračovania. Najmä takéto otvory v stene a na povale nás drázdili. Vo viacerých prípadoch sme sa k nim dostali tak, ak tam boli steny od seba na 2-3 m vzdialenosť, že medzi steny vbíjali sme žrde a po nich aj do 10 m výšky išli sme ako po rebríku. Takto sme prechodili aj ponad 20-30 m hlboké priepasti. Nemali sme nikdy ten pocit, že by sme boli blúdili, lebo vždy skôr-neskôr dostali sme sa na známe miesto a odtiaľ šťastivo von. Pred jaskyňou nechali sme sa prekvapíť prvým dojmom. Bolo to celkom zaujímavé. V jaskyni sme totiž žili pod dojmom toho, čo sme pri vstupe zanechali. Napríklad išli sme dnu za slnečného odpoludnia a pri východe z jaskyne našli sme mesačnú noc. Alebo nechali sme pekný čas a našli sme dážď. V lete nás prekvapila pred jaskyňou horúčava, v zime zima. V jaskyni bolo vždy 7-8 stupňov, pri vchode menej, lebo tam bol veľmi silný prievar. Jaskyňa nás teda vždy niečim prekvapila.

Raz v zime prišiel priateľ Hollman k nám do Medveďova s radostnou správou, že pred párdňami s našimi robotníkmi bol na výskume a objavil bezmála nový vchod do jaskyne na južnej strane kopca, teda vo smere od Valaskej. Byť toto pravda, dalo by sa jaskyňou prejsť z jednej doliny do druhej. Našli tam kdesi aj malú kostríčku nejakého cicavca, najskôr kuny. Zaujímavé. Slúbil som sa, že čo najskôr prídem, a určili sme si aj deň. Prídem tak, že budem u Hollmanov na Piesku nocovať, a druhý deň do jaskyň a domov.

Keď som sa zberal, bol odmäk, preto miesto motocykla vzal som si bicykel a vybral som sa smerom na Brezno a Valaskú na Piesok. Cesta

bola mizerná, takže tých 20 km bolo mi práve dosť. Druhý deň z Piesku na Bystrú 5 km išli sme pešo, lebo v tom odmáku každý dopravný prostriedok bol odstavený. Potom prišla jaskyňa. Na vlastný výskum sme sa pohli zo Suchých siení a cesta po miestach, o ktorých priateľ Hollman rozprával, trvala plné štyri hodiny. Cestou silou-mocou chcel som si vnútiť dojem, že ideme na juh, ale mne to vždy tak vychodilo, že ideme na sever. Díval som sa aj na kompas, ale ten tak ukazoval, ako som myslel. Ale Hollman tvrdil opak.

No tak pozri, čo ukazuje kompas, vravel som mu občas. Díva sa, díva a nakoniec dodá: Kompas je zlý. On len pred jaskyňou dobre ukazuje. Tu ukazuje zle. Lebo tam, ukázal rukou, nesmie byť sever.

Našli sme aj tú malú kostru. Jej biela farba sa nápadne odrážala od okolitého piesku.

Priateľ neuveril ešte ani vtedy, keď som mu opísal, že táto pevná stena je tá, ktorá nás vydie späť do Suchých siení, keď pôjdeme týmto smerom. Čažko tomu veril, ale sa poddal. Toto sa Hollmanovi hádam prvý raz stalo, že sa zmýlil. Ale stalo sa, a to aj jemu.

Z jaskyne sme sa ponáhľali na Piesok a po celkom malom zdŕžaní pobrał som sa aj s bicyklom do Hronca a úzkokoľajnou železnicou mienil som sa dostať domov. So zlou cestou do Hronca som počítal, a preto som sa vybral skôr. Avšak cesta bola taká zlá, že sa bicyklom íšť nedalo, ba bol mi len nepríjemnou príťažou.

Prišiel som do Hronca, ale mašinka ušla mi pred nosom. Bolo 6 hodín večer. Bola už noc. Nerozmýšľal som dlho, bicykel som nechal pri strážníkovi trate s tým, že si niekoho poň pošlem, a ja som sa vybral pešo. V obci som si kúpil cukríky, ktoré ma mali posilňovať na tej 10 km ceste, ktorú som mal pred sebou. Pohol som sa. Prvé kilometre išli ako-tak. Cestou prešlo niekoľko saní s drevom, chodníček bol až pred dolinu Kamenistú. Pred touto 26 km dlhou dolinou, ktorá je lemovaná z obidvoch strán ihličnatým lesom je strážny dom. Myšlienku zastaviť sa v ňom, som odohnal, žeby som nevydržal tých šesť km hore Hrončianskou dolinou? To by som sa už ani za chlapa nepovažoval. Vykročil som.

Medzitým začalo mrznúť. Spred Kamenistého hore dolinou bola len stará stopa po jedných saniach. Išiel som po jednej koľaji. Išiel, ale ako. Jedna noha po koľaji, druhá vedľa. Na povrchu snehu tenká škrupina náľadia. Keď som ho nohou prelomil, vhupla mi noha po koleno vedľa koľaje do snehu. A toto sa opakovalo na každom kroku, íšť som išiel, ale únavy pribúdalo. Pri druhom, treťom kilometri som začal pociťovať, že mi akosi ubúda síl. Potím sa, potáča ma, som smädný a hladný. Beriem cukrík za cukríkom do úst a zajedám ich snehom. Chuť sladkej vodičky ma trocha osviežuje, ale žalúdok začína sa búriť. Nohy ľažejú, a preto začínam počítať kroky. 50 krokov, stáť. Po chvíľke musel som spustiť na 40. A po ďalšej zasa. Sadnúť by sa mi chcelo a zdriemnut', len trocha. Bojím sa, lebo zimy pribúda a je kráčam s čiapkou v ruke, s rozopnutým kabátom a dýcham pri každom kroku otvorenými ústami. Idem, postávam. Už sa zastavujem po 10 krodoch, potom po 5. Len sa dostať na križovatku cesty smerom na Brezno. Tam ma už niekto nájde, tade chodia ľudia. Už vidím križovatku! Ale tých niekoľko krokov som len horko-čažko urobil. Už som vkročil na ľu, ale súčasne som sa aj zvalil na zem, oprúc sa o ťrde plota. Precitol som až vtedy, keď ktosi drhol do mňa: Vstávaj, zamrzneš!

Pozbieral som sa a teraz už po dobrej ceste vliekol smerom domov. Došiel som k švagrovcom. Spal som u nich. Nechceli ma ďalej pustiť a radšej poslali dievča, aby išla povedať, že sa nemusia o mňa trápiť. Za pol hodiny bola už aj späť.

Zaľadnenie vstupnej časti Bystrianskej jaskyne. Zbierka SMOPaJ

č. 7569

Vyzvanie k obecenstvu.

Priroda obdarila naše milé Slovensko mnohými krásami a bohatstvom. I z cudziny prichodia milovníci prírody pokochat sa poľfadem na naše utešené horné partie a mnohí nadobudajú nových sil k práci v našich liečivých kúpeľoch.

Slovensko však skrýva ešte veľa a veľa neznámych dosiaľ neobjavených tajov. Skryté sú tiež neznáme ešte krásy, očiam našim.

Treba je ich objaviť!

Medzi tiež posledné patria aj jaskyne na Bystrej.

Jaskyne tieto vymyla Bystrianka, ktorá silným prúdom preteká skoro 4000 m dlhým ponorným potokom z Bystrej do Valaskej.

Obec Valaská počíta asi 1700 duší a táto výtoková voda je jediným pramenom obce, ktorá zásobuje celé obyvateľstvo všetkou potrebnou vodou a ktorá voda ešte do nedávna poháňala dvoj kameňový mlyn.

P. štátny geolog Dr. Zoubek zistil, že ponorný potok preteká vrstvou vápenca toho istého složenia ako v Demänovej.

Na strane bystrianskej objavené boli dva otvory vedúce do útrob zeme. Z otvorov tých vylietie silný prieval, ktorý dla tvrdenia p. konservátora Aloja Krála, objaviteľa Demänovských jaskýň predpovedá veľké priestory.

V dosiaľ objavených chodbách a v dvoranach je množstvo pekných kvapľov. Doterajšie výskumné práce vyžiadaly si nákladu 22.100 Kčs súkromného kapitálu obetavých jednotlivcov a vo výskumoch sa pokračuje. Keď nádeje na nové objavy zo dňa na deň stúpajú, týmto krokom dovoľujeme si vás úctive vyzvať k spolu práci v rámci „Výskumného družstva jaskýň na Pohroní“ značením podielov po 100 Kčs mimo zápisného. Dla prípisu krajinského úradu možno rátať na podporu preskúmania jaskýň i z prostriedkov krajinských, ak sa utvori družstvo, ktoré časťou nákladu bude hraditi.

Prosíme vás tedy vstúpte do radov našich, pomáhajte odhalit tajnosti a krásy prírody, cím odpomozíte aj nezamestnanosti a dopomozíte zamestnávať robotníkov v terajšej krutej dobe nezamestnanosti. Máme slubné nádeje, že sa nám podari našu vlast ozdobiť novou perlou.

Brezno n. Hr., dňa 15. apríla 1933.

Z A P R I P R A V N Y V Ý B O R:

Ján Manica, v. r.

okr. náčelník.

Štefan Faško, v. r.

starosta mesta Brezna.

Karol Rapoš, v. r.

škol. inž. predsedu odboru čs. turist.

Ján Kolpasky, v. r.

notár obce Mýto.

Ján Boháč, v. r.

starosta obce Bystriá.

Matej Mutiš, v. r.

predseda urbáru v Mýte.

Michal Károlyi v. r.

notár obce Valaská.

Ján Mojžiš, v. r.

predseda urbáru v Valaskej.

Zakladatelia a spolupracovníci: Bratia Holmanovci v. r., Jozef Kovalčík v. r., ing. Jozef Szilvay v. r., Leopold Schvantner v. r., obec Mýto. Obec Valaská, Býv. urbarialisti obce Valaská a obce Mýto: Anton Gajdoš v. r., Julius Kúdelka v. r., Michal Kúdelka.

Družstvo

Peniaze, peniaze, peniaze, tie sme potrebovali, lebo bez nich ani na Bystrej sa nedalo nič robiť. A my sme predsa chceli jaskyňu sprístupniť. Použili sme peniaze radcu Szilvayho, urobili sme kus práce z prostriedkov, ktoré nám vymohol Jurenka z peňazí, ktoré nám pričinením okresného náčelníka Beňuša vplynuli do pokladne, urobili sme nábeh na to sprístupnenie, ale všetko to bolo málo. Do iných jaskyň bolo investované oveľa viac. Tak napríklad pre Demänovské jaskyne postavená bola nová cesta 10 km dlhá. A to bola len cesta! A preto neostávalo nám nič iné, len žiadať opäť a opäť o podporu od okresu, lebo nás hlas, už povedzme v župe nepočuli a tým menej v Bratislave. Príčina nám bola jasná. Nemali sme na tých miestach strýčkov, ktorí by sa boli za nás prihovorili. Na okrese však niekedy priamo, niekedy nepriamo nám dali najavo, že nám už dali, že jednotlivcom podporu aj tak dávať nemajú, ba nesmú. O podporu popravde môže žiadať len spolok, spoločnosť, družstvo a pod. Odpoveď šalamúnka, sme si mysleli. Nepovodia, že nedajú, povedia áno, ale to áno viažu na podmienku, ktorú nemôžeme splniť. Hľa, nie my, ale vy ste na vine. Prešiel rok a naša žiadosť nebola povšimnutá. Dobre. Na druhý rok začali sme uvažovať o družstve. To by nebola zlá vec, ale... To ale. Vedel som, že jeho založenie nepôjde len tak ľahko. Ako účtovník potravného družstva v našej dedine vedel som, že družstvo musí mať stanovy, tieto musia byť schválené, družstvo musí patriť do nejakého revízneho zväzu, že musí mať členov ktorí zaplatia členské, atď, atď. Nedalo sa však nič robiť. Na založenie družstva museli sme sa chytiť. Najprv stanovy. Vedel som dobre, že musia vyhovovať určitým zákonitým predpisom. A stanovy zostavujú spravidla právnicki. Mne prichodilo, aby som ich zostavil sám. Chcel som si pomôcť. Napísal som do Liptovského Mikuláša a prosil som ich, aby mi poslali stanovy Družstva Demänovských jaskyň, aby som mal vzor. Čakám na odpoveď, ale márne. Po čase na akejsi porade na Cudzineckom ruchu v Bratislave mi zástupkyňa Demänovských jaskyň spokojne, ba ešte aj s úsmevom na tvári povedala, že stanovy neposlali preto, lebo konkurentov podporovať nemôžu. Predsa aby som uznal. Nuž dobre. Vzal som si stanovy nášho

potravného družstva a začal som prispôsobiavať paragraf za paragrafom. Keď som bol s prácou hotový, najprv s konceptom a po jeho doplnení s čistopisom, prostredníctvom známych dostal som sa na Sedriu (v Rakúsko - Uhorsku názov župného súdu, poznámka prepisovateľa) v Banskej Bystrici k úradníkovi, ktorý ich mal prezrieť, či obстоja. Úradník mal kedy, veď to nebola práca ani úradná, ani termínovaná a ani honorovaná.

Tak mohla čakať. A čakala.

Po dlhom čase dostal som návrh späť. Bol celý počmáraný červenou ceruzou. Tie čiary znamenali, že ten a ten paragraf nevyhovuje zákonom.

Stanovy som niekoľkokrát prepracoval, až konečne boli dobré.

Potom prišlo na rad prijatie za člena revízneho zväzu. Túto prácu vzal si na starosť Ľudovít Šajgalík, úradník ústredného družstva v Bratislave. O tomto chlapíkovi si poviem osobitne. Zjavil sa na našom jaskyniarskom nebi ako meteor, zažiaril plným svetlom, vykonal pre jaskyne mnoho, a potom zmizol tak, že sme sa mu ani podčakovať nemohli. Šajgalík nám zaistil prísľub, že nás príjme Ústredné družstvo v Bratislave, ktoré bolo revíznym orgánom potravných, úverných, skladištných a ešte iných, zväčša družstiev, ktoré mali čosi spoločného s roľníctvom.

Potom išlo o získavanie členov. Začal som navštevovať známych i menej známych ľudí, presvedčať a prosiť.

Ale uši boli zväčša hluché. Niektorí ma odmietli ráznym nie. Iní sa vysmiali. Ďalší ma vypočuli až dotiaľ, kým som nepovedal: peniaze. Keby to čestný člen, to by ešte bolo. Ale platiť a dividendy nedostávať hneď v prvých rokoch to je vec na rozmyslenie. A potom ešte aj ručenie, hoci obmedzené, to už potom naozaj nič.

Jaskyňa je pekná vec, to každý uznal, ale tých 50,- korún vo vrecku je predsa len krajsie. Málo, celkom málo bolo tých, ktorí ma vypočuli a povedali:

A koľkých už máte?

Vy ste prvý.

Tak ešte nie. Počkám, keď ich bude viac. Viete, že prvých a posledných zvyknú biť. Do videnia, počkám.

To presvedčanie bol ľažký, preťažký chlebík. Ale som sa nevzdával, netratil som nádej.

A certi by v tom museli byť, keby sa družstvo nezaložilo, mysel som si. Vtáčiky chceš chytia a to bez lepu? Prišlo mi na um. Áno. Najprv musia byť vplyvní ľudia a potom to pôjde. Toto som mal pred očami, keď som, priznám sa, s istými obavami začal presvedčovať inž. Ľudovítu Krnu, majiteľa Drogérie a dr. Jána Zibrina, advokáta. Vypočuli ma, ale po odpovedi mi kázali prísť neskôr. Prišiel som, ich odpoved znala: O jaskyne sa zaujímame, za členov pristúpime, aktívne sa výskumných prác nebudeme môcť zúčastniť, do toho sa tak veľmi nerozumieme, ale dám vám k dispozícii naše mená a dobrú radu.

Tak vidíte. Nájdu sa aj výnimky. Ľady sa prelomili. Viac urobiť nemohli. Sľub mnohonasobne splnili. Po dobu viac ako 10 rokov títo dvaja statoční ľudia preukazovali jaskyniam mimoriadne služby. Pomáhali radovali, pomáhali peniazmi. Bol to zvlášť ing. Krno, ktorý otázku jaskyň vzal si za svoju a vykonal taký kus dobrej práce, na ktorú sa nezabudne a za ktorú zaslúži si vďaku a uznanie.

Teda inž. Krno a dr. Zibrin prisľúbili pomoc. Pomohli už pri zakladaní družstva. Boli to dva členovia. My s priateľom Hollmanom, ďalší dvaja. Potom z Hollmanovej strany, matka a brat. Z mojej strany manželka, test a švagor. A potom nik. Nie a nie získať ďalších. Kto si nám poradil (za tento skutok sa hanbím), aby sme prihlášky číslovali od 50 nahor, že sa to tak robí. Tak sme to potom urobili aj my. Keď sme potom niekoho nahovárali, presvedčali, povedali sme mu:

Ty budeš mať prihlášku s číslom 58 a vy s číslom 59. No keď je to tak, nuž kvôli tebe oľutujem tých 50,- korún dám aj ja, nech sa vzmáha naše Slovensko.

A zozbieralo sa do 40 členov s asi toľkými podielmi. My dva s Hollmanom ohodnotili sme naše skutočne výdavky o ktorých sme si záznamy nerobili na 30 000,- korún. Skutočne vynaložená práca sa ohodnoti nedala. Tejto sumy sme sa zriekli v prospech družstva a zaplatili sme po 50 korún na členský podiel, ako každý iný. Členovia družstva nás zvolili za stálych členov správy, čo bolo vpísané aj do stanov družstva. Predsedom sa stal inž. Krno a podpredsedom dr. Ján Zibrín.

A tak konečne bolo aj družstvo. Podpisy správy sa úradne legalizovali a vo firemnom registre

Sedrie v Banskej Bystrici pribudol zápis: Družstvo Bystrianskych jaskyň so sídlom v Brezne nad Hronom.

Ľudovít Šajgalík

Listár doniesol list v ktorom stálo: Na veľkonočné sviatky prídem k rodičom na Beňuš. V sobotu rád by sa pozrieť do Vašich jaskyň. Raňajším vlakom pricestujem do Brezna. Prosím Vás, umožnite mi túto prehliadku. Krátky pozdrav a podpis.

Čo je to za chlapa, myslím si. Nepoznám ho a takto skoro diktátorsky si počína. Prídem, umožnite, sú to divné spôsoby. To prídem, to by bolo ešte v poriadku. Kvôli kdekomu bol som už na Bystrej, išiel by aj kvôli Šajgalíkovi. Ale to, pricestujem do Brezna..., to sa mi nepáčilo. Od Brezna je jaskyňa na 17 km. Ako si toto predstavuje? Či túto vzdialenosť preletíme? Musí to byť tvrdý chlapík, hútam, keď si takto trúfa. Ale, pôjdem už aj preto, rozhadol som a ostatne pomôže Jawa. V sobotu čakám pri vlaku. Čakám a on vyzerá. A nie ste to vy... Ale áno. Vymenili sme si ešte nejaké to slovo a už to bolo. Známost' bola nadviazaná, pričom som si obzrel toho môjho teraz už známeho. Bol mladý, nižšej strednej postavy, oči bystré, sliedivé, ľavá ruka akosi neprirodzene visela pri tele. Chromá. Pri sánkovačke si narazil, tuším na kameň a následkom toho ochromela... Je úradníkom Ústredného družstva v Bratislave a popri tom rád píše do novín. Otvorená hlava! Posadil som ho na zadné sedadlo a počíme. Prezreli sme si Novú jaskyňu po Záclony, poukazoval som mu okolie. Chýbal už len priateľský rozhovor a rozvinutie plánov. Vyviezol som ho na chatu vyše Mýta a tam sme sa mohli nerušene porozprávať. Chatár vedel čo sa patrí a bez objednávky už nás nukal štamperíkom pravej jahodovice. Potom sme sa usadili a pustili do debaty. Hned som zistil, že je to človek činu a pre jaskyňu chce niečo vykonať. Aj vykonal, keď sem ho viezol späť, boli sme už priatelia.

Najprv napísal o jaskyniach do novín. Do nového autobusového poriadku dal vsunúť liniku z Brezna cez Valaskú, Piesok, Bystrú na Čertovicu. Všetko toto bolo pekné, ale nie osudovo späť s jaskyňou. Ale zasiahol aj v závažnejšej veci. Pomáhal nám pri získavaní podpory.

S tou ďalšou podporou to bolo takto: Družstvo sme už mali, nuž opäť sme si podali žia-

dosť na okres o podporu. Tentoraz neboli sme skromní a žiadali sme rovno stotisíc korún. Žiadosť prijali, nezamietli a ako sme sa dozvedeli, v zásade nie sú proti, ale tá výška sa im nepozdáva. Prv však ako príšla naša žiadosť pred plénum, začalo sa to v našej krajine chumeliť. Boli to osudné roky. Chystal sa k vojne. Zem pod nohami začala sa hýbať. Začalo sa hovoriť o rôznych reformách, vychádzali rôzne predpisy a nariadenia. V úradoch striedali sa ľudia na stoličkách. Malí stávali sa veľkými a veľkí malými. Zrazu zadalo sa preslúchať, že okresy budú len administratívnym útvarom a finančie prejdú na župy. Najprv to boli len reči, ale čoraz viac sa ukazovalo, že to naozaj tak bude. Začali sme sa obzerať po známostiach a snažili sme sa, najmä inž. Krno, aby sa podpora pre jaskyňu dostala na program ešte toho starého okresu. Konečne sa dostala na rokovací poriadok a ktorási komisia navrhla 60 000,- korún. Túto výšku mali schváliť aj ostatné komisie a tiež plénum. Ale v tom čase o financie okresov začali sa zaujímať aj župy a tie si vymohli, že bez ich súhlasu nesmú sa vyplácať nijaké peniaze. Za tohto stavu prechádzala naša žiadosť ostatnými komisiami, ba i plénom. Plénum odhlasovať odhlasovalo, ale peniaze nevyplatili. Toto opatrenie bolo vraj potrebné preto, lebo okresy chceli vyčerpať všetky rezervy pre seba a župy zasa chceli, aby čo najviac peňazí prešlo z okresov do ich rúk. A tejto špekulácii mali sme sa stať obeťou. Okresný náčelník presne robil to, čo bolo nariadené. A ako sa nariadenia menili menil sa i on. Najprv chcel pokladnicu okresu vyčerpať v rámci okresu, ale potom, keď sa začalo rozprávať, že sa má stať podžupanom, aj on bol za obmedzenie investícií v okrese a za väčší presun peňazí na župu. Ba dozvedeli sme sa ešte horšie. Presun peňazí bude schvaľovať Bratislava! To nás už celkom dojalo. Vyzeralo to už celkom tak, že sluby sa slubujú, ale my sme sa veru neradovali, ba bolo nám skôr do plácu. Tragédia sa mala odohrať posledného decembra pri konečnom uzavieraní účtu. Od Nového roku finančie mali prejsť úplne na župy. O tomto sme sa bezpečne dozvedeli. Z našej strany sa podnikalo všetko, aby sme peniaze predsa len dostali. Inž. Krno bol v neustálom styku s okresným účtovníkom a inými ľuďmi z okresu a o veci bol celkom presne informovaný aj Šajgalík v Bratislave.

Hľadalo sa spojenie aj s okresným náčelníkom, ale on údajne tak sa bol vyslovil, že peniaze nedostaneme, že prepadnú v prospech župy. Ba keby aj Bratislava tie peniaze pre jaskyňu schválila do konca roka nebude už časú na ich likvidáciu a peniaze tak, či onak prepadnú. Bolo dobre, že sme sa o tom dozvedeli. V Brezne Brezňania, v Bratislave Šajgalík prisľúbil, že budú robiť, čo sa dá. V Brezne bolo urobené tak, že okresný účtovník mal urobenú koncorčnú uzávierku, okrem položky podpory pre jaskyňu, ba aj tátu bola zapísané ceruzou, len ju prepísať atramentom. Všetko mal pripravené aj pokladník. Bola napísaná poistenka, chýbal už len firemný podpis. Boli pripravení aj v banke na prevod peňazí. V Bratislave si všetko vzal na starosť Šajgalík. Stál pri dverách zasadacej sieňe s napísaným textom telegramu, do ktorého bolo treba už len číslo vpísať, číslo rozhodnutia pléna. Mal svojho človeka aj v zasadacej sieni, ktorý mu mal hneď príšť oznamíť, ako padne rozhodnutia. Rozhodnutie padlo to priažnivé a lavína sa pohla. Šajgalík sa dozvedel o všetkom hádam ešte skôr, ako uschol atrament v protokole. Telegram doplnil a pošta ho už aj expedovala. V Breze bol okamžite doručený a nezadlho už inž. Krnovi a dr. Zibrinovi počítali peniaze do dlane. Do konca občianskeho roku bolo ešte toľko času, že pošta stihla doručiť okresnému náčelníkovi ďakovný list. Šajgalík zaplietol sa medzi nás náhodou. Vykonal pre jaskyne mnoho. Vykonal dobrú vec a bez stopy zmizol.

Otvorenie jaskyne

V ten posledný decembrový deň, keď peniaze v banke boli zapísané na meno družstva, zhľboka sme si vydýchli. Už sme videli jaskyňu sprístupnenú, už sme videli splnenú našu túžbu, uskutočnený nás sen. Otvorenie jaskyne malo byť pádnou odpoveďou všetkým tým, ktorí kývnutím ruky, úškľabkom na tvári, po-smešnou poznámkou odbavovali vec jaskyň. Peniaze sme mali. Po tom nasledovali porady, spravidla nás troch: inž. Krnu, Hollmana a mňa. Na týchto premysleli sme celý plán práce. Peňazí bolo pomerne málo, preto bolo potrebné všetko dobre uvážiť, aby na všetko došlo. Prácu sme si podelili takto: Hollmanovi bola pririeknutá práca stavebná, mne administratívna, peniaze držal v ruke inž. Krno. Hollman si vybral niekoľkých spoľahlivých

spolupracovníkov z Valaskej, z ktorých najmä Kúdelka a Gajdoš vynikali mimoriadou agilnosťou, preto považovali sme ich skôr za našich spolupracovníkov ako za najatých robotníkov. Pracovali za minimálne odmeny, často zadarmo, chodili na prieskumy len preto, aby sa jaskyňa čím skôr sprístupnila. Mimoriadou aktivitou vyznamenával sa aj Hollman. Zamestnaný bol v Podbrezovej ale každý voľný čas strávil na Bystrej. Tu treba poznamenať že ani jemu, ani predsedovi, ani nikomu inému okrem našich robotníkov nebola z pokladne družstva vyplatená ani jedna koruna. Ba podľa starého zvyku všetky osobné výdavky, v to počítajúc aj výstroj do jaskyne, hradili sme si so svojho. Všetkým nám išlo o to, aby peniaze vystačili na všetko čo bolo spojené so sprístupnením. Do sprístupnenia sme počítali aj postavenie domčeka pri ceste. Pozemok pre tento domček sme zaistili od Spolku bývalých urbarialistov vo Valaskej ako nájom na 99 rokov za uznávací poplatok 5,- korún. V domčeku mala byť umiestená kancelária a elektráreň. Elektráreň preto, lebo vtedy ešte obec Bystrá nebola elektrifikovaná a v jaskyni chceli sme mať elektrické svetlo. Dynamo bolo kúpené prostredníctvom Hollmanovcov na kilá zo Šrotu v Podbrezovej. Poháňané malo byť motorom na drevoplyn. Aby sa získal motor, kúpené bolo nákladné auto. Toto auto sa rozobralo, súčasťky popredali, z čoho bola vyplatená nákupná cena auta a motor ostal nám zadarmo. Bol postavený na podstavec. Ale pri práci bolo ho treba chladiť vodou. Nuž postavil sa kvôli nemu

vodovod. Motor na benzín išiel dobre, ale na drevoplyn nie. Dynamo bolo dobré. V jaskyni bolo inštalované svetlo, pravda, provizórne, bez reflektorov. Úprava chodieb a chodníkov v jaskyni začala od Záclon. Tam na kúsku mala byť umelá chodba. Pôvodná išla okľukou. Hollman s chlapmi pustili sa popri trhline. Odpálili tam niekoľko náloží, ale výsledky neuspokojovali.

Zle ideme. Začali sme uvažovať, premyšľať, presvedčovať s navzájom, pričom odvolávali sme sa na smer trhlin a stien. Nakoniec dal sa mi presvedčiť, že miesto, kde sa odstreľovalo, nie je asi najlepšie zvolené. Ale pohotovo dodal: Tak ukáž, kde máme podľa teba robiť. Tu, jedine tu, ukazujem na námos hliny a piesku. Robilo sa tam a bolo dobre. Bez výstrelu, len prekópaním chodby v sypkom piesku a trocha hline stačilo na spojenie týchto častí. Inde zas mal pravdu Hollman. Tak napr. zostup do Siene s baldachýnmi vyliešiel priamo majstrovsky. Alebo spojenie so sieňou pred Suchými chodbami. Konečnou mètou sprístupňovania chodieb bola Kaplnka, ktorá bola veľmi pekne vyzdobená kvapľami. A tento cieľ napnutím všetkých síl a vycerpaním pokladne do poslednej koruny bol dosiahnutý. Jaskyňa bola sprístupnená až po Kaplnku. Sprístupnenie sledovalo aj ten cieľ, aby sa urobila hlavná os cez jaskyňu a v budúcnosti ďalšie sprístupňovacie ako aj výskumné práce vychádzať budú z tejto osi. Upravila sa taká časť jaskyne, že jej prehliadka trvala bezmála dve hodiny. Nevýhodou bolo, že sme nemali okruh, takže sa muselo vracať tou istou cestou späť. Všetky sprístupňovacie práce urobené boli

za pol roka. A práce veru bolo dosť. Bolo treba vyrovnáť chodníky, vysypať ich pieskom, porobiť kamenné ale predovšetkým drevené schody. Boli 3-4 metrové, len jeden bol desaťmetrový a nad Baldachýnmi bolo treba zostúpiť systémom piatich schodov. Práce boli ukončené a bolo potrebné rozmyšľať na slávnostne otvorenie. Boli sme si vedomí toho, že jaskyni chýba dokonalé osvetlenie a preto rozhodli sme sa, že skromnejšie odobavíme tento slávnostný akt. Ba celkom skromne sme ho chceli odbavit. Komisionálne šetrenie urobil Okresný úrad v Brezne a dal nám o tom úradné potvrdenie. Potom urobená bola

Jaskymiarska chatka pod vchodom do jaskyne v predvojnovom období, zbierka SMOPaJ

Budovanie vchodu. Zbierka SMOPaj

orientačná tabuľa pred stanicou v Podbrezovej a veľká tabuľa pred jaskyňou. Jedna bola emai-lovaná a tá druhá mala z plechu vysekané veľké písmená. Plagáty sme robiť nedali, ale len tak ústne sme poodkazovali do okolitých obcí.

A hoci sme to naozaj len tak skromne chceli odbaviť, predsa to vyznelo tak, že na to ľudia tak ľahko nezabudnú. Slávnosť otvorenia trvala tri dni. Od soboty do pondelka. Podnet sice výšiel od nás, ale ostatné organizovali občania sami. Vlastne obce a rôzne spolky. Boli to obce Bystrá, Mýto, Horná Lehota a jednotlivci z ceľého okolia. Skutočnosť bola tá, že v čase tých troch dní ochotníci odohrali v prírode dve činohry a jednu operetu. V nedeľu predpoludním boli slávnostné bohoslužby pri poľnom oltári. Odzneli slávnostné reči. Boli poľné kuchyne a reštaurácie. Neustále sa vypekala zbojnícka pečeň. Pivo bolo uskladnené v predsiene jaskyne a chutilo znamenite. Prúd návštěvníkov jaskyne bol nepretržitý celú nedeľu. V každom dome na Bystrej napiekli koláčov a účastníci slávnosti boli vlastne aj hostami Bystranov. V noci celé priestranstvo osvetľovala elektrika. Dve hudby obveseľovali mladých i starších. Nuž, slávnosť akúoko na Bystrej predtým nevidelo a o akej ucho neslyšalo. Avšak všetkému býva koniec, tak aj slávnosť otvorenia sa skončila. Vrátili sa všetci do všedného občianskeho povolania. Jeden do obchodu, druhý do úradu,

tretí do školy, mnohí do továrne a ženy zväčša do domácností a František Majko nastúpil ako sprievodca v jaskyniach na Bystrej.

Slovenské národné povstanie

Už duneli kanóny druhej svetovej vojny, keď jaskyňa na Bystrej bola otvorená. Vtedy by sme si neboli myslili, že červenými kvapkami krvi bude aj ona sfarbená. No a keď kanóny dunia, múza spí, hovorí staré porekadlo. A toto príslovie v plnom znení hodí sa aj na turistický ruch, nevynímajúc ani jaskyne. V zmysle tejto pravdy vyvíjali sa pomery aj na Bystrej.

Zo začiatku mala jaskyňa dosta-
točný počet návštěvníkov. Zastávalo i sa v nej takmer všetci tí, ktorí sa uberali smerom na Ďumbier, na Chopok, na Čertovicu. S náv-
štěvou v prvej sezóne boli sme spokojní, hoci
sme jaskyni nerobili nijakú reklamu. Nerobili
sme jej jednoducho preto, lebo jej chýbalo
to, čo okrem iného jaskyňu robí jaskyňou. Je
to svetlo. Vtedy sa Bystranom o elektrifikáciu
obce ešte len snívalo. Naša elektráreň nedávala
toľko svetla, kol'ko by sme boli potrebovali na
osvetlenie reflektormi a pri menších návšte-
vách nevyplácalo sa spúšťať motor. Preto sa do
jaskyne chodilo pri plynových lampách. Sprie-
vodcom bol František Majko, brat objaviteľa
Domicie. Príjmy zo vstupného pri skromnosti
stačili kryť réžiu.

Ján Majko s bratom Františkom (vpravo), ktorý bol v rokoch 1939 – 1941 správcom jaskyne. Zbierka SMOPaj

Medzitým sme rozmýšľali o ďalšom zveľadenej podniku. Začali sme uvažovať o tom, že pri jaskyni mala by byť aj reštaurácia, bufet, predaj pamiatkových predmetov atď. Urobili sme krok aj v tomto smere. Dozvedeli sme sa, že najľahšie dostaneme povolenie na kramárstvo. Na tento druh predaja stačí povolenie okresného úradu a predavač nemusí byť vyučený. Toto povolenie sme si vykonali a kramárstvo sme umiestnili v zasklenej verande v domčeku pri ceste, ktorý sme z elektrárne prerobili na byt.

Tento predaj drobného tovaru bol prvým obchodom na Bystrú. Obec bola totiž malá, veru nemala ani 200 obyvateľov, zväčša penzistov, ktorí sa vrátili zo sveta, kde prežili mladosť, do rodnej obce umrieten. O pomeroch svedčí i jednotriedna ľudová škola, ktorá mávala 8-12 detí vo veku od 6 do 14 rokov

Pomýšľali sme aj na získanie výčapníckej koncesie a na postavenie hostinca. Vec bola komplikovaná tým, že ten priestor, ktorý sa bežne za Bystrú považoval, patril sčasti do Valaskej. A preto bol tu spor o kompetenciu obecných úradov. Išlo o to, či budúci hostinec bude v chotári valaštianskom alebo bystrianskom. Tento boj o kompetenciu stážoval prácu a oddaľoval uskutočnenie plánu. O koncesiu na zriadenie hostinca sme si podali žiadosť a chodili sme usilovne po úradoch súriť jej vybavenie. Stalo sa nám po vôle, výmer bol vystavený, ale nebol už doručený, lebo vypuklo Slovenské národné povstanie.

Obstaranie materiálu pre budovu hostinca vzal si na starosť Hollman. Ako zamestnanec železiarní v Podbrezovej dozvedel sa, že podnik odstraňuje staré šalandy. Boli to dlhé prízemne budovy, ktoré boli zariadené ako spoločné nocľahárne pre cezpoľných robotníkov, ktorí tu našli prístrešie vždy na týždeň. Podbrezová mala totiž robotníkov zo širokého okolia, okrem iného zo Španej Doliny a z okolia Starých Hôr, Donovalov a z rôznych iných obcí. Robotníci chodievali do práce na týždeň. Nosili si so sebou stravu, týždňovku. A pre týchto týždňovákov boli šalandy, kde bývali v spoločných miestnostiach a kde si varili z prineseného. Závod tento starý prežitok rušil a šalandy odstraňoval, predával ich. Kupujúci bol povinný šalandu rozobrať a materiál odviezť. Hollman kúpil dve. Získal na nich toľko, že materiál z jednej šalandy mohol byť vyvezený na Bystrú

a uskladnený na lúke pri ceste. Tento materiál prežil aj povstanie, potom zmizol.

Slovenské národné povstanie!

To boli hrdinstvá, heroické boje na hraničiach malého povstaleckého územia v strede ktorého bol strategický trojuholník Banská Bystrica, Zvolen, Brezno. Boje opísali povolaní ľudia. Nám, obyčajným ľuďom žijúcim v tomto priestore ostalo v pamäti predovšetkým to, čím sa nás drobný denný život líšil v týchto veľkých chvíľach od starého spôsobu života. My sme videli a uvedomovali si len to, že sme sa museli za rok osemkrát stáhovať, že sme evakuovali, že sme žili medzi frontami v zemi nikoho, že padali bomby a vybuchovali granáty okolo nás, že nám pochybela strava. V takýchto pohnutých časoch rozhodol som sa archív, ktorý som opatroloval, odniesť k inž. Krnovi a požiadať ho, aby ho odložil a zachránil. Vďačne ho prijal, odložil, cez roky opatroloval, hádam lepšie ako vlastný majetok a po rokoch ho neporušený vrátil. Archív v pohnutých časoch, keď cez Brezno prechádzali fronty, nemohol byť v lepších rukách, ako boli ruky inž. Krnu.

Koncom januára odišli Nemci z Brezna a rumunské vojsko spolu so sovietskym prišli do mesta. Frontová línia v prvých týždňoch viedla cez záhrady Brezňanov. Valaskú držali Nemci. Ukazovalo sa, že Nemci budú ďalej ustupovať a že so sebou budú brať všetkých mladých. Valaštanom sa s Nemcami nechcelo, preto jedna skupina rozhodla sa ukryť v jaskyniach, kde mienili prežiť kritické dni. A ukryli sa. Bolo ich do dvadsať. Boli medzi nimi jaskyniari, ktorí sa pod zemou vyznali. Pôvodne si za sídlo vybrali jednu bočnú sieň, ktorú na ich počesť Partizánskou voláme a tam si upravili miesto na bývanie. Bola tam teplota 8 °C. Miesto bolo bezpečné, malo však jednu chybu, že nebola tam voda. Tú si museli nosiť z podzemného riečiska. Po čase sa prestáhovali na iné miesto, kde bola voda. Všetko bolo v poriadku, len proviant sa začal míňať a bolo ho potrebné dopĺňovať. Ale frontová čiara sa upravila tak, že okolie vchodu do jaskyne bolo kontrolované Nemcami. Toto naši Valaštania zistili a začali sa so svetom stýkať vchodom priepasti Pekla.

Nemci tušili, že sa niekto v jaskyni skrýva a preto na vchod do Novej jaskyne dávali pozor. Raz chytili chlapca, ktorý niesol proviant. Ich tušenie sa premenilo na presvedčenie. Vysielali

hliadky i do jaskyne. Raz sa stalo, že nemecká hliadka bola v jaskyni a pravdepodobne svietila si baterkou. Proti nim išiel jeden z Valašanov s karbidkou. Ich stretnutie sa odohralo bez svedkov a skončilo sa tak, že Krupa z Valaskej ostal v jaskyni ležať s prestrelenou hlavou. A ležať tam dlho, až do odchodu Nemcov. Kým tí boli na Bystrej, mítvolu strážili. Chceli pri nej chytiť živého človeka, ktorý by im poprezádzal veci, na ktoré boli zvedaví. No prerátali sa. Príbuzní ani ľažkým žiaľom nedali sa vyprovokovať. Čakali na odchod Nemcov a dočkali sa. Nemci pred odchodom jaskyňu zamínovali a ručnými granátmi na niekoľkých miestach zničili výzdobu.

Gabriel Krupa v jaskyni nemá pamätnú dosku, ktorá by pripomínila, že umrel, aby sme my pokojne mohli žiť. Nemá ju, ale ju bude mať.

P. S. Pamätná doska Gabrielovi Krupovi bola odhalená pri príležitosti 15. výročia SNP.

Anka

Prišlo oslobodenie, prišiel nový svet. Hnaný žitia nevôľou rozpŕchli sme sa kdekoľvek. Ani sme poriadne nevedeli jeden o druhom. Nový duch, prudké tempo nového života nás natoľko zaujalo a zamestnalo, že sme sa otázkou jaskyň nestačili zaoberať. Až po dvoch-troch rokoch, keď som sa vrátil späť na Pohronie a keď povinná práca nezaberala už celý môj čas, začal som rozmyšľať o tom, že by sa vlastne s jaskyňami opäť mohlo pohnúť. Nové pomery priniesli nový dôvod. Predtým návšteva jaskyň a vôbec prírodných krás bola prepychom, v novej spoločnosti je to v pravom slova zmysle potreba, nevyhnúť sa, lebo práca a osvieženie sa musia pravidelne striedať. Za prácou musí prísť osvieženie, lebo len svieži okriaty na tele a myslí pracujúci môže dobre vykonávať uloženú mu robotu. Pod dojmom týchto myšlienok uvažoval som o nadviananí stykov jednak so starými spolupracovníkmi a potom so Slovákotourom, inštitúciou o ktorej som vedel, že má v programe propagáciu a využitie prírodných krás našej domoviny. Uvažoval som, že by nebolo od veci zoznámiť sa s niektorým zamestnancom jeho úradovne v Banskej Bystrici. O tomto som sa zmienil aj niekoľkým členom nášho učiteľského zboru.

Bola učiteľská porada. Cez prestávku ma kolega upozornil na človeka s aktovkou, že ten človek je zamestnancom Slovákotouru a ak chceme, predstaví ma. Bol to dr. Križka. A on hned: A ne-

vedeli by ste mi náhodou niečo povedať o jaskyňach na Bystrej, mám podať referát, nuž prišiel som sem, medzi učiteľov, hľadať človeka. Viete, učitelia všeličo vedia, keď aj nie všetko dôkladne.

Dvadsaťpäť rokov sa zaoberám ich problémom, tak hľadam niečo len budem vedieť, povedal som mu.

Nastala krátka prestávka.

Hľadali sme jeden druhého a našli sme sa.

Ospravedlnil ma predsedovi schôdze a už sme sa uberali do jeho kancelárie, kde sme mali niekoľkohodinový rozhovor. Počas rozhovoru pokreslil som mu niekoľko hárkov papiera. S dr. Alexandrom Križkom som sa potom často stretával. Výsledok nášho stretnutia bol slušný počet správ do bulletínov, ktoré zostávalo a článkov do rôznych časopisov pod jeho i mojou značkou, vykonanie 10 000,- korún podpory, za ktoré boli urobené rebríky miesto poškodených schodov, niekoľko komisionálnych prehliadok na Bystrej a konečne účasť pri znárodňovaní Bystrianskych jaskyň. A pri jednej takej komisionálnej prehliadke stretol som sa s Ankou. Dr. Križka bol tej mienky, že bude potrebné do veci jaskyň zasvätiť niektorých vplyvných činiteľov kraja a to tak, že by išli na tvár miesta. Mňa poveril úlohou pozvať činiteľov z Brezna. Po rokoch bol to prvý list, ktorým som nadviazal opäť spojenie s inž. Krnom a ktorým som ho poprosil, aby tak ako predtým, sa opäť zapojil do práce. V určený deň a hodinu stretla sa bystrická skupina s breznianskou na rovinke pred jaskyňou. V breznianskej skupine tam bol inž. Krno, dr. Ján Zibrin, Janko Šalát, skupina mostárov z Brezna a železiarov z Podbrezovej a medzi nimi drobné dievčatko s blýskavými očami, ochotné každému poslúžiť, vrtké ako veverička a bolo vždy tam, kde sa tri hrachy varili. Bola sympatická, ale predsa len akosi čudne zapadala do tej chlapskej jaskyniarskej spoločnosti. Bola to Anka. Krivdili sme jej, lebo sme ju vtedy ešte nepoznali. Poznal som ju potom onedlho.

Spomína, že ma pozná veľmi dávno. Všímala si nás už vtedy, keď sa ešte s bábikami v prachu hrávala a vídavala ujov, ktorí chodia do jaskyň. A už vtedy chcela byť jaskyniarkou. Jej sen sa uskutočnil po dlhom rade rokov. Keď dospela. Bola jaskyniarkou vtedy, keď sme my nemohli byť. Anka bola tá, ktorá z mladých mostárov a železiarov zorganizovala pracovné skupiny,

nedovolila drancovanie kvapľov, postarala sa o uzavretie jaskyne, sledila vo dne v noci, aby sa ta nedostali nepovolané osoby. Skrátka toto nako nepatrné dievča stalo sa stĺpom na ktorom spočívala práca v jaskyniach po oslobodení. A jej pričinením sa začala aj sľubne rozvíjať. Spomenutých 10 000,- korún mal v opatere inž. Krno, ale Anka to bola, ktorá obstarala rebríky a ona ich nosila do jaskyne a upevňovala. Ona bola tá, ktorá korespondovala s dr. Droppom, ktorý prišiel na Bystrú, aby čiastku jaskyne zmapoval. Ubytovanie a stravovanie mapovacej skupiny bolo na jej starosti. Spolu s nami so sekáčom a kladivom v rukách vykresávala do kameňa dieru na polygóny a ona to bola, ktorá organizovala programy pre príjemné strávenie večerov po námahavej práci. Mapovanie dr. Droppa, hoci bol na Bystrej výše týždňa, nedokončil. Dokončila ho Anka, ktorá zmapovala chodník medzi Bystrou a Valaskou. Teda Anka a zasa len Anka. S Janom Šalátom a inými robila prieskum v teréne. Nad vchodom do Pekla spozorovali a sledovali v lese sotva viditeľnú priečnu brázdu, ktorá sa končila malou priehlbinkou. Usudzovali, že brázda je vlastne až na povrch siahajúca trhlina a malá priehlbinka jej ukončenie. Podľa týchto znakov usúdili, že by sa vyplatilo priehlbinku otvoriť. Urobili tak. V závrte, ako priehlbien nazvali, začali kopať. Pracovali deň, ale neukazovalo sa

nič zvláštneho, len kusy kameňa, ktoré nasvedčovali na zlom. Len tie kamene vápenca boli trocha čudné. Pri rozbijaní vylupovali sa pravidelné kryštáliky. Po bezvýslednej práci, akoby na zlost, začali len tak vosle v rážať dlhú železnú tyč. Ked' ju potom vytiahli, v otvore, ktorý tyč zanechala, spozorovali prieval, aký je na Bystrej obvyklý. Ojavilo sa nové drážidlo, nový objekt. Priležitosťne pracovali tu ochotníci, ale až po niekoľkých rokoch objavili tu zamestnanci n. p. Turista priepasť 150 m hlbokú s viacerými rozsiahlymi terasami. Anka bola v skupine, ktorá skúmala Suché chodby a Anka bola aj v novoobjavených Mostárenských sieňach za Kaplnkou. Anka bola navrhnutá, aby po znárodnení ona, ako zamestnankyňa z povolania viedla správu jaskýň na Bystrej. Bola s týmto plánom uzrobená. Pripravovala sa na túto úlohu, ale... Teraz je úradníčkou na železnici. O jaskyne sa zaujíma, (ale do jaskýň nechodí).

Po nových chodníčkoch

Druhá svetová vojna sa skončila a naša vlast bola oslobodená. Starý život vymenil nový, starých ľudí vystriedali mladí duchom. Namiesto starých spôsobov prišli nové. Tento nový duch hľásil sa o slovo všade, teda i v jaskyniarstve, nevynímajúc ani Bystrú. Jaskyne i Družstvo prežilo vojnové udalosti. Po uplynutí dvoch-troch rokov

Objavny vchod Starej Bystrianskej jaskyne. Foto: P. Holubek

obnovili svoju činnosť i po práve i podľa skutočnosti. Neboli z firemného registra Krajského súdu v Banskej Bystrici vytreté s poznámkou: Prestali jestvovať, alebo Správa Družstva sa odmlčala, Družstvo sa rozpadlo. O toto sa postaral úradník súdu Longauer, horehronský rodák, ktorý poznajúc priamo fanatickú húževnatosť bystrianskych jaskyniarov pevne veril, že práce okolo jaskyň ožijú. Ožila činnosť Družstva, ale len nakrátko. V tom čase čoraz hlasnejšie sa začalo rozprávať o tom, že všetky jaskyne na Slovensku majú byť po právnej stránke zjednotené. Táto jednotná organizácia starala by sa o výskum, o sprístupnenie ako aj o prevádzku. To, čo sa povrávalo, sa aj uskutočnilo. Jedného dňa zástupcovia novoutvorenej spoločnosti Slovenské jaskyne, n. p. z Bratislavы vyhľadali ma a požiadali, aby som šiel s nimi do Brezna a na Bystrú, lebo oni sú poverení prevziať jaskyne na Bystrej do svojej správy. Im má byť oddaný aj archív jaskyne. Predpis je predpis. Po návštive Brezna, kde pribrali inž. Krnu a dr. Jána Zibrina, išli sme na Bystrú, potom do Podbrezovej, kde v staničnej reštaurácii bola vyhotovená zápisnica o prevzatí jaskyň. Majetok pozostával z jaskynného objektu, z dvoch domčekov a hotovosti. Časť neakceptovali. Uznali len členské podiely, ktoré boli kryté pokladničnou hotovosťou. Iné položky vraj neboli oprávnení uznať, lebo neboli v zákonitej lehote prihlásené administratívnym úradom. Išlo tu o odškodenie objaviteľov a pracovníkov jaskyň. Inž. Krno a dr. Zibrin navrhovali valorizovanú sumu 300 000,- korún. Návrh odôvodňovali tým, že by sa uznesenia Správy Družstva a paragrafy stanov nemali jednostranne rušíť. Zástupcovia Slovenských jaskyň, n. p. nemali nič proti tomu, aby sa toto vzalo do poznámky zápisnice, pričom poznámeniali, že tá poznámka nebude mať pre Slovenské jaskyne nijaký finančný záväzok. Zápisnicu zakončili obvyklým D. a. H., vstali, podali ruky, nastúpili do auta a odišli zabudnúc povedať: Dakujeme vám pekne. Niektorým za desať, iným skoro za tridsaťročnú prácu. Nepodakovali sa, lebo nik ich tým nepoveril. Toto sa stalo 17. novembra 1951. Slovenské jaskyne vystriedalo RCR (Riaditeľstvo cestovného ruchu, poznámka prepisovateľa). Táto inštitúcia sa na nás ďalej obracala a boli sme im akýmsi poradným zborom. Robili sme im plány, rozpočty, návrhy. Oni ich rozpisovali a prepisovali, ale s jaskyňami sa nepohlo. Po nich

prišiel Slovakotour, n. p. Ten bol o niečo štedrejší. Pre Bystrú určil osobitnú kancelársku silu. Venovali čosi peňazí na práce, lenže nepovedalo sa na aké, či na výskum, či na úpravu, nebola určená lokalita, či pracovať na starej trase alebo novej. V pracovnej skupine vynikal Julo Hrčka, bývalý zamestnanec Harmaneckých jaskyň. Po pracovnom čase v jaskyni podnikal výskumné cesty v oblasti Suchých chodieb s pekným úspechom. Avšak naša radosť netrvala dlho. Poukazovanie peňazí bolo zastavené, Hrčka prepustený, práca zastala. Ďalšia reorganizácia! Po Slovakkotoure prišiel Turista n. p. On činnosť v jaskyniach na Slovensku organizoval inakšie. Vytvoril pracovne skupiny dvoj až štvorčlenné a jednu takúto pracovnú skupinu ponechal na Bystrej. Boli to stáli zamestnanci Turistu, ktorí robili tam, kde im ukázali a tak, ako im rozkázali. Na Bystrej dosiahli úspech. Podaril sa im prechod zo Starej jaskyne do Novej a podarilo sa im odkryť priečasť Závrt, hlbokú 150 m (Bystriansky závrt, poznámka prepisovateľa). Stálym pracoviskom jednej takejto skupiny je Bystrá ale ak Turista uzná za dobré, presunie ju na iné miesto. Ponúkli sme, že im odovzdáme svoje skúsenosti, ale o tie nie je veľký záujem a preto stávajú sa prípady, že objavujú objavené, o čom sa starí jaskyniari dozvedajú z časopisov.

Sme toho názoru, že treba stavať na skúsenostach. Ešte i tieň nejakej tej žiarlivosti musí byť pojmom neznámym. Jaskyniari, ktorí sú hodní toho mena, majú a musia sa navzájom ctíť. Ak sa oni navzájom neuctia, od iného to čakať nemôžu. Prácu jaskyniara nik na svete nemôže uznať a oceniť, len jaskyniar. Nie je hodný tohto mena ten, kto vidí len sám seba.

Záver

Prvá generácia jaskyniarov, zapálená čistou láskou k veci, urobila to, čo urobiť mohla a veda. Druhej generácií, zamestnancom a pracovníkom z povolania prajeme, aby k úradnej povinnosti pridali aj lásku a nadšenie, aby započaté dielo dokončili, aby jaskyne na Bystrej sa dôstojne mohli priradiť k ostatným prírodným krásam nášho milého a nám drahého Slovenska.

Spomienky J. Kovalčíka

O OBJAVE BYSTRIANSKEJ JASKYNE

Ernest Laubert

Autorom nasledujúcich spomienok o objave Bystrianskej jaskyne je Ernest Laubert. Ten „Ernestko“, o ktorom sa v predchádzajúcich pamätiach zmieňuje J. Kovalčík. V interpretácii okolnosti objavovania oboch jaskyniarov je značný rozpor. Tento materiál, napísaný medzi rokmi 1973 a 1978, získala zaslúžilá správkyňa Bystrianskej jaskyne Jarmila Jirmerová v roku 1978. Text publikujeme v pôvodnej gramatike a štýlistike.

Na južnom svahu Nízkych Tatier, na juh od Ďumbiera a Chopka, nachádza sa v Špakovie vršku Bystriansko-valaštanský jaskynný systém. Hned pri dolnom konci osady Bystrá ponárala sa časť vody potokov Štiavnička a Bystrá.

Tento ponor predkovia Valaščanov dávno poznali, vedeli, že voda vyvierajúca vo Valaskej pod bralom, ba aj na ďalších dvoch miestach pochádza z potoka Štiavnička a tak volali aj krátky odtok, ani nie celych 200 metrov dlhý od výver po Hron. Podľa tohto krátkeho potoka predkovia Valaščanov pomenovali si dedinu Štiavničkou (Obec menom Valaská prvýkrát sa spomína v roku 1528-om). Vyvieraťa tu voda v takom množstve, že bola v stave hnať dvojkamenný mlyn.

V r. 1514 valaštiansky šoltýs Šimon obdržal povolenie od pána hradu a panstva Eupá Ladislava Dóczyho na stavbu mlyna. Ďalej za stáročia vieme len o ponore.

V poznámkach Boženy Němcovej o slovenských jaskyniach len toľko nájdeme...riečka Bystrá, tá sa temení na Ďumbieru, pod Babou sa tráti a dve hodiny cesty až pri dedine Valaská... zo zeme vyviera... O jaskyniach, ani v povestach ľudu, ktoré by sa viazali k jaskyni, nenačnázila vo svojich poznámkach, hoci tie zbierala (Krásy Slovenska, roč. XV 1936, č. 8, str. 115, uverejnil Josef Skutil). Na druhej strane Božena Němcová napísala v r. 1885¹ poviedku o kačke, ktorá preplávala podzemným tokom Štiavničky do obce Valaská. Písala len o ponore a nie o jaskyniach.

V roku 1867 mapoval geológ Dionýz Štúr územie medzi Banskou Bystricou a Breznom

a zmieňuje sa o Bystrianskej jaskyni, t. j. o ponore takto: Bystrá vykazuje zvláštnosť, ktorú hodno pripomienúť. Pod železným hámrom obce Bystrá, je v ľavom svahu otvor jaskyne, ktorá preniká dolomitovým pohorím medzi Bystrou a Valaskou a pri Valaskej ústí do Hrona. Otvor pri Bystrej je o niečo vyššie ako hladina údolnej vody. Stačí teda, aby rieka Bystrá bola iba trochu zahataná, jej voda potom tečie do jaskyne (ponoru) a vystúpiac druhým otvorom pri Valaskej poháňa mlyn. Tak sa vody Bystrej delia na dve ramená, z ktorých jedno tečie ďalej na povrchu a ústí do Hrona v koryte Bystrá, kým druhé prúdi jaskyniou a ústí do Hrona oveľa vyššie. Tu Dionýz Štúr hovorí o otvore jaskyne, ale určite pod otvorom jaskyne mienil ponor vody Bystrá. Tu hned vysé ponoru hrončianska správa štátnych železiarní postavila v r. 1787 železný hámor a okolo neho vznikla osada.

Nič nenasvedčuje, že otvor do najvyššie položeného jaskynného systému na ľahko prístupnom mieste by bol známy a navštievovaný, keď aj nie je ďaleko od osady Bystrá. Ani žiadne poviedky nejestvovali, nikto nevedel o najvyššie položenom otvore jaskynného systému Bystrá - Valaská do 1. mája 1923. Až po tomto dátume sa rodili poviedky a rôzne nepravdivé údaje.

Ani Gustáv Zechenter, erárny lekár v Brezne, ktorý dobre poznal okolie, nezmieňuje sa v jeho rozprávke Lipovianska maša o jaskyniach, ale o tajných podzemných prieastiach, kde sa Bystrianka tráti.

Dňa 1. mája 1923 vybral som sa na kratšiu túru do prírody z Valaskej na Chotárny vrch, volaný. Z tohto vrchu som prešiel na kužeľovitý Ždiar a hrebeňom smerom na sever k Bystrej. Z tohto vrchu som prešiel na kužeľovitý vrch Spakovie vršok, v ktorom sa nachádzajú jaskyne dosiaľ objavené a neobjavené. Vrchol tejto hory je ako odseknutý, zarovnaný, zarastený trávou a lieskami. Dnes už sa tam nekosí, liesky ustúpili jedline, smreku a listnatým stromom. Pri pomína sídlisko predhistorického človeka, ako na neďalekom hornolehotskom hrádku. Toto miesto ešte žiadnym výskumom nie je dotknuté. Zo štítu som šiel rovno dolu stráňou volanou Za Bielou skalou, smerom do Bystrianskej doliny.

¹ V skutočnosti ide o jej pojednanie Kraje a lesy ve Zvolensku z r. 1859. Pozn. red.

Pod jedným bralom zazrel som otvor do malej jaskyne. Svetla bolo dosť, prezrel som si ju a videl som vpravo dolu otvor do ktorého som hodil kameň a podľa dopadu som zistil, že to nebude hlboká priečasť. Nemal som však povraz ani svetlo a samotnému do priečasti takých otvorov je riskantné. Hovoril som o tomto mojom objave priateľom, učiteľovi Jozefovi Kovalčíkovi, Imrovi Môcikovi a Jozefovi Obernauerovi.

Vyzbrojili sme sa len najnutnejšími vecami, povrazom, sviečkami a lampášmi. Keďže tito traja nevedeli, kde sa jaskyňa nachádza, výpravu som viedol ja k najvyššie položenému otvoru jaskynného systému Bystrá - Valaská. Otvor sa nachádzal v hustom, bralnatom lese, žiadnych chodníkov tam nebolo.

Bolo to 5. mája 1923 v sobotu odpoludnia, keď sme uskutočnili prvý zostup a prieskum jaskyne. Táto najvyššie položená jaskyňa odlišuje sa vznikom od spodných tým, že nevznikla tektonickým spôsobom, je liečneho pôvodu. Priestory sú nízke a nie rozsiahle, ale zaujímavou zdobené stalagmitmi a jazierkami v bielom mäkkom sintri. A predsa badať aj tu účinok tektonickej činnosti a to je jedna puklina 15 - 20 cm široká, ktorou tiahol silný vánok a pracovníci objavitelia po rozšírení sa dostali do ďalších častí jaskynného systému, v prvom rade do prepadiska, pomenovanom Peklo.

Túto puklinu objavil som ja. Keď som do nej strčil ruku, bolo cítiť veľký prieval, ktorý nasvedčoval, že ďalej musí byť ďalší priestor s otvorom von z jaskynného systému do voľnej prírody.

Správa o objave jaskyne sa rýchle rozšírila a dňa 13. mája 1923, v nedeľu, skupina mýtňanských mládencov sa vypravila do jaskyne. Títo boli obozretnejší ako my, odvalili kameň, t. j. spustili sa do nehlbokej miestnosti, ktorým otvor bol zúžený a bol utesnený medzi dvoma stenami a hrozil nebezpečím, uvoľnením.

Keď sme po druhý raz boli s Kovalčíkom v jaskyni pokračovať v objave, našli sme veľa kvapľov odbitých, čo nás znechutilo, neboli sme preto takí nadšení ako pri prvom zostupe do nedotknutého podzemného priestoru. Po tomto zostupe pokračovali sme s Kovalčíkom viackrát vo výskume priestorov.

O prvom publikovaní o objave jaskyne viem z časopisu Krás Slovenska - ročník III, 1923, číslo 4. Dátum objavu sa nesprávne udáva tam

na deň 17. júna 1923. *Pri obci Bystrej, na juh od Ďumbiera dňa 17. júna t. r. učiteľ Jozef Kovalčík s Ernestom Laubertom našli tiež novú kvapľovú jaskyňu... atď.*

Na vyzvanie tajomníka podbrezovského odboru KČST Antona Kováčika, pokračovalo sa 14. októbra t. r. (1923) v skúmaní kvapľovej jaskyne. V skúmaní zúčastnili sa Kovalčík a Laubert.

Na požiadanie tajomníka odboru KČST v Podbrezovej Jánom Chudíkom sprevádzal som konzervátora Krála v objavnej časti jaskyne. Pozval som aj Jozefa Kovalčíka, aby sa tiež venoval Kráľovi. Krála som upozornil na spomenutú puklinu s prievalom. On si vložil ruku do pukliny a povedal: *Páni, máte skvelé výhľady*. Neskoršie tento objav, t. j. puklinu s prievalom si Kráľ osvojil ako jeho objav. Uverejnili to v niektorom časopise, prečo vznikol spor medzi Kovalčíkom, ktorý obhajoval mňa ako objaviteľa pukliny a medzi Kráľom.

Skoro 50 rokov po odstupe Kovalčík zabudol úplne na mňa a objav pukliny s prievalom pripísal Arpádovi Holmanovi, ako tomu nasvedčuje príspevok Jarmily Jirmerovej v Krásach Slovenska, ročník 50-12/73. A Holman dovtedy vôbec neboli v jaskyni, mohol mať vtedy len asi 16 - 17 rokov. Arpád Holman sa prvý krát zúčastnil vo výskume v r. 1925 alebo 1926, podľa Krás Slovenska roč. V, 1925/26, č. 5, ako je tam písané: *V Bystrianskej jaskyni na južných výbežkoch Ďumbiera objavená, práce pokročili už dosť úspešne. Odbor KČST v Podbrezovej nákladom obce Mýta odstrelil prekážku ďalšieho vstupu, takže horliví skúmatelia, tajomník Ján Chudík, J. Kovalčík, A. Holman, Ernest Laubert a Ján Rosiar mohli pokročiť labyrintom do nižších priestorov asi 500 m diaľky atď.* Holmanovi len neskôr v r. 1927 sa zapojili do jaskyniarskych prác častejšie a veľmi odúševnene a úspešne pokračovali v objave ďalších priestorov a to najmä mladší Elemír Holman.

V tom istom čísle Krás Slovenska je podokenutý prípad nie menovite, ale určite sa vzťahuje na Aloisa Krála takto: *O tejto jaskyni uverejnené boli v rozličných denníkoch správy dosť neverné. To nech však objaviteľov a skúmateľov nemýli. Vedľ kohosi ako hosta pustili a jednako on si privlastňuje prvenstvo objavenia, to je sice charakteristické, ale nech to skutočných objaviteľov neznechuti... atď.* Bratia Holmanovci spolu s Jozefom Kovalčíkom dostali sa do 70 m hlbokej

priepasti, ktorú nazvali Peklo. Podľa príspevku Jirmerovej napovedania jej Kovalčíkom, ktorý si údajne viedol denník – záznam o postupe objavenia jaskyne. Podľa jeho nepresných údajov tieto záznamy o postupe prác musel si hodne neskôr založiť, než bola jaskyňa objavená.

Naposledy som sa na jaskyniarskych prách zúčastnil s J. Kovalčíkom, A. Holmanom a jedným inžinierom z Brezna. Bolo to v jednej jaskyni niže ponoru, hodne ďalej smerom k Piesku, nad ľavým brehom potoka Bystrá.

Už sa nepamätám kedy to bolo, mohlo to byť v r. 1926/27. Bola to priečasť kolmá ako šachta. Nebola ani veľmi široká. Spustili sa všetci traja povrazom a ja som sa spúšťal posledný. Keď som bol asi v polovici priepasti, dostal som krčé do rúk. Hľadal som v stene miesto na zapretie nohami. Skaly sa zosúvali ako som sa zapieral a oni boli už dolu, dostali veľký strach, kričali prelaknutí, že ich pobijem. Miesto na zapretie a oddych som našiel a vrátil som sa späť. Ostatní sa tiež dostali hneď hore povrazom. Neboli tam dlho. Nebolo tam ani výhľadu na pokračovanie v objave. Ja som sa od tohto nebezpečného prípadu nezúčastnil viac v objavoch. Ale oni ostatní sa tam viac nepokúsili zostúpiť. Musí tam byť veľmi hlboká jama bez priestorov.

Bystrianska jaskyňa bola provizórne sprístupnená r. 1940 a po druhýkrát slávnostne otvorená v nedeľu dňa 21. júla 1968. Na tejto slávnosti sa zúčastnila väčšina pozvaných pracovníkov jaskyne. Od Elemíra Holmana – Arpád sa nezúčastnil na slávnostnom sprístupnení jaskyne – som sa dozvedel, že došlo k nedorozumeniu medzi nimi a Kovalčíkom. Rozišli sa z tej príčiny, že Kovalčík si viac osvojoval objav jaskyne než mu patrilo. Že batagelizoval ich práce, vyjadrením sa: *No, hodno spomenúť prác Holmanovcov na objave jaskyne.* Nie na objave, ale na sprístupnení jaskyne najväčšie zásluhy má J. Kovalčík, konať neúnavne, aby práce postupovali k sprístupneniu jaskyne. Najväčšiu oporu mal v osobe bývalého predsedu MNV vo Valaskej v Ernestovi Schwartzovi, ktorý sa zaslúžil o výstavbu ubikácie pacientov a vybudovanie reštaurácie. Jaskyňa je vo veľmi peknom prírodnom prostredí.

Za Slovenského národného povstania Bystrianska jaskyňa zohrala tiež úlohu. Našli v nej úkryt občania a účastníci v SNP.

V súčasnosti jedna priestranná sieň slúži za liečebnú sieň. V Partizánskej sieni je podzemné laboratórium, kde deti, ale aj dospelí sa liečia na ochorenie horných ciest dýchacích.

Nad Bystrianskou jaskyňou. Foto: P. Holubek

OPIS FRANTIŠKA MAJKA¹ UDALOSTÍ PRED KONCOM DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY V BYSTRIANSKEJ JASKYNI

František Majko

Domica 18. 8. 1960

Odpoveď k č. 671 – Str. 1960.

Vec: Jaskyňa Bystrá počas SNP

Krajské stredisko štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody
v Banskej Bystrici

Na Váš list chcem zodpovedať stručne to čo mi do smrti v pamäti ostane. Začiatkom mája 1944 som sa stretol z istým Ľudevítom Mitterpachom z Bystrej, ktorý toho času mal dozor nad jaskynou Bystrá. Zdôveril sa mi o tom, že má spojenie z istým nadporučíkom z Banskej Bystrice. Zoznámil ma s tým, že sa pripravuje na Slovensku povstanie a pre tento ciel bude nutné uložiť v jaskyni určité množstvo zbraní, ktoré v hodnej chvíli budú rozdané ľuďom protifašistického zmýšľania.

Koncom mája sa tak aj stalo, spomenutý dôstojník v nočnej dobe zbrane ako aj streľivo doviezol. Podľa ďalšieho rozhovoru Ľ. Mitterpacha táto akcia sa podarila tak, že 28. 8. 1944 zbrane boli vydané mužom, ktorí sa prihlásili k partizánom. Mená mužov, ktorým boli zbrane vydané neviem. Ja som bol narukovaný počas SNP v Brezne, odkiaľ som bol zadelený do strážneho protiletadlového oddielu na šikmý výťah nad Podbrezovou.

Po počakaní SNP údajne zase mali byť dať zbrane uložené do jaskyne. V decembri 1944 bola vydaná vyhláška vtedajšou slovenskou vládou pre určité ročníky o narukovaní. Z povstaleckého územia neboli záujem o rukovanie. V januári 1945 sme sa rozhodli, že sa prihlásime k partizánskej skupine pod Ďumbierom. 20. januára 1945 sme sa vybrali z Petrom Štvavčekom z Lopeja do Bystrej aby sme získali spojenie s partizánskou skupinou. Po našom príchode na Bystrú sme boli nemilo prekvapení, keď nám Ľ. Mitterpach ohlásil, že v obci je veľká hliadka nemeckých vojakov a rýchle musíme opustiť obec nakoľko bola už noc a celá obec bola obklúčená nemecký-

mi vojakmi. Všetky voľné i nevoľné izbietky si hned Nemci obsadili. Ľ. Mitterpach nám poradil, že bude dobre, keď sa ihneď stiahneme do jaskyne na Bystrej. Po krátkom rozhovore sme sa dohodli, že vojdeme do jaskyne, kym spravia nemeckí vojaci v obci prehliadku a potom budeme pokračovať v našej ceste ďalej. K nám sa pripojili ďalší občania z Bystrej a to Koloman Mitterpach, Edit Kolenička a z Piesku Ján Zurian, Štefan Šimon. Ľudevít Mitterpach nás vyprevadil ku jaskyni aby sme ho na určitom mieste počkali, že on ešte sa pozrie aká situácia je v obci a príde za nami, ukáže nám kde sú uložené zbrane. Mitterpach za dlho neprichádzal naspäť. Išiel som ja s Kolomanom Mitterpachom čakať Ľ. Mitterpacha až sme prišli ku dverám a pomaly aj pred jaskynu, kde sme podľa dohovoru čakali. Asi po hodinovom čakaní sme počuli hľasy, dalo sa rozumieť, že prichádzajúci sa zhovárajú po slovensky. Keď sa priblížili zistili sme, že sú to Valaštania a to Mišo Kúdelka, Július Kúdelka, Tónó Kúdelka, Mišo Kupec, Jozef Šustek, Július Baník a Ján Kalický. Po krátkom rozhovore s nima sme sa dohodli, že oni sa stiahnu do jednej z bočných chodieb, tak sa aj stalo.

Dalej sme čakali Ľ. Mitterpacha, ktorý neprichádzal. S mladším Mitterpachom sme sa rozhodli pozrieť do obce. Prešli sme od jaskyne dolu k potoku, tu odrazu bolo na nás z druhej strany poslaných niekoľko výstrelov, boli sme nútení zaľahnúť a tak plížením sa vrátiť späť do jaskyne. Tam sme čakali, zistili sme, že to bola nemecká hliadka. Išli sme do jaskyne k našej skupine. Rozpovedali sme im, že je jedna skupina 7 ľudí z Valaskej tiež v jaskyni, že do obce sme sa nedostali pre streľbu. Zbytok noci sme strávili s našimi kamarátkmi. Rozhodli sme sa, že ráno sa musíme dostať do obce.

21. 1. 1945 ja s mladším Mitterpachom sme zase chceli ísť pozrieť s baterkovými lampášmi, čo nového vonku, prečo neprišiel starší Mitterpach. S kamarátkmi sme sa dohodli, aby boli opatrní a počkali na nás. Pri našom odchode

1 Prvý správca Bystrianskej jaskyne, brat Jána Majka, objaviteľa Domice v Slovenskom kraze

sme si určili heslo (Klára), kým nebudú toto slovo počuť aby sa neohlásili.

Začína sa druhý deň jaskyniarského života, keď sme ešte nevedeli čo nás čaká. S potravou bol každý zásobený na pár dní. S Mitterpachom odchádzame smerom k východu, blížime sa k Veľkému dómu. Keď sme začuli krik a niekoľko výstrelov, skočili sme pár krokov vpred, kde viedla menšia bočná chodba, tam sme sa dostali hore svahom asi 4 m za väčšiu skalu, čakali sme čo bude ďalej. Idú smerom dnu do jaskyne a zároveň strieľajú z automatov, prechodia popri nás, počujeme rozprávať po nemecky. Z nášho úkrytu zistujeme, že sú to SS, ôsmi. Okolo nás obišli tak, že nás nezbadali. Rozmýšľame čo robiť. Starší Mitterpach, ktorý vie kde sú zbrane, neprišiel. Nemci ozbrojení po uši išli ďalej smerom k našim kamarátom, ktorí ich tiež zavčasu počuli, zhasli karbidovú lampu a počúvali čo sa robí. Hlas, krik sa blíži k nim, každému je jasné, že je zle. Naša skupina 5 mužov umiestnená od chodníka asi 10 metrov v 2 m hľbokej jame počúva hlas Nemcov celkom blízko takmer nad sebou pričom stále strieľali, ako bolo ich zvykom na neistom mieste, tu naraz zastanú, zhováraju sa medzi sebou, že ďalej po takej krkolomnej ceste nejdu, naša skupina 5 mužov počula tykanie vlastných sfdc, keď sa Nemci rozhodli, že sa vrátia a príde ich viac. Prehliadnu dôkladne celú jaskyňu a partizánov musia všetkých vystrieľať.

Medzi časom, kým Nemci boli dnu v jaskyni my s Mitterpachom sme chceli vybehnúť von čo je tam nového. Ako sme zišli na chodník, pár krokov ďalej sme zbadali na chodníku chlapa ležať, priskočíme k nemu. Mŕtvy, ešte teplé kvapky krvy mu vytiekali z čela. Doklady žiadne u seba nemal. Mitterpach nebohého poznal, že je to Gábor Krupa z Valaskej. Nebolo času viac rozmyšľať, keď sme znova počuli hlas vracajúcich sa Nemcov, hned sme skočili na naše miesto, kde sme boli predtým, keď išli dnu. Keď prišli k mírvemu Krupovi ešte doňho znova strieľali. My sme sa von nedostali, vrátili sme sa k našim kamarátom s veľkou zvedavosťou či sú ešte nažive. Čomu sme sa sku-

točne potešili, keď sme sa stretli medzi živými. Porozprávali sme si čo sme ktorí skúsili, zoznámili sme ich so smrťou Krupovou. Spoločne sme uvážili, že nie sme na bezpečnom mieste, ak ešte prídu tak nás tam najdu. Preto bolo treba nájsť bezpečnejšie miesto čo sa nám aj podarilo, v úzkej chodbe, bolo treba ísť hore svahom, kde sme našli súce miesto, tam sme sa hned prestáhovali. Nachystali sme si hŕbu kameňov, že ak pôjdu za nami budeme ich na nich púšťať. Na tretí deň chceli sme predsa ísť pozriēť von. Mŕtveho Krupu sme už nenašli. Ešte tú noc sme sa pokúsili dostať normálnym vchodom, pričom sme zistili, že dvere sú obložené mínami. Tak sme sa vrátili na miesto už predtým vybrané.

Nemci keď vyšli von z jaskyne, pustili správu v obci, že v jaskyni zastrelili 8 partizánov, to sa dozvedel starší Mitterpach, ktorý nám ostal vonku. Mitterpach vymyslel dobrú akciu, prišiel za farárom do Valaskej, rozpovedal mu, že podľa údajov je 8 ľudí postrielených v jaskyni, poprosil farára aby prehovoril Nemcov, že mŕtvoly treba vyniesť a pochovať. Čo sa aj podarilo. Pustili tam farára, ríchtára a z Bystrej starší Mitterpach sa prihlásil za hrobára, že on mŕtvoly povynáša. Štyria nemeckí vojaci išli s nimi, jeden z týchto vedel po česky. Ten hovoril, že len jedného zastrelili, ktorého im ukázal, bol to spomenutý Krupa, ktorého vyniesli von a viac nikoho do jaskyne neupustili.

Dvere na jaskyni obložili mínami. Vonku pred jaskyňou bola malá drevená chata, v ktor-

Pamätná tabuľa v jaskyni. Archív OPaj

rej nemeckí vojaci bývali a na okolí mali stráže. Štvrtý deň sme spoločne rozmyšľali čo robiť, keď sme za živa pochovaní. Rozhodli sme sa hľadať objavný vchod do jaskyne. Ja a Mitterpach sme išli hľadať objavný vchod, tento sme našli. Cesta k nemu dosť obtiažna.

Piaty deň išli traja k objavnému vchodu zistiť vonkajšiu situáciu. Objavný vchod vyúsťuje vo svahu asi o 70 m vyššie. Keď sme sa k východu blížili, počuli sme veľkú streľbu všetkých možných zbraní. Z objavného vchodu sme s pozorovali, že za tých pári dní sa celé okolie premenilo na skazonosné bojisko. Celé okolie obsadené nemeckým a maďarským vojskom. Tu sme zistili, že východ z jaskyne sice máme, ale ujst stade sa nedá. Vrátili sme sa dnu. Bolo treba uvážiť, čo ďalej robiť. Všetky potravy, ktoré sme ešte mali, sme dali dohromady, rozhodli sme sa len jeden krát cez deň jest a to len určené množstvo.

Pre vodu sme chodili v noci na určité miesto, kde sme mali postavené fľaše do ktorých nám za 24 hod. voda nakvapkala, tú sme chodili tam vypíti tak, že sme si ju rozdelili na štamplíčky.

Šiesty deň sme si rozdelili prácu. Dvaja do poludnia a dvaja odpoludnia sa chodili pozrieť k objavnému vchodu pre orientáciu či sa fronta nepodala ďalej. Toto sme robili denne osem dní, keď sa situácia zmenila tak, že do objavnej priepasti sa nastáhovali nemeckí vojaci. Táto im slúžila za bunker, čím sme aj poslednú naděj stratili s vonkajším životom. Ďalšie štyri dni sme chodili počúvať smerom k objavnému vchodu pod bunker v ktorom sme počuli Nemcov, že sa tam zdržujú. Za túto dobu sa nám potrava tak minula, že nám ostávala jedna konzerva kg 1.50, ako zelezná zásoba pre 7 mužov. Za ten čas sme sa naučili variť na parafíne grýzovú polievku. Pre nedostatok vody a gryzu sme denne jedli tri lyžice

Jaskyniari po stopách SNP v prienosti Peklo, Bystrianska jaskyňa. Archív OPaj

tejto vzácnej polievky a len s jednou lyžicou aby daktorý viac nezjedol, tak sme všetci počítali, v polievke by sa ľahko boli dali spočítať gryzové zrniečka. Niektorý z nás už ochabovali, prestávali hovoriť, obhrázali si nechty a prestávali mať záujem o svet. Najhoršie bol na tom Edit Kolenička z nás najurastenejší chlap, pre ktorého tá potrava bola málo od začiatku. Hlad, slabosť, to sa po 18 dňoch veľmo prejavilo takmer u všetkých. Prinútilo nás to ešte rozmyšľať čo robiť pre záchrannu našich životov.

19. deň sme robili pokus v noci ist' ku objavnému vchodu a na naše radostné prekvapenie sme zistili že v bunkeri nad nami nie sú Nemci a tak sme sa pokúsili vdýchnuť trošku vonkajšieho vzduchu. Toto nás lákalo k tomu, že sme začali rýchle robiť plán na opustenie jaskyne a po hrebeni kopca sa dostať do obce Valaská. Mali sme zato, že to docielime. Dvaja sme ostali pri objavnom vchode pozorovať vonkajšiu situáciu, ostatní sa vrátili dnu pre najnutnejšie obleky. 8. II. 1945 o 3 hod. ráno sme začali vystupovať z jaskyne z objavného vchodu, situácia sa rýchle zhoršila tým, že bola na nás zahájená menšia paľba, ktorá nás po 200 metroch nemohla ohrozovať. Ďalšie prekvapenie nás čakalo asi po 500 m chôdze. Dostali sme sa do palebného pásma, čím sme viac ponáhľali tým viac sme do

ohňa prichádzali, asi po ďalších 500 metroch sme už nevládali v snehových závejoch, tým horšie bolo naše miesto do ktorého sme sa dostali, že tam sa križovali takmer všetky strely v útoku, ktorý bol v skorých ranných hodinách zahájený.

Vietor, zima, oheň celého útoku, veľká naša slabosť po každej stránke nám to dali pocítiť, že tu je východisko snáď len jedno. Vrátiť sa za tým na späť do jaskyne s tou jednou konzervou. Horko-ťažko sme sa dostali z uvedeného ohňa von. Vrátili sme sa k objavnému vchodu k nemeckému bunkru, naštastie tam Nemci neboli a tak sme sa vrátili dnu do jaskyne prezívavé 20. deň. Po tak ľažkej túre pre nás, ktorá nás na smrť vyčerpala sme si na parafíne zohriali poslednú konzervu po čom nás chytila veľká únava, tak že sme zaspali až do poludnia. Po určitom odpočinku sme sa zobudili a zistili sme že žiadne potraviny nemáme. Pri rozmyšľaní, čo robiť ďalej bez potravín odrazu mladší Mitterpach sa chytil za hlavu a kričí, bravo bravo, pozerali sme naňho s ľutostou, že mu nervy celkom povolili. Po chvíli sme zistili, že sa mylime a že mu prišla na pamäť myšlienka, ktorá nás môže na určitý čas od hladu ako tak zachrániť. Mitterpachovi prišlo na um, že tesne pred príchodom fronty si bystrianski občania schovali do jaskyne potravu a to celkom blízko vchodu.

Rozhodli sme sa, že ideme potraviny hľadať. Okolo polnoci sme sa dali na pochod smerom ku dverám, veľmi opatrne sme pokračovali, pri dverách sme sa rozdelili, traja sme hľadali medzi kamením. Jeden kamienok za druhým sme prekladali, naraz sme našli vrecúško mýky asi 2 kg. Po dlhom hľadaní sme našli jednu plechovicu v ktorej bolo v papierovom sáčku asi 0,5 kg škvarkov a 20 dkg kryštálového cukru. Uspokojení s touto vzácnou zásobou sme sa vracali naspať, na naše miesto. Z mýky sme si hned spravili osvedčenú polievku, do toho pár škvarkov, takže sme na chvíľu dotierať hlad zase zahnali.

Bol to 21 deň okolo 3 hod. ráno, keď sme sa uložili k odpočinku, okolo 9 hod. sme sa zobudili, chvíľu nato sme počuli akýsi hlas, neverili sme jeden druhému vytýkali sme si, že sme si to vsugerovali, pozdejšie sme sa všedcia presvedčili, že áno, počuť nezrozumiteľné volanie. Traja boli navrhnutí ísť opatrne za hlasom, zistíť čo je. Pozdejšie volanie nebolo počuť, iba na jednom mieste našli na chodníčku kartičku na ktorej bolo

napísané. Podte von sú tu ruskí vojaci, Ľudevít Mitterpach.

Traja naši kamaráti doniesli kartičku s uvedeným textom. Spociatku, padli rôzne poznámky, že to mohol byť Ľ. Mitterpach prinútený nemeckými vojakmi, aby nás vylákal von. Pri takomto uvažovaní nás zastihlo to samé volanie a vtedy sme už nerozmýšľali, hneď sme sa všetci dali za hlasom pokračovať. Keď sme sa opatrne približovali, zrozumiteľne sme počuli Ľ. Mitterpachov hlas ako sa snažil dohovoriť s ruskými vojakmi. Tak sme sa potom ohlásili našim heslom Klára, tú chvíľu nastalo naše radostné zachránenie. Tito súdruhovia nás viedli z podsvetia na voľný vzduch. Za čo sme ich od radosti vybozkávali. Vonku pri jaskyni v chatke už boli naši priatelia vojaci ruskí, ktorí nás ponúkli teplým čajom. Po malej chvíli sme sa dali postupovať do obce Bystrá, ktorá bola toho dňa osloboodená od fašistických vojakov. Celá fronta v Bystrianskej doline sa posunula asi 300 m smerom na Piesok.

Takto sme skončili 21 denné trápenie v jaskyni. Náš kolektív sa rýchlo rozšiel. Ja zo Števčekom som domov do Lopeja ísť nemohol, ujali sa nás dobrosrdečné ženičky na Bystrej, hlavne teta Sokáčová, ktorá nás hlad chcela trošku zasýtiť. Navarila nám kapustné fliačky a fizuľovú polievku s dobrým čerstvým chlebíčkom. Po tomto našom nasýtení naše zoslabnuté žalúdky sa s tým nemohli spriateliť, behom 2 hodín sme tak ochoreli, že nás zachránil iba jeden rumunský lekár. Žaludočný a črevný katar nás držal 7 týždňov. Medzi časom sme boli evakuovaní pod Červenú Skalu. Odtiaľto sme sa vrátili do Lopeja 21. marca 1945. Tam sme svojich najmilších našli pri dobrom zdraví.

Pri písaný týchto riadkov sa mi znova v duchu premietla hrôza, ktorú ľudia vojnou posťhnutí museli ľažko prezívať a klášť na oltár vlasti to svoje najdrahšie, životy.

A preto nikdaj vojnu nechceme!!!

Spoločne za trvalý mier na celom svete.

Okrem Majkových spomienok sa zachovali aj správy ďalších obyvateľov, ktorí sa v jaskyni skryvali: Arpáda Kaliského, Miloša Vraštiaka a Antona Gajdoša z Valaskej. Všetky správy vznikli s dlhým časovým odstupom od udalostí a líšia sa v mnohých detailoch.

BYSTRIANSKA JASKYŇA – PRÁCA A ŽIVOT S ŇOU

Ján Vrabec, správca Bystrianskej jaskyne

Pri stretnutí s Petrom Holúbkom v Bystrianskej jaskyni ohľadom 100. výročia objavenia Starej jaskyne padol návrh, aby som napísal článok k tejto udalosti. Keď som mu ho poslal (veľa informácií som o objavení Starej a Novej jaskyne čerpal z archívov a článkov z Aragonitu a Sintra), tak mi povedal, že mal na mysli moje pôsobenie a život v Bystrianskej jaskyni. Súhlasil som, ale postupne som premyšľal, o čom vlastne budem písat, aby to nevyznelo ako chválospev, ale kto to prečíta pochopí, že práca správcu jaskyne bola pre mňa nielen živobytím, ale aj koníčkom. Obetoval som jej veľa zo svojho života aj na úkor svojej rodiny a voľného času (správcovia jaskyň vedia, o čom hovorím). Vzťah k prírode mám odmala, pochádzam z podtatranskej obce Šuňava. Väčšinu času ako dieťa som s kamarátmi pobehoval vonku a v neďalekých lesoch. Hrávali sme sa na indiánov, prírodomedcov a hľadačov pokladov. Aj keď v blízkom okolí obce nebola žiadna jaskyňa, neďaleko, smerom na Lučivnú, bolo vápencové bralo s puklinami, kde sme chodili pátrať po pokladoch.

Bývalý vstupný areál, kde sa predávali vstupenky a suveníry. Zbierka SMOPaj

(celé územie bolo niekedy morské dno), ktoré mám dodnes a pripomínajú mi krásne a šťastné detstvo. Zážitky z hľadania skamenenín ma priviedli k sna stať sa paleontológom či archeológom. Sen sa mi však nesplnil. Po základnej škole som absolvoval Strednú priemyselnú školu geologicko-banícku v Spišskej Novej Vsi. Počas maturitného obdobia prišiel Ing. Terek, vtedajší prevádzkar SSJ (Správa slovenských jaskyň), robiť nábor maturantov na pozíciu sprievodca v jaskyni, konkrétnie do Harmaneckej a Bystrianskej jaskyne. Boli sme so spolužiačkou dvaja, ktorých táto ponuka zaujala. Po maturite som s Ing. Terekom absolvoval prehliadky týchto jaskyň, kde mi oznámil, že potrebujú akútnie sprievodcu do Harmaneckej jaskyne. A tak som 6. júla 1981 svoj život upísal jaskyniam (6. 7. preto, lebo k 1. 7. 1981 sa SSJ zlúčila NAPANT-om a CHKO a vznikol ÚŠOP – Ústredie štátnej ochrany prírody).

Po absolvovaní ZVS som sa vrátil pracovať späť do Harmaneckej jaskyne. V jeseni 1986 mi vedúci prevádzky jaskyň Ing. Pardel navrhol miesto správcu v Bystrianskej jaskyni. Po dôkladnom zvážení všetkých pre a proti (v tom čase som už mal rodinu a bolo potrebné vyriešiť bývanie) som prijal miesto správcu jaskyne. Bolo to 5. januára 1987, keď som v chate - prevádzkovej budove preberal funkciu správcu od p. Jirmerovej za prítomnosti Ing. Pardela, JUDr. Šťastného a p. Novákovej. Jarmila Jir-

Ján Vrabec, dlhoročný správca Bystrianskej jaskyne.

Na základnej škole nás riaditeľ školy na hodinách prírodopisu brával do blízkej prírody a tam nám názorne vysvetľoval jednotlivé učivo. Ukázal nám, ako hľadať skamenelinu

merová odchádzala do starobného dôchodku. Správkyňou jaskyne bola od 15. 5. 1952. Jej meno zostane navždy späť s jaskyňou, ktorej obetovala veľmi veľa. Málo žien v histórií slovenského jaskyniarstva sa môže pýsiť takými úspechmi, skúsenosťami a znalosťami v oblasti speleológie. Bola pri objave prepojenia Starej a Novej jaskyne (1955), Bystrianskeho závrtu (10. 1. 1956; posledné zameranie udáva hĺbkou 172 m a doteraz sa nepodarilo objavíť prepojenie s Bystrianskou jaskyňou) a ďalších časťi jaskyne. Významnou mierou sa podieľala aj na sprístupňovaní Bystrianskej jaskyne v povojnovom období a výsledkom jej úsilia bolo otvorenie jaskyne pre verejnosť. Nielen Bystriansko-valaštiansky kras bol jej pôsobiskom, ani ďalšie lokality v regióne Horehronia neušli jej pozornosti. Aj v Kozích chrbtoch sa podieľala na prieskume a objavovaní jaskýň. Niektoré momenty boli pre mňa zvláštne až priam humorné. Len jedna perlička: „ak mi neniejete za pohárik, tak ja to nepodpíšem“ boli slová pani Jirmerovej.

Tiež si spomínam na moment ešte v Harmancejkej jaskyni, keď mi Ing. Pardel povedal pri

Bystrianske jaskyne
Správkyňa jaskyne spolu so s. Bláškou pred vstupným objektom jaskyne
Dátum: 19.-28.6.1985
Fotca: M. Kellák

Spomienky J. Vrabca

Informačná a smerová tabuľa k Bystrianskej jaskyni.
Zbierka SMOPaj

banskej prehliadke, aby som doniesol lekárničku, lebo inšpektor sa porezał. Zostali veľmi prekvapení, keď som naozaj prišiel s tou lekárničkou a bez alkoholu. Postupne som zistil, že práca správcu a sprievodcu nie je to isté. Nejaké skúsenosti som už mal z Harmanca (bolo to v čase, keď bol správcom jaskyne Peter Benko a celú sezónu som ho zastupoval). Výhodom bolo, že jaskyňa v tom čase bola pre verejnosť otvorená od 1. 4. do 31. 10. Všetko okolo chodu prevádzky som musel zvládnuť bez pomoci iných, od sprievodného slova (to, ktoré som našiel v archíve, bolo na jednej A4 a z môjho pohľadu nepostačujúce), nových sprievodcov, vedenia agendy a samozrejme oboznámenia sa so samotnou jaskyňou. Sezóna prebehla bez problémov. Paradoxom bolo, keď sa po Nežnej revolúcii rušili kádrové oddelenia a tieto materiály sa odovzdávali zamestnancom, na tlačive, aby som sa stal správcom jaskyne, bol najskôr súhlas predsedu ZO KSS, až potom súhlas riaditeľa SSJ (pritom straníkom som nikdy neboli). Ďalšie prekvapenie ma čakalo, keď som obdržal list z Ministerstva vnútra Československej federatívnej republiky, že som bol negatívne lustrovaný.

Nežná revolúcia výrazne zmenila aj kolobeh života v Bystrianskej jaskyni. Vznikla druhá Správa slovenských jaskyň a zmena nastala aj v dobe jej otvorenia pre verejnosť. Predtým bola

otvorená od 1. 4. do 31. 10. a prehodnotením jej polohy, resp. dostupnosti aj v zimnom období sa otváracia doba zmenila na celoročnú prevádzku. Po dvoch rokoch prišlo opäťovné prehodnotenie celoročnej prevádzky (najmä návštevnosť v mesiacoch november a december) a doba prevádzky jaskyne sa zas upravila. Táto zmena, keď je jaskyňa otvorená od 2. 1. do 31. 10., trvá až dodnes.

Spomínam na porady správcov. Ako mladé ucho som počúval rady a zážitky starších kollegov správcov. Zostal som už posledný aktívny správca z predrevolučného obdobia. Lojzo Sládeč, Miško Baumgärtner, Jano Slodičák, Laco Baffy, Duško Macko, Ivan Račko, Jožko Turčík, Janko Ujházy, Julo Obrcian, Jožko Knap a pani Šípková mi zostali v pamäti, niektorí už však nie sú medzi nami. Ich nezabudnuteľné zážitky a príhody (niektoré sa nedajú ani publikovať) nám spestrili večere porád, ktoré boli aj trojdňové. Spomínam na poradu správcov v čase Nežnej revolúcii, keď sme išli štrngať kľúčmi na námestie v Liptovskom Mikuláši. Bol to aj čas, keď vznikol podnet na osamostatnenie sa a vznik druhej SSJ. Na dohodnuté stretnutie do Bratislavu s novým ministrom kultúry pánom Snopkom sme cestovali všetci správcovia (pod kultúru vtedy patrili okrem jaskyň aj hvezdárne a ZOO). K našim argumentom a zdôvodneniam, prečo má vzniknúť samostatná Správa jaskyň, nemal zásadné pripomienky a dal nám zelenú na vznik druhej SSJ. Po rokoch môžem napísť (možno je to môj subjektívny názor), že okrem ministra Snopka už len minister ŽP SR L. Miklós bol pozitívne naklonený slovenským jaskyniam. A vystriedalo sa ich veľa za to obdobie, čo som správcom jaskyne. Na prechodné obdobie v čase vzniku samostatnej SSJ bol riadením poverený Julo Obrcian, ktorého po konkurze vystriedal Ivan Račko. Vďaka nemu a jeho nápadom SSJ prosperovala a konečne sa na jaskyniach vybudovali nové objekty a urobilo množstvo iných prác. Pre jaskyne to boli zlaté časy.

Vznikla Rada správcov ako poradný orgán riaditeľa SSJ a správca jaskyne bol naozaj správcom jaskyne. Za jeho pôsobenia sme v rámci služobných ciest navštívili veľa jaskyň (Francúzsko, Rakúsko, Taliansko, Slovinsko, Grécko), aby sme si rozšírili vedomosti a poznatky o prevádzkovanie jaskyň vo vtedajšom západ-

nom svete. Pozdvihlo sa naše sebavedomie, že slovenské jaskyne majú svoj kredit a môžeme sa pýsiť, aké máme prírodné bohatstvo, ktoré vieme aj odborne spravovať. V tej dobe bola SSJ jedným zo zakladateľov ISCA (Medzinárodná asociácia sprístupnených jaskyň) a v neskorších časoch sa păť sprístupnených jaskyň stalo Svetovým prírodným dedičstvom UNESCO.

Za zvláštnych okolností bol riaditeľ Ivan Račko odvolaný. Pamätám si, ako sme s predsedom odborov našej organizácie spolu s niektorými správcami a podpredsedom generálnych odborov p. Švoňavcom niesli petíciu za zotrvanie riaditeľa Ivana Račka, podpísanú 99 percentami všetkých zamestnancov SSJ ministriovi Slobodníkovi. Pohľdanie a jednanie tohto ministra si pamätám dodnes. Po jeho slovách a správaní sme odchádzali s pocitom, že takýto odpad, ktorý vyliezel z jaskyň, mu nemá do toho čo hovoriť a odvolanie riaditeľa nezmení aj napriek našim argumentom.

Na prechodné obdobie bol riaditeľom SSJ Ing. Janeček a na neskoršom konkurze bol za riaditeľa SSJ vybraný Ing. Hlaváč. Postupom času nastala doba, keď Rada správcov bola zrušená a správca jaskyne sa stal predajcom vstupeniek. Nie všetko bolo zlé, vybudovali sa ďalšie objekty, jaskyne boli zakotvené do Ústavy Slovenskej republiky, ale v roku 2008 sa rozhodlo, že SSJ ako samostatný právny subjekt zanikla a bola začlenená pod ŠOP SR. Mám pocit (a nielen ja, ale aj iní správcovia), že v tomto smere sa mohlo urobiť viac za zachovanie samostatnej SSJ.

Nakoniec opisujem viac fungovanie SSJ ako moje pôsobenie v Bystrianskej jaskyni. Lenže tieto udalosti mali vtedy vplyv aj na moju prácu ako správcu jaskyne. Prešli sme rôznymi obdobiami, učili sme sa za pochodu tej doby. Postupne sa prešlo na počítačovú techniku, prevádzkovali sme zmenárne, vybudoval sa ozvučovací a komunikačný systém v jaskyni (bez nároku na odmenu a príplatky sme počas júna, keď už bežala hlavná sezóna, po nociach s Bohušom Vyskočanym kládli a zakopávali káble v jaskyni, aby sa počas dňa sprevádzalo). Za obdobie, čo som správcom jaskyne, sa v nej urobilo veľa práce. V júni a júli 1992 sa urobil ozvučovací a komunikačný systém JESSO + na poskytovanie cudzojazyčných výkladov pre zahraničnú klientelu. V roku 1994 začali

práce na uzáveroch Starej jaskyne a pripasti Peklo z dôvodu pokusov o pirátske návštevy do jaskynných priestorov. Zaznamenali sme takéto aktivity aj v r. 2000, keď boli poškodené uzávery v Starnej jaskyni, v pripasti Peklo aj v pripasti Závrt. Z ďalších prác v jaskyni treba spomenúť osadenie nového zábradlia v Klenotnici a pri troch pripastiach. V rokoch 1998 – 1999 sa realizovala stavba sociálnych zariadení s čističkou odpadových vôd, prístavba bufetu pre návštěvníkov a nová vodovodná prípojka. V rámci konania letného tábora enviromentalnej výchovy 24. 8. 1998 pod vedením B. Kortmana sa uskutočnilo vycistenie Bystrianskej jaskyne od dreveného a železného materiálu využívaného pri sprístupňovaní a prevádzke jaskyne v minulosti. Celková zistená hmotnosť odvezeného odpadu presiahla jednu tonu.

28. mája 1998 nás zastihla smutná správa. V Brezne zomrel Ferdinand Jirmer, dlhoročný člen SSS, od r. 1964 pracovník MNV Valaská, pracovník prieskumu a ochrany jaskyň n. p. Turista, ktorý sa významne podieľal na sprístupnení Bystrianskej jaskyne. Po jej sprístupnení bol vedúcim reštaurácie a chatovej osady pri jaskyni. Bol bývalý manžel J. Jirmerovej, spolu sa venovali prieskumu a objavovaniu jaskyň. Titul Kráľ horehronských jaskyniarov výstižne charakterizuje jeho odborné a profesionálne vlastnosti.

Speleoterapia v Bystrianskej jaskyni. Archív OPaj

Spomínam si, že od roku 2010 dochádzalo v okolí jaskyne k nepríjemným udalostiam, k postupnému podpaľovaniu chatiek v Chatovej osade a nakoniec aj Reštaurácie (oproti vchodu do jaskyne). Dodnes nie je známy páchateľ tejto trestnej činnosti. Na jeseň 2014 v čase uzavretia jaskyne sa vymenilo aj zábradlie v jaskyni za antikorové. Najväčšia investícia prišla v r. 2022, vymenila sa najstaršia el. inštalácia v jaskyni v rámci všetkých sprístupnených jaskyň. Prebehla aj výmena klasických svietidiel za LED svietidlá, ktoré výrazne znížia spotrebu el. energie. Mení sa aj starý komunikačný a ozvučovací systém a tiež prevádzka je vybavená elektrocentrálou.

V súčasnosti sa správca jaskyne stáva vychovávateľom, pedagógom a psychológom, aby zo sprievodcov brigádnikov dostal to, čo v nich je ešte pozitívne. V poslednej dobe je problémom nájsť študenta, ktorý je komunikatívny, praktický a logicky mysliaci. Naše školy po skúsenostíach v posledných rokoch vôbec nepripravia mladých ľudí do praxe. Takisto nájsť šikovného sprievodcu, ktorý je ochotný pracovať v sobotu a nedeľu, je čoraz ťažšie. Zatiaľ som mal šťastie, až na výnimky, že

Dnes neexistujúce chatky pri jaskyni, ktoré slúžili aj pre speleoterapiu, rok 1978. Zbierka SMOPaj

nájdeme sprievodcov, ktorí vedia rozprávať. Urobil som si štatistiku a za celé obdobie, ako som správcom, sa vystriedalo 170 sprievodcov. Niektorí pracovali aj 6 či 7 sezón po sebe (asi desať rokov dozadu som im navrhol, aby napísali básničku o jaskyni. Každý sa zdráhal, že toto je pre nich SCI FI, nakoniec boli aj sami prekvapení, ako sa tejto úlohy zhstili a aké majú v sebe básnické črevo). Snažíme sa im vytvoriť dobrú atmosféru, aby sa vrátili aj ďalšie roky a odviedli dobrú prácu, aby návštevník po prehliadke z jaskyne odchádzal z pocitom pekného zážitku. Lebo stratíť dobré meno môže jaskyňa za krátku dobu, ale vybudovať dobré meno trvá roky. Dúfam, že sa nemusím hanbiť (keď som nastupoval do práce, otec mi povedal, synu môj pracuj tak a buď taký, aby som sa za teba nemusel hanbiť. Jeho slová mám stále v pamäti) za prácu, ktorú som odviedol pre jaskyňu. V dnešnej dobe je to stále ľažšie, zvlášť po tejto covidovej dobe, keď sa ľudia – návštevníci neuveriteľne zmenili. Ich vulgariz-

my prekračujú už mieru únosnosti a musíte sa tváriť, že to nepočujete. Vtedy si spomeniem na jednu múdrov vetu, ktorú som niekde čítal: *Dajte pozor, všetky choroby sú zo stresu, iba pohlavné z potesenia.*

Tých 42 rokov, ktoré uplynuli 6. júla 2023, prebehlo neuveriteľne rýchlo a tu by som rád pripomenal, aby sa nezabúdalo na ľudí, ktorí v minulosti pracovali na jaskyniach a SSJ. Možno raz za päť rokov urobiť stretnutie bývalých zamestnancov a pospomínať na tie časy, pretože každý z nich venoval časť svojho života našim jaskyniam. Určite ten pocit, že na nich nezabúdame, sa nedá vyčísiť a nezostaneme len v archíve pod určitým osobným číslom.

Záverom d'akujem všetkým zamestnancom SSJ; za to obdobie, čo pracujem, nie vždy išlo všetko hladko, ale nakoniec sme našli cestu, ktorá pomohla jaskyni. D'akujem tiež zamestnancom v Bystrianskej jaskyni, aj keď sme malý kolektív, boli a sú mi oporou pri našej spoločnej práci.

Vchod Bystrianskej jaskyne. Archív OPaj

JASKYNIARSKY TÝŽDEŇ R. 1969 NA BYSTREJ

Spomienky účastníka

Zdenko Hochmuth

Pri príležitosti konania tohoročného Jaskyniarškeho týždňa na Bystrej chceme pripomenúť, že v minulosti sa v tomto priestore už Jaskyniarsky týždeň konal. Bolo to v roku 1969 a bol to Jaskyniarsky týždeň pamätný, pretože sa konal v období obnovovania Slovenskej speleologickej spoločnosti. Takmer všetky kľúčové osobnosti sa zúčastnili tohto podujatia a mali možnosť neformalnej komunikácie s členskou základňou aktívnych skupín, čo sa premietlo do budúcnosti a trvá podnes.

Bystrianska jaskyňa s okolím leží akosi mimo hlavných osí turizmu či jaskyniarstva na Slovensku. Významné dopravné koridory vedúce po okraji fatranských a nízkotatranských krasových oblastí či na juhu Slovenského krasu územie Bystriansko-valaštianskeho krasu míňajú, a ak už niekto tade ide, ponáhla sa zo severu na juh a nezastavuje sa tu. Avšak práve tu, mimo centier, formovalo sa autonómne jaskyniarstvo na báze miestnych i prisťahovaných nadšencov. Odchovanci a spolupracovníci Jána Majka Ferdinand Jirmer a Jarmila Jirmerová (r. Vytrísalová) tu so zázemím v priemyselných podnikoch na Horehroní (speleologický krúžok v Mostárňach Brezno), vytvorili prostredie, ktoré sa odrazilo na formovaní obnovenej SSS v rokoch 1968-9. Ale aby som nezabiehal.

Pán Vojtech Benický, legenda, (vtedy vo „vyhnanstve“) v Liptovskom múzeu v Ružomberku nám odporúchal ísť sa pozrieť na „jaskyniarsky týždeň“ v roku 1968, ktorý sa konal na Orave pri Brestovskej jaskyni. V Ružomberku existovala partia chlapcov jaskyniarov, takmer rovesníkov vo veku 16-19 rokov, a tak sme sa tam s kamarátom Zanvitom vybrali. Spoznali sme pre nás neznámy kras, ale z jaskyniarov sme nemali najlepší dojem, lebo sa tu

prejavovali hlboké rozpory ohľadom smerovania jaskyniarstva, ale tiež kvality gulášu či názvu „krasová jama“. Ale boli sme už vtiahnutí do organizačnej štruktúry formujúcej sa „novej“ SSS, a tak sme nemohli odmietnuť účasť na ďalšom jaskyniarskom týždni na Bystrej, keď už schválenie stanov a „odklepnutie“ organizácie na ministerstve bolo na spadnutie. Tento jaskyniarsky týždeň takmer mal už štruktúru podobnú dnešnej. A možno ho teda považovať za prvý jaskyniarsky týždeň „novej“ SSS. V 7. ročníku Slovenského krasu (1970) na str. 134-139 J. Jakál a A. Chovan podrobne informujú o tomto významnom podujatí.

Keďže už o nás vedeli, pán Chovan (neskorší tajomník, riaditeľ Múzea a predseda SSS) nám poslal obežník, z ktorého bolo všetko jasné.

Teda aj to, ako tam máme cestovať (auto nik nemal), zožbrať si stan a deku, o ostatné bude postarané. Takže sme sa tam vypravili, okrem autora aj môj brat Luděk, Peter Zanvit a Peter Patek. Zistili sme, že účastníkov je omnoho viac ako vlni. Po poučení z predošlého bolo rozhodnuté, že sa uskutoční v syntéze viacerých koncepcí ako metodicko-odborné s ukážkami na exkurziách a pracovné, ktoré malo účastníkov zoznámiť či vymeniť si skúsenosti s praktickým prieskumom (kopáčske práce). Ing. Kámen a Ing. Tulis nás tu v priestoroch sprístupnej jaskyne školili v meraní, videli sme aj jemné prístroje Ing. Krumpa a bola tu aj výstavka hornín.

Aj my sme sa chceli pochváliť, predvádzali sme tu hračku – pásové diaľkovo riadené vozidielko na prienik do neprielezných plaziviek. Ale nás vysmiali, že lepší je sekáč, krompáč alebo dynamit.

Na ďalší deň nasledovala povrchová exkursia. Lanovkou na Chopok a odtiaľ po hrebeni. Výhľad na Demänovskú a Jánsku dolinu aj

Pri vchode do Srnčej pripasti, vľavo dole Ing. Cebecauer, nad ním A. Chovan, v strede Vadovský, vedľa Szűcz.

s výkladom znalcov (Šrol, Jakál) a potom k chate hrdinov SNP (Štefánikovej predtým aj teraz). Prešli sme popri vchodoch v Kozích chrbotoch. Dobre sme si ich zapamätali a čoskoro sme tu uskutočnili pirátsku akciu. Tušili sme, že tu bude JMN, ale Boh jaskýň nás asi neuznal za hodných.

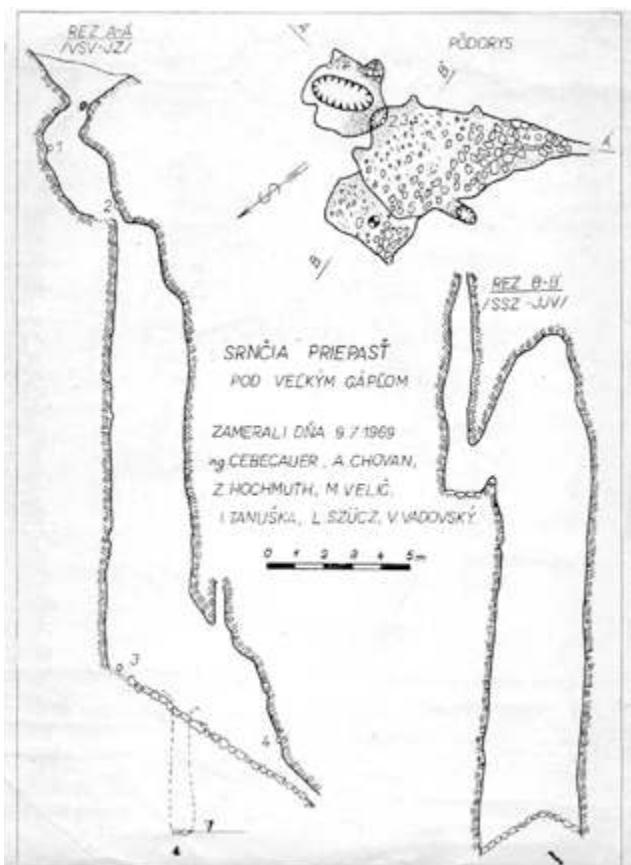
Dozvedeli sme sa ale, že v tomto krasovom území, v hrebeni vrchu Gápeľ, sa nachádza nepreskúmaná pripast. Hned sme sa prihlásili na akciu do nej – mala sa preskúmať a podľa možnosti zamerať. Ráno nás múzejná vetrieska doviezla na Trangošku a odtiaľ strmo lesom k vchodu. Tu už miestni doniesli vrátkot (asi ten istý, ktorý použili v Zadnom úplaze, akiste výrobok Mostární), ale bol ľahký a nepraktický, a tak sa napokon zostupovalo po rebríku. Prvý stupeň 5 m, druhý snáď 15. Dole kostra srnca, odtiaľ názov Srnčia pripast. Velil

Trangoška, po akcii. Čakáme na vŕtiesku (Praga V3S): zľava V. Vadovský (Spišská Belá), A. Chovan (Liptovský Mikuláš), M. Velič, L. Szűcz (Dubnica nad Váhom), I. Cebecauer (Bratislava), Hochmuth (Ruzomberok), sedí J. Tanuška (Dubnica nad Váhom).

Stano Šrol imituje dojenie kravy.

tomu budúci predseda dr. Kubíny. Dole sme si zaspievali (Kubíny amatérsky spieval v opere). Mali sme skúsenosti z Meškova a aj z mapovania Liskovskej jaskyne, takže sme prevzali iniciatívu a jaskyňu s pomocou ostatných zamerali, doma som ju nakreslil. Mapu publikoval v Slovenskom krase ročník 7 (1970) na str. 100 D. Kubíny, s krásnym prierezom doteraz neobjavených jaskyň na str. 102.

V ďalších dňoch sme ponavštevovali rôzne lokality domáciach a tiež výverovú oblasť podzemného toku vo Valaskej so známou prepadnutou stodolou.

Takže na konci týždňa nás už prijali za svojich, spoznali sme znamenitých ľudí. Počas pobytu sa otupili hrany rôznych animozit, ktoré sme si všimli na minulom týždni.

Spoločenský život. Pilo sa málo, nebolo za čo. Spievali sme, nacvičovali jaskyniarsku hymnu. Refrén z hymny je na diplome. Hrali sme divadlo.

Rozdávali sa aj diplomy, medaily ešte neboli. Ale všimli sme si aj, že Jirmerovci dobre kopú, ale nemajú podstatnejšie úspechy. Ani mapu. Napodiv tam nebol nik zo Slovenského krazu a žiaľ nestretli sme sa ani s Hipmanom.

Osobnosti v kuloároch už prípravovali konцепciu ďalšieho smerovania jaskyniarstva, Valné zhromaždenie, voľby. V teréne, izolovaní od domácich starostí či práce a bez tých, ktorí si jaskyniarstvo predstavovali od zeleného stola, sa rodilo progresívne jaskyniarstvo, ktorého iniciátori sú prevažne stále medzi nami alebo v našich najlepších spomienkach. A preto by som chcel pripomenúť aj účastníkom tohtoročného JT, že tu sa rodilo to, čo prežilo všetky krízy a zakolísania.

PREPADOVÉ ÚZEMIE VO VALASKEJ

Lubomír Múka

V doline Hrona západne od Brezna sa nachádza obec Valaská. Severne od Hrona, v centrálnej časti obce je malé umelé jazierko. Z krasovej vyvieračky Bystriansko-valaštského jaskynného systému tu pramení potok Teplica. Nemrznúca voda bola hlavným dôvodom osídlenia v okolí. Terasa Hrona nad prameňom bola zdanivo ideálna.

Poklesávanie pôdy a drobné prepady pozorovali ľudia v okolí vyvieračky Tajch už od nepamäti. Vedeli aj to, že voda na mlyn, ktorý tam kedysi bol, priteká do Valaskej z Bystrej. Mlynár chodil čistiť tamojší ponor, ku ktorému mal vykopaný kanál od náhonu v potoku. Príbeh o kačke, ktorá preplávala jaskyňou a vynorila sa v prameni, sú pomerne časté. Je však málo tak zdokumentovaných príbehov ako ten, ktorý sa odohral vo Valaskej podvečer 21. septembra 1964. Po návrate z poľa pri odstavení konského

povozu sa v humne Michala Havrilu prepadol kôň do hlbokej prieplasti. Jaskyniari z Brezna prišli na miesto udalosti ešte v ten deň večer.

Na druhý deň, keď vytiahli mŕtveho koňa, vykonali prvý prieskum. Priestor, do ktorého spadol kôň, bol 9 m hlboký. V dne sa nachádzal sutinový kužeľ z hliny a skál. Šikme dno sa zvažovalo k vodnej hladine. V tejto prvej sienke bola voda hlboká 3 m. V bočnej stene sa dalo prejsť do druhej siene s vodnou hladinou. Ani jedna zo siení nemala strop z vápenca. Ten tvorili spevnené štrky a hliny z terasy Hrona. Odspodu boli omývané vzdúvajúcou sa vodou. Prepadnutie koňa začalo vyvolávať obavy, a preto MNV vo Valaskej požiadal 13. apríla 1965 IGHP Závod 04 Žilina o uskutočnenie prieskumu prepadového územia. Postupne boli zrealizované práce na zníženie hladiny podzemnej vody.

Prvé pokusy s potápaním podnikol F. Jirmer. Na okraji bočnej sieni zhotovili jaskyniari drevenú plošinu s rebríkom na bezpečný zostup do vody. Podrobny prieskum zatopených častí vykonal pod vedením F. Jirmera kolektív potápačov z klubu športového potápania pri Pozemných stavbách Žilina. Potápačská akcia sa uskutočnila v dňoch 30. apríla až 2. mája 1956. Zúčastnilo sa jej 10 členov potápačského klubu. Menovite: Ing. P. Derkič, Dr. P. Marek, Ing. I. Korž, Ing. V. Klus, A. Dvorecký, Z. Germanič, L. Sedlačko, M. Psota, V. Kemka a J. Stoláriková. Pri potápaní bola zistená značná členosť stien ako aj samotných priestorov. Po niekoľkých pokusoch sa dostali do kaverny, ktorá má v hĺbke 15 metrov šírku 6–7 m. Smer priestoru určil Dr. P. Marek potápačským kompasom. Orientácia riečiska v hĺbke 20 m má 60°. Priestory pokračovali chodbou s nízkou klenbou širokou 3–4 m. Prieskum bol pre nedostatočné technické vybavenie a pre kalenie vody ukončený. Na základe celého prieskumu, ktorý zahríňal aj geologické vrty, bola vyhotovená mapa rajónov stupňa ohrozenia územia prepadmi. Boli vydané odporú-

Prepadnutý kôň vo výverovej oblasti hydrologického systému Bystrá – Valaská vo Valaskej. Archív OPaJ

Prepadom ohrozené humno vo Valaskej, jún 1969.
Archív SMOPaJ

čania na ďalší prieskum a preventívne opatrenia.

Dňa 18. novembra 1968 vznikol ďalší prepad. Niekoľko metrov od miesta, kde sa prepadol kôň, sa v prítomnosti majiteľky vytvorila jama 4 m široká a 10 m hlboká. KNV v Banskej Bystrici uvoľnil peniaze z havarijného fondu na riešenie havarijnej situácie vo Valaskej. Boli vykonané rozsiahle technické práce. Okrem prieskumu vrtov boli vyrazené prieskumné štôlne a šachtice. Dve v prepadovom území, jedna šachta v lokalite „U diery“ s následným objavom jaskyne. Vyrazená bola aj štôlna do vyvieračky Javorová. Tá sice znížila hladinu podzemnej vody, ale zároveň ukončila periodické vyvieranie. Tieto práce neodstránili riziko ďalších prepadov. Po rozhodnutí úradov boli domy v najrizikovejšej zóne zbúrané.

Po rokoch bol na základe objednávky obce Valaská na prepadovom území 13. apríla 2016 zrealizovaný geofyzikálny prieskum. Firma AEG s. r. o. potvrdila výsledky predošlých výskumov.

História a prieskum

Ráno 7. februára 2019 sa nad predpokladanými podzemnými priestormi objavil nový prepad. Aj keď nie veľký, dokazuje však, že voda v podzemí stále pracuje. Dnes je najrizikovejšia časť územia oplotená. Miesto prepadnutia koňa bolo zaistené betónovými skružami položenými na betónovú stolicu. Ústie je prikryté panelom a ten je zasypaný dvojmetrovou vrstvou sutiny zo zbúraných domov. O pohyboch závalov nám občas dáva vedieť intenzívne zakalená voda vo vyvieračke Tajch.

Literatúra

- Jirmer F., 1965: Prieskum prepadiska vo Valaskej.
- Kalaš L., 1965: Podzemné priestory v obci Valaská.
- Kubíny D., 1974: Správa o speleologických pomeroch prepadového územia vo Valaskej.
- Putiška R., 2016: Geofyzikálny prieskum a posúdenie stability potencionálneho prepadového územia v obci Valaská.

Exkurzia do prepadového územia Valaskej počas Jaskyniarskeho týždňa v roku 1985. Archív OPaJ

NOVÉ OBJAVY JASKÝŇ V DOLINE POTÔCKY

Lubomír Múka

Na južnom svahu Chodorovho vrchu v Bystričkom podhorí v katastri obce Valaská sa nachádza dolina Potôcky. V ústí doliny je kamennolom, v ktorom boli počas ľažby stavebného kameňa odkryté jaskyne. Na relatívne krátkej jaskyne je v nich silný prieval, časť ktorého prúdi z nebezpečného závalu. Teplo a vlnkost vzduchu vo mne vyvolávala podozrenie na ovela rozsiahlejšie neznáme priestory. Nasvedčovali tomu aj už známe jaskyne. Od nepamäti známa krátka Konská jaskyňa, Hlboká jaskyňa objavená skupinou jaskyniarov z partie M. Šteca a v roku 2009 objavená Jaskyňa vo Vŕskoch. Pri skúmaní a dokumentovaní Jaskyne vo Vŕskoch som získal presnejšiu predstavu o genéze jaskýň v okolí a aj predpokladanom smerovaní možných priestorov.

Jaskyňa pri hrádzi

Ešte počas prieskumu Jaskyne vo Vŕskoch realizovala obec Valaská v rámci protipovodňových opatrení čistenie neďalekého suchého poldra. Po vyvození naplavených sedimentov bolo v miestе občasného ponoru vidieť malé diery v sutine. Po odvalení niekoľkých kameňov som zacítil prieval. V hlbke pol metra už bolo vidieť rozpukaný masív. Pomedzi masív a prepláchnuté skaly začalo po ochladení masívne nasávať. Po zrealizovaní pachovej skúšky sme skonštaovali, že tento prieval neprúdi do Jaskyne vo Vŕskoch a ani do žiadnej z blízkych jaskýň. Začali sme s kopaním sondy za prievalom. Už v hlbke 2 m boli po stenách náteky zo sintra, ktoré boli naklonené o 30°. Predpokladaný masív bol len obrovský blok posunutý do bývalého priestoru. Po vykopaní krátkej odbočky smerom pod dolinu sme počuli v závale, do ktorého smeroval prieval, tečúcu vodu. Kvôli bezpečnosti sme zmenili smer postupu popod zdanlivý masív na západ. Vo vzdialosti 10 m od vchodu po vyprataní naplavenín a skál bolo opäť cítiť prieval.

Počas prudkého topenia snehu došlo k upchatiu prieplustu v hrádzi suchého poldra a následnému preliatiu vody do sondy. Po dvanásťich hodinách bola voda vo vyvieráčke Tajch taká istá hnedá ako tá, ktorá vtekala do

sondy. Po opadnutí vody sme museli pozastaviť všetky prepláchnuté voľné bloky. Nasledujúce metre sme kopali v smere odtoku vody. Predpokladali sme, že keď do sondy tieklo 50 l/s, tak voľné priestory nebudú tak ďaleko. Z mylu nás vyriedli len stále voľné závaly. Vo väčších blokoch, myslím v objeme desiatok m³, sú zachované zvyšky chodbičiek alebo komínov s hráškovou výzdobou.

V zime v roku 2019 sme sa sústredili na malú štrbinu s prievalom. Vytrvalým rozširovaním a zaistovaním sa nám podarilo dostať do ďalšieho priestoru v zdanlivu pevnú skale, ale sklon kvapľov stále neboli v poriadku. Začali sme rozširovať klesajúci priestor, kde kamene ukladáme v rohu sienky. Cesta smerom dole je opäť bez vetrania. Posledná skúška dymovou tyčinkou ukázala, že puklinu s prievalom sme založili kameňmi. Pre istotu skúšam prestrečiť ruku s fotoaparátom. Na zábere je čierna tma a na podlahe bloky. Smer postupu je teda jasný. Po rozšírení pukliny sme sa dostali opäť do klesajúcej chodby. Popadané bloky sa hýbu, naštastie ďalej je pevný strop, pravú stenu tvorí naplavený sediment, z ktorého priteká voda z povrchu. Smerom dole prechádzame popod rúrovité komíny s ozvenou. Končíme na najnižšom mieste s jazierkom. V hornej časti objaveného priestoru na polici z blokov pokračuje úzka puklina.

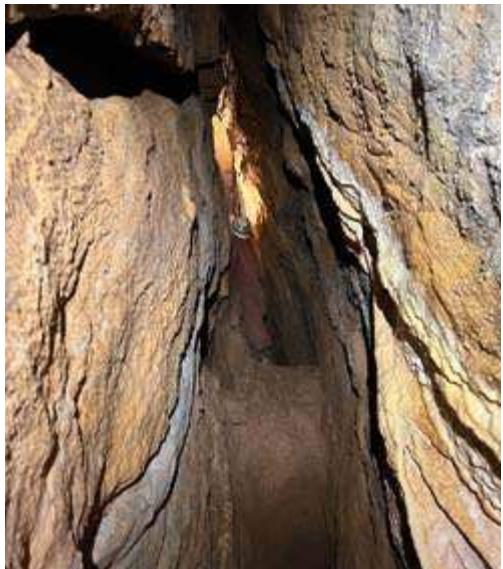
Na nasledujúcej akcii zameranej na fotodokumentáciu priestoru počuť cez puklinu tečúcu vodu. Po rozšírení sa dostávame do chodby, ktorou priteká voda asi 10 l/min. Voda sa stráca za puklinou širokou 20 cm. Opäť nás čaká rozširovanie pukliny a zaistovanie blokov. Keď sme prenikli k miestu presakovania vody do sedimentu, dostali sme sa opäť do vodou modelovaného komína. Pre tvar výbežku v stene a ľahšou orientáciu nazývame priestor „pod koňom“.

Po rozobratí labilných blokov na polici sa dostávame do vysokej úzkej pukliny, kde opäť cítiť prieval. Jaskyňu zameriavame, postupne rozširujeme a vypratávame puklinu v dĺžke 20 m. Nad puklinou sú ďalšie priestory, ďalší zával. Prieval sa tratí v najsevernejšom mieste v malej

medzierke medzi stropom a sedimentom. Odkopávame štrkové naplaveniny z povrchového potoka. Po štyroch metroch sa dostávame do malej dutiny asi tak pre dvoch jaskyniarov. Prievan sa stráca v závale v strope. Začíname kopat dohora, lepšie povedané vyplavovať zával. Koľko vyplavíme a odpraceme, toľko sa dosype. Keď sa skaly dosýpajú, počuť zakaždým niekde hore v masíve hrmot skál. Zával sme preto nazvali „rolling stones“. Transport materiálu je čím ďalej náročnejší a práce pod závalom zatiaľ ukončujeme. Na objavovaní jaskyne sa podieľali: Múka Ľubomír st., Štubňa Libor, Matejka Matúš, Múková Mariana, Múka Ľubomír ml., Huťka Paľo, Majer Ivan, Kučera Tomáš, Bánik Ján, Molčányi Peter, Veselovský Marek, Bíreš Martin a Janšto Kristian.

Lokalizácia a opis priestorov

Vchod jaskyne sa nachádza na úpätí východného svahu hrebienka Vŕšky v blízkosti proti-

Chodba za Daždivou sieňou. Foto: L. Štubňa

Zľava M. Bíreš, J. Bánik, M. Matejka, M. Veselovský.

Foto: L. Múka

povodnejovej hrádze. Vstupné priestory sú vytvorené v rozsiahлом blokovisku, ktoré vzniklo zrútením intenzívne skrasovatených vápencov a dolomitov. Stredné najnižšie položené časti jaskyne sú vytvorené koróziou dohora vystupujúcimi vodami, nasvedčujú tomu stropné kopuly a slepé komíny. Na stenách sú viditeľné zárezy hladinových čiar z obdobia stagnácie hladiny, ich počet naznačuje postupné poklesávanie vôd. Veľká časť priestorov je vyplnená bridlicovými a pieskovcovými štrkmi hornín pochádzajúcimi z nadložia vápencov. Rútenie podpovrchových častí vytváralo miesta prienikov potoka a k ná-

slednému zanášaniu priestorov. Vody sa strácajú presakovaním do sedimentov v najnižších častiach jaskyne. Stúpajúce puklinové priestory smerujúce na sever vznikli tiež v dôsledku oslabenia horninového prostredia krasovatením a následnym poklesom blokov na zlomoch. Okrem štrkových výplní v jaskyni pozorujeme aj skromnú sintrovú výzdobu. Staršie formy sú už pováľané. Mladá živá a tvoriaca sa výzdoba je len na jednom mieste, ktoré nebolo postihnuté zasedimentovaním a rútením. Na zlomoch sa vyskytujú kalcitové žilky spolu so žilkami limonitov. Zamerané časti jaskyne majú dĺžku 123,19 m a hĺbkou 22,72 m.

Konská jaskyňa

Počas prieskumu Jaskyne pri hrádzi sme pri zisťovaní smeru prúdenia prievanu venovali našu pozornosť aj susednej Konskej jaskyni. V zime v roku 2017 sme uskutočnili úspešný pokus, keď prievan z Konskej jaskyne prešiel do Jaskyne vo Vŕškoch na jednom z dvoch predpokladaných miest. Vzdialenosť potvrdila nás predpoklad na možné voľné priestory. Začali sme kopat popri stene smerom dole pod zával. Ešte pred začatím kopania sme však museli vyčistiť jaskyňu od komunálneho odpadu a konských kostí, ktoré tam v minulosti

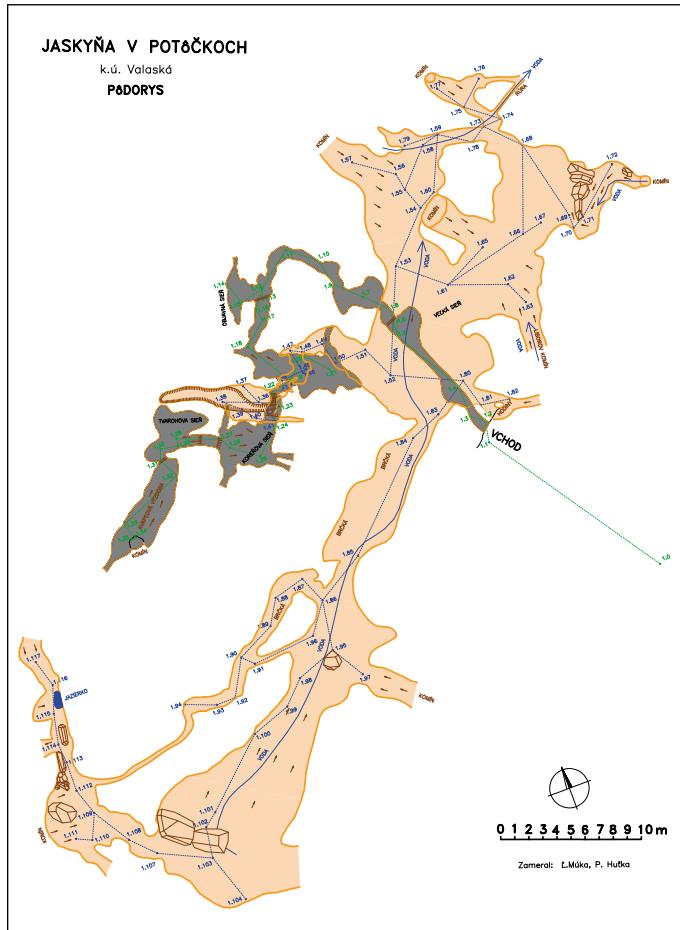
boli nahádzané. Zrejme preto dostala názov Konská jaskyňa. V hĺbke 4 m sa konečne objavil otvor do voľných priestorov. Prvé práce na výpratávaní a separovaní odpadu v jaskyni začali Ľubomír Múka ml., Dominik Hlášnik a Dominik Tekel (+). Ďalej v kopaní pokračovali Múka Ľubomír st., Štubňa Libor, Múková Mariana, Majer Ivan, Matejka Matúš, Huťka Paľo, Kučera Tomáš, Molčanyi Peter a Amtman Tomáš.

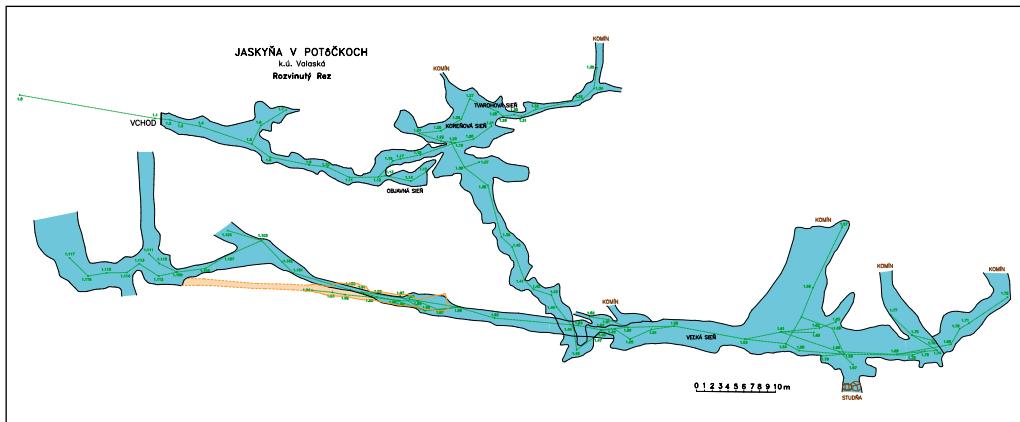
Vchod do jaskyne sa nachádza vo východnom svahu Vŕškov poniže protipovodňovej hrádze. Vstupná sienka s klenutým stropom bola známa od nepamäti. V Minulosti bola využitá ako úložisko komunálneho odpadu. Objavný prekop prechádza cez čiastočne presintrený zával. Úzkym prechodom sa dostaneme do hlavného priestoru jaskyne, z ktorého vybieha tesná plazivka smerom na Jaskyňu vo Vŕškoch. Opačným smerom pokračovala chodba smerom pod dolinu, tá je však zavalená. Celá jaskyňa je bohatou vyzdobená sintrovou výplňou, najviac však pizolitmi. Jaskyňu využívajú netopiere na zimovanie, ale aj na prechod do Jaskyne vo Vŕškoch. Spojenie jaskyň sa nám nepodarilo dosiahnuť. Radšej sme prestali kopať než zbytočne poškodiť tú krásu. Po zameraní má jaskyňa dĺžku 47,79 m a hĺbku 16,32 m.

Jaskyňa v Potôčkoch

Po prerušení prác na odstraňovaní závalu „rolling stones“ v Jaskyni pri hrádzi padlo rozhodnutie dostať sa do priestorov nad závalom inou cestou. Po zhodnotení mapy jaskyne a po podrobnom povrchovom prieskume som aj za pomocí prútika vytípoval miesto a začal som hľbiť novú sondu. Na prvý pohľad nič nenasvedčovalo, že na určenom mieste môže byť jaskyňa. Už po dvoch akciach som mal odkryté steny chodby širokej 70 cm. Síce v dolomite, ale oblé tvary

svedčili o modelácii vodou. S M. Matejkom sme začali kopať dopredu očakávajúc, že nájdeme aj pevný strop. Po troch metroch kopania sa šírka chodby zúžila. Po začistení ľavej steny sme zistili, že zúženie spôsobil stlp. Stále sme kopali na výšku stojaceho kopáča kvôli ľahšiemu vynášaniu vedier so sutinou. K prácam na kopaní sa pridávajú ďalší kopáči: J. Bánik, L. Štubňa, P. Huťka a M. Múková. Po ďalšom metri sme v podlahe narazili na skalný mostík spájajúci obidve steny. Spodná strana mostíka je potečená drobnými nátekmi sintrov. Konečne istota, že nejde o trhlinu. Doteraz sme mali strop chodby tvorený zmesou hliny a okruhliačov. Asi 5 m od začiatku vykopanej chodby sa v strepe začali objavovať väčšie kamene. Čím ďalej sme kopali, tým boli medzery väčšie. Dňa 5. 11. 2021 začalo pomedzi skaly nasávať príevan. Postupne sa k nám pridali aj M. Bíreš

a M. Veselovský. Naše kopanie pokračovalo ďalej a steny chodby sa oddialili na 1,5 m. Nad hlavami visel zával z vápencových dosiek. Trvalo nám 9 akcií, kým sme časť závalu vynosili a konečne sa odkryla aj časť stropu.

V tesných priestoroch pod stropom sú už prvé kvaple. Pre bezpečnosť musíme neodkopané časti závalu zaistovať. Až zosilnený prievan počas mrazov nám ukázal správny smer postupu kopania. Nie popod strop, ale do podlahy. Dňa 10. 4. 2022 sa nám pred koncom akcie otvoril otvor. Bolo vidieť asi na dva metre. Stále treba kopať a zaistovať. Prievan nás spoľahlivo viedol ďalej. Nie je to však ešte stále objav bez ďalšej práce. Pred nami je chodbička prehradená presintrenou hradbou zo skál a naplaveného štrku. Len na ľavej strane je priestor, ten je však vyplnený bielou výzdobou. Znovu musíme kopať, aby sme zistili, kam smeruje prievan. Po vyprataní prekážky nachádzame miesto možného pokračovania. Je ním otvor medzi naplaveným štrkom a stropom. Opäť vidieť kus ďalej, stále teda kopeme a rozširujeme. Na kopanie potrebujeme stále viac ľudí. Pridáva sa k nám T. Kučera, K. Janšto, D. Janšto a M. Bubelini.

Po 12 akciách neustáleho kopania a rozširovania sa dostávame do malej sienky. Po odpratani sedimentu sa v nej dá aj postaviť, aj keď najväčší profil chodbičky smeruje do zasedimentovaného dna. Rozhodol som sa pokračovať v rozšírení úzkeho zaneseného meandra. Prievan stále prúdi klesajúcou škárou pod stropom. Našťastie sa voľný priestor začal zväčšovať, kamienky sa kotúľajú niekde dole za roh. Na fotkach už sice vidieť nejaký priestor, pokračovanie však nie je

zrejmé. 20. 8. 2022 zvolám ešte jednu kopáčsku akciu a všetkých presvedčam, že dnes to už bude naozaj riadny objav. Pred koncom akcie sa moje tvrdenia stávajú skutočnosťou. Najštíhlejší z nás sa postupne strácajú z dohľadu. Ešte kúsok kopania a všetci sme v priestore, kde sa dá urobiť fotografia na pamiatku. T. Kučera ešte prelieza tesný meandrík v strope a hlási pokračovanie. Priestory sú väčšie, dokonca pripasť aj pokračovanie smerom hore. Pre uľahčenie prístupu do nových priestorov treba tesné miesta rozšíriť a zahľbiť.

Výzdoba nad zadnou priepastou. Foto: L. Múka

Chodba s brčkami. Foto: L. Múka

Dňa 28. 8. 2022 pokračujeme v postupe. L. Štubňa zlaňuje do prieplasti a prezerá priestor okolo. Smerom dolu je úzina, ktorú treba rozšíriť. Na polici vpravo je pekne vyzdobená „galéria“ s jazierkom. Za prieplastou sa spolu s Michalom Bubelinim dostali do stúpajúcej siene. V hornej časti sa po rozšírení otvoru pod stropom dostávajú do ďalšej sienky s podlahou ako tvaroh, steny sú pokryté pizolitmi. Rozšírením malej škáry pod spadnutým blokom sme sa po ďalších akciách dostali ďalej. Chodba však skončila zatečenými úžinami. Aj komín na konci je úplne uzavretý. S Matúšom Matejkom pokračujeme rozšírením úžiny v prieplasti. Už počas prác sa nám opäť podarilo identifikovať prievan. Na dne prieplasti sa stráca v tesnej úžine, kde nás potešíl zvuk tečúcej vody.

Dňa 17. 12. 2022 dokončujeme rozširovanie a postupne zliezame na dno. V krátkom komíniku nad zabahneným dnom ešte odkopávame hlinu v okienku a preliezame ďalej. Nasledujúce priestory nás potešili ale aj prekvapili. Potešili nás stovky brčiek na stope a malé potôčiky po jaskyni. Prekvapila nás členitosť, modelácia a rozmery priestorov. Smerom na JZ pokračujeme širokou nízkou chodbou do Daždivej siene. Tu na nás padá dážď z povrchového potoka. Pokračovanie je pomedzi bloky doprava. Vyšokú úzku chodbu prvý prelezie Michal. Aby sme sa vyhli nebezpečnému preliezaniu závalu, Libor s Tomášom prekopávajú skratku. Nad dnom chodby zliezajú do poslednej prieplasti. Na dne sa stráca voda, cez okienko v závale vidieť priestor a opäť prievan. Zával zaistujeme. Po rozšírení starou kamenárskou metódou

klinmi sme zával bezpečne prekonali. V bludisku medzi blokmi Libor našiel miesto s prievanom. Opäť zával, tento však visí z komína v strope. Opatrne ho necháme s hrmotom spadnúť. Libor s Miškom ho vyliezli, nasledoval ich Matúš. V nasledujúcich priestoroch našli pod spadnutými kameňmi ústie peknej studne. kde kameň padá hlboko a s ozvenou, prievan fúka, cesta je voľná.

Opis priestorov

Vstupná chodba je úzka, pôvodne vyplnená naplaveným štrkcom a hlinou. V bočných stenách je vidieť hranicu medzi dolomitom a doskovitými vápencami. Pokračujúce chodby sú vyvinuté hlavne na tomto rozhraní. Tvary a modelácia svedčia o prúdení vody zdola. Na strope v sienke pred prieplastou sú výrazné lastúrnate vyhlíbeniny (scallops). Po stenach sa dajú pozorovať pízolity a jemné kryštaličné povlaky a drúzy. V sieni nad prieplastou v príahlých priestoroch je výskyt sintrov bohatší. Doskovité vápence sú vo vyšších častiach viac bridlicovité.

Zo závalu blízko povrchu do jaskyne prenikajú korene stromov. V tejto časti jaskyne boli pozorované muchy a iný drobný hmýz. Do hlbky pokračuje jaskyňa prieplastou na zlome SZ-JV. Horné časti sú pokryté pestrofarebnými formami sintrov, spodné časti prieplasti sú vymýté od vody. V niektorých častiach sú zachované okrové výplne, dajú sa nájsť žilky limonitov. Krátkou rúrovitou chodbou pokračujú priestory do rozmernejšej mierne stúpajúcej chodby. Dnom chodby pretekajú vody presakujúce z povrchu cez závaly v komínoch. Stropy chodby sú členité s početnými kulisami a miestami zarovnané. Rúrovité komíny sú od seba oddelené len tenkými stenami. V zlomoch vidieť brekcie tmelené kalcitom alebo okrovými hlinami. Po stenach hlavnej chodby prechádza rozhranie medzi nadložnými dolomitmi a svetlými skoro bielymi vápencami. V dutinách týchto vápencov sa vyskytujú zvyšky červených hlín.

Pôvodné sedimenty postupne vyplavuje voda a zároveň prináša mladšie štrky z povrchu. Hlavná chodba mierne stúpa do Daždivej siene. Prítok vody z povrchu preniká na križovatke viacerých zlomov. Bloky vzniknuté odde-

Chodba za Tvarohovou sieňou. Oddychuje M. Múková.
Foto: L. Múka

lením horniny na zlome sú pokryté vrstvami kryštálov kalcitu 10 – 20 mm veľkými. Chodba pokračujúca po zlome, smerom na sever je dopredu uzavretá sedimentom z červených pieskov a hliny. V hornej časti sú sintrové náteky. V mieste intenzívneho skvapu sú na polici zvyšky koreňov z povrchu. V tomto mieste intenzívne prúdi vzduch. V západnej stene chodby je pomedzi bloky smerom dole klesajúci priestor. Po dne priestoru s porušenými stenami steká drobný tok, tratiaci sa medzi blokmi na dne. V stene priestoru je zával, cez ktorý vidieť pokračovanie jaskyne.

Perspektíva, zhrnutie

Berúc do úvahy výskyt súvisiacich jaskýň v doline Potôčky, ich rozmery, tvary, hustotu chodieb a výskyt výplní, prichádzam k záveru, že všetky doterajšie hodnotenia vývoja krasu medzi Bystrou a Valaskou sú správne. Konštatovanie A. Droppu o malých spádových pomeroch je správne. Pri vzniku priestorov jaskýň sa najviac svojou činnosťou podieľali stúpajúce plynní nasýtené vody z hlbokého obehu (Bella, Gaál; 2014). Dokazujú to okrové výplne v priestoroch jaskýň. Potom aj pri malom prevýšení môžu studené povrchové vody od Bystrej ďalej zväčšovať už existujúce priestory. Prenikanie vody z povrchu dokazujú akumulácie terra rossa a jemných nekrasových pieskov v jaskyni. Intenzívne skrasovanie hornín potom môže podmieniť vznik prepadlín a zosuvov

terénu (Kubíny, 1956). Prievan prúdiaci Jaskyňou v Potôčkoch potvrdzuje možné voľné pokračovanie. Jaskyňa sa režimom prúdenia správa ako spodný vchod. Najbližší horný prievan je v Jaskyni u diery vzdialenej 1200 m o 60 m vyššie. Vzdialenejší o cca 2500 m je Bystrianský závrt, ktorý je o 180 m vyššie. Ale dokázať spojenie týchto jaskýň je úloha pre niekoľko generácií jaskyniarov.

Geologická situácia

Mário Olšavský

Krasový systém v okolí obcí Bystrá a Valaská je vyvinutý v spodnom čiastkovom príkrove hronika, tzv. bystrianský príkrov (Biely in Biely et al., 1997).

Reprezentuje spodnú z troch štruktúr (krýh) komplikovanej príkrovovej štrukúry hronika ležiacej na vepríku. Vepríkum je v oblasti reprezentované predovšetkým spodnojurskými bridlicami, ktoré možno evidovať po oboch stranách ústia doliny Potôčky južne od lokality Kováčov vršok. V bezprostrednom okolí je bystrianský príkrov reprezentovaný stratigrafickým sledom stredným až vrchným triasom, presnejšie panvovými fáciami zámostského súvrstvia (Kochanová a Michalík, 1986) a nadložnými lunzskými vrstvami so sporadicky vyvinutými oponickými vápencami v jeho nadloží (pozri chronostratigrafickú tabuľku).

Vstupy do krasového systému sú vyvinuté v strednotriásowych vápencoch panvového typu, do ktorého patrí aj známy reiflinský vápenec s rohovcami. V spodných častiach systému boli lokalizované aj polohy dolomitov a tak-

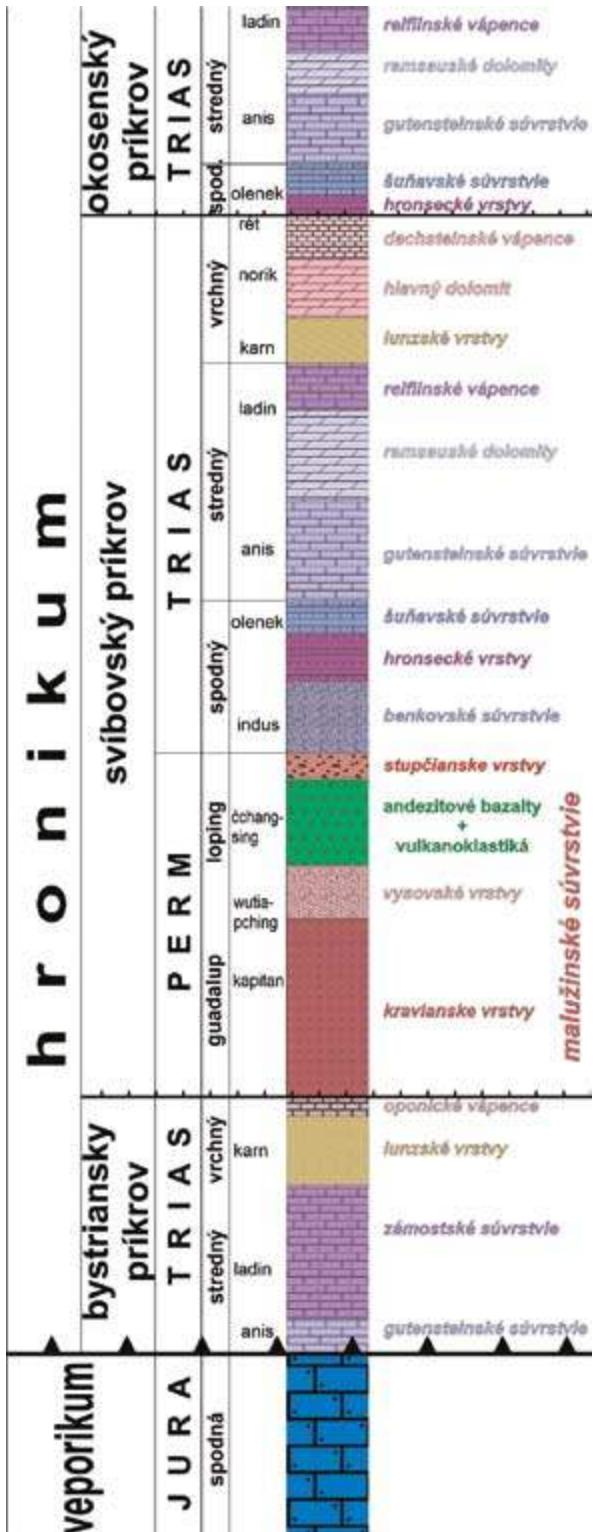

Chodba s brčkami. Foto: L. Múka

tiež vyslovene tmavé až čierne vápence stotožníteľné s gutensteinským typom vápencov, ktoré neboli na povrchu evidované. Spolu s tmavými vápencami je asociajúca poloha svetlých, pomerne čistých vápencov a preto výrazne krodovaných vápencov v spodnej časti systému v stratigrafii v celku nevšedným javom. Hrúbka karbonátových členov bystrianského príkrovu, ktorá teoreticky podlieha krasovateniu, má odhadom okolo 100 m. Na pre-dispozícii vzniku krasových foriem v území nepochybne vplyva aj faktor, že ako izolátor/bariéra reagujú jednak podložné jurské bridlice vepríka, ale taktiež bezprostredne prirodzené nadložie v podobe lunzských vrstiev pozostávajúcich predovšetkým z jemnozrnných pieskovcov a prachovcov.

Literatúra

- Bella P., Gaál L. 2014: Vznik a morfología hydrotermálnych jaskýň v Západných Karpatoch a ich predpolí. *Geomorfologica Slovaca et Bomica 2/2014*.
- Biely, A. & Bezák, V. (eds.), Bujnovský, A., Vozárová, A., Klíneč, A., Mikó, O., Halouzka, R., Vozár, J., Beňuška, P., Hanzeľ, V., Kubeš, P., Liščák, P., Lukáčik, E., Maglay, J., Molák, B., Pulec, M., Putiš, M. & Slavkay, M., 1997: Vysvetlivky ku geologickej mape Nízkych Tatier 1 : 50 000. GÚDŠ, Bratislava, 232 s.
- Droppa A. 1957: Speleologické problémy Bystrianskej jaskyne, Krásy Slovenska, 34, 2, 75–78.
- Kochanová M. a Michalík J., 1986: Stratigraphy and microfauna of the Zámostie limestones (upper pelsonian – lower illyrian) of the Choč nappe at the southern slopes of the Nízke Tatry Mts. (West Carpathians). *Geol. Zbor. Geol. carpath.* (Bratislava), 37, 4, 501–531.
- Kubíny D. 1956: Geologicko-speleologický výskum Bystriansko-Valašianskeho jaskynného systému, Krásy Slovenska, 33, 7, 263–265.

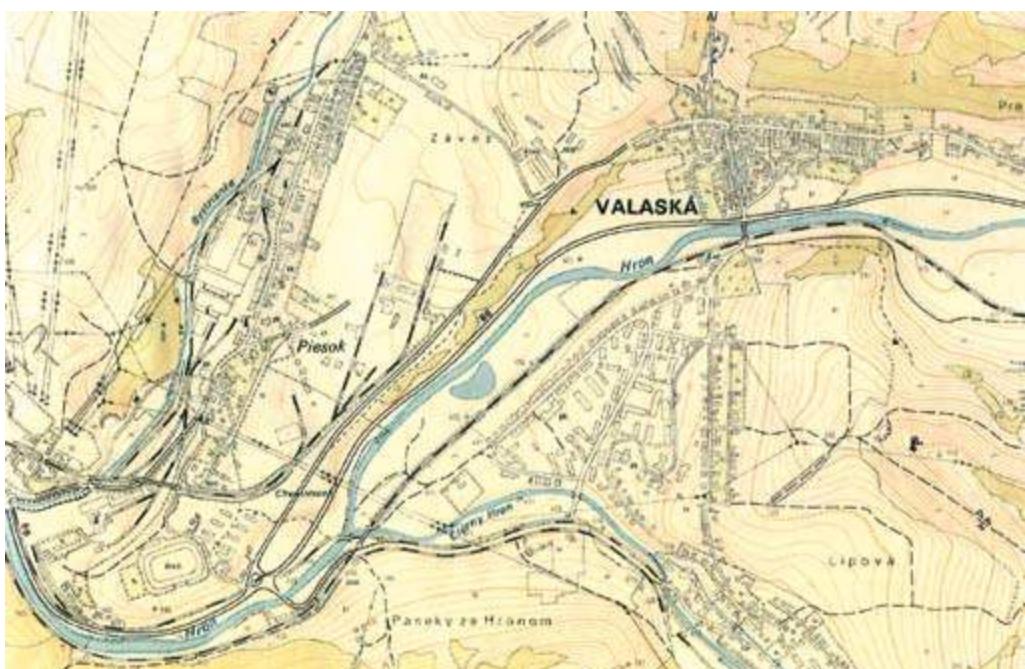
JASKYNE V KRASOVOM KOPCI LIPOVÁ V KATASTRI OBCE VALASKÁ

Milan Štéc

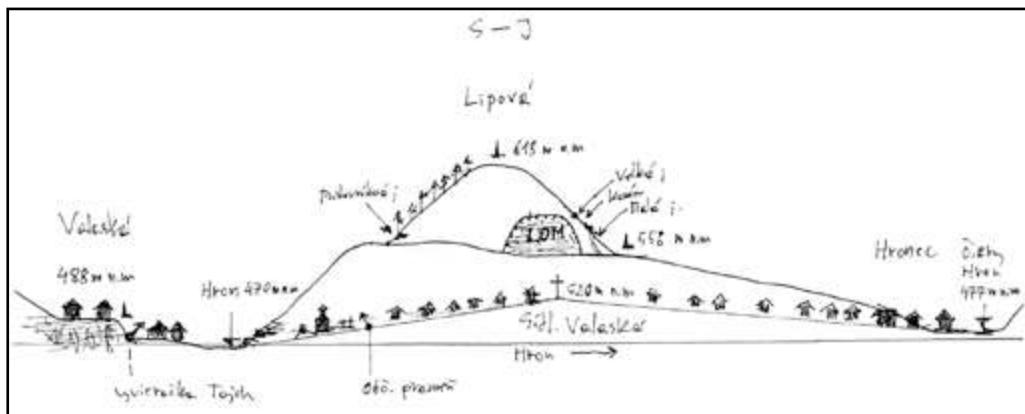
Mat'ko Budaj ma nedávno poprosil o mapy Bystrianskeho závrtu. Hľadal som márne. Originálne mapových plánov niekoľkých jaskyň na pauzánoch som kedysi zapožičal mladým jaskyniarom OS Brezno a už sa mi nevrátili, no Bystriansky závrt som publikoval a tak jeho mapový plán iste existuje v Liptovskom Mikuláši. Pri hľadaní som ale objavil (ako to u mňa chodí) niečo iné. Nasiel som moje prvotiny z roku 1979, a to jaskyne v super malom krase medzi Bielym a Čiernym Hronom pred ich sútokom, kde rieka Hron výrazne určuje hranicu medzi Horehronským podolím a Slovenským rudohorím. Na veľký portál jednej z jaskyň som sa pozeral priamo z môjho rodného domu podobne ako slávny hrončiansky rodák Ladislav Chudík. Ten si ale zamiloval iný vrch – Hajný Grúň, a preto sa nestal jaskyniarom, ale hercom. Kopec Lipová v spojitosti s Kunkéšovou knihou Moravský kras boli mojimi učebnicami od školských čias, čo vyvrcholilo členstvom v OS Harmanec (teraz Banská Bystrica).

Predmetný kras kopca Lipovej 612,9 m n. m. sa nachádza v katastri obce Valaská, ale v temer rovnej vzdialenosťi medzi starou Valaskou a Hroncom. Aj preto sme v minulosti tento mini-kras nazývali Hrončiansky, lebo Bystriansko-valaštiansky kras začínať až v obci Valaská. A vlastne aj teraz mám paniku v jeho začlenení do Rudohoria alebo Horehronského Podolia, preto tento rébus prenechávam Dr. Pavlovi Bellovi.

Z južnej strany sú strmé svahy kopca trávnate s riedkym porastom šípok a liesok. Severné svahy tvorí ihličnatý les. Západný záver kopca prechádza do polí strednej riečnej terasy Hrona ukončený stenou bývalého kameňolomu. Pred ním sa poľná cesta rozdeľuje. Jedna vede po vrstevnici severného svahu pod hranicou lesa a potom v serpentínach náhle vystupuje do sedla rozdeľujúceho kopiec na krasovú a nekrasovú časť. V sedle sa obe cesty opäť stretávajú. Cesta na južnom svahu mierne stúpa a v polovici križuje drobný jaskynný systém troch známych

Výrez mapy s kopcom Lipová medzi tokmi Hrona a Čierneho Hrona s vyznačenými jaskyňami (vpravo) a s jaskyňami v Potôčkoch (hore).

Náčrt priečneho rezu S – J od Valaskej cez sídlisko Valaská po Hronec.

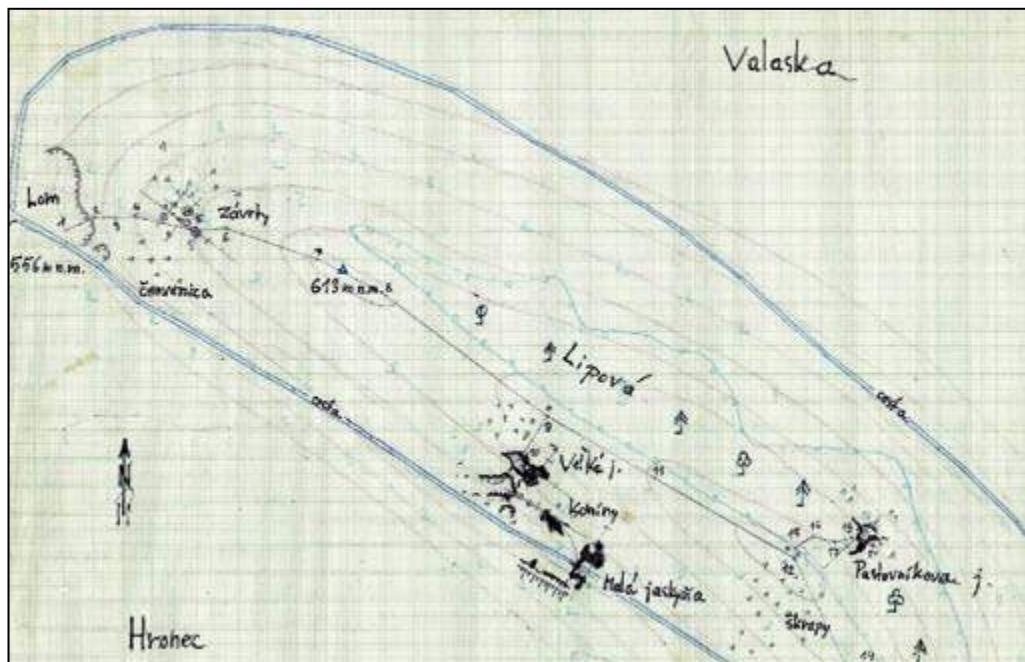
jaskyň. Od západu prvou je **Veľká jaskyňa** so svojím pôvodným rozmierným vchodom, teraz skalným mostom dlhým 6 m s výškou 3 m. Nad cestou v plytkom žľabe sa nachádza dvojica vertikálnych otvorov do krátkej jaskyne **Komíny**. Pod cestou sa nachádza **Malá jaskyňa**, nazvaná pravdepodobne podľa malého horizontálneho vchodu, lebo inak je zo všetkých jaskyň najdlhšia. Poslednou štvrtou jaskyniou v kopci Lipová je **Pustovníkova alebo Pútnikova jaskyňa**. Táto sa nachádza na severnom lesnatom svahu nad spomenutou polnou cestou. Podobne ako Veľká jaskyňa ani táto netrpí svojou nenápadnosťou. Namiesto skalného mosta sa pred skromným vchodom nachádza temer pravouhlo ohrazený akýsi dvor s 3 m vysokými stenami.

Históriu vývoja uvedených jaskyň nepoznáme. Archeologický výskum tu vykonali už za monarchie v roku 1837. Osídlenie v dávnych dobách sa tu nepotvrdilo, no z paleontologických nálezov stoja za pozornosť kosti mamuta srstnatého, nosorožca srstnatého, zubra stepného, ale aj bizóna Schoetenkovho a pravekého koňa. Osídlenie Valaskej z lokality Diel (stredná riečna terasa Hrona) je z obdobia kytickej kultúry a hradiška v Hornej Lehote z doby halštatskej a laténskej. Ak by som sa očitol v tej dobe, iste by som si za svoj príbytok vybral Pustovníkovu jaskyňu ako svoj jednoizbový byt s príslušenstvom a prameňom pitnej vody vzdialeným len 150 metrov. O možnom osídlení v staroveku či stredoveku sa už možno nikdy nedozvieme, lebo všetko zničilo novoveké osídlenie v medzivojniovom období prvej ČSR až Slovenského štátu. Jaskyňu v tom čase ozaj-

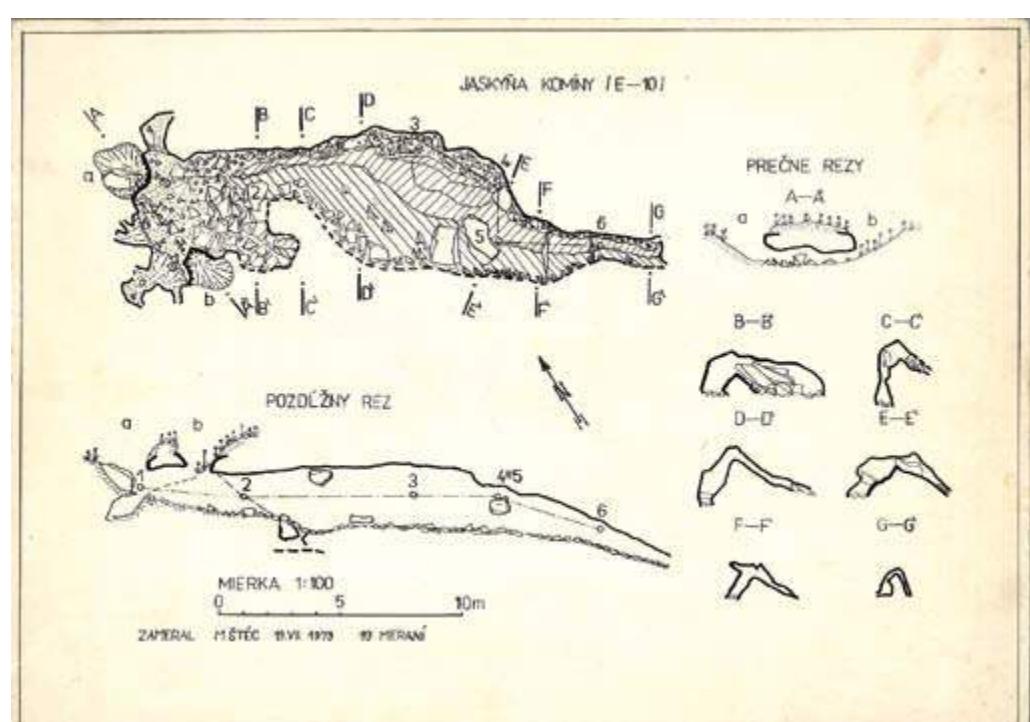
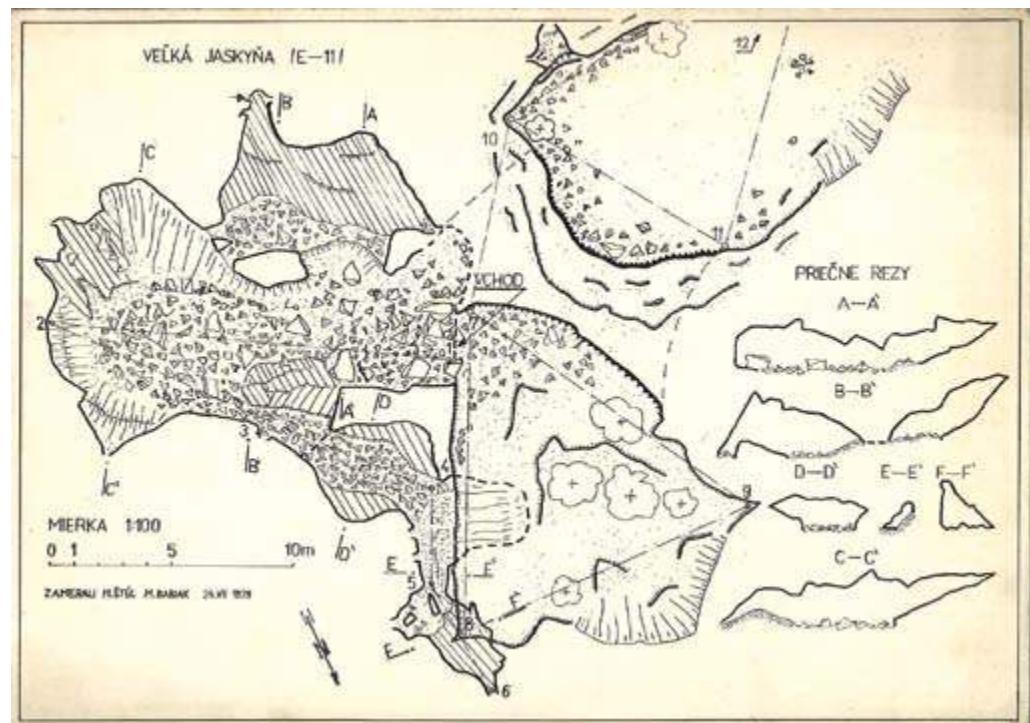
obýval nejaký pútnik či pustovník. V spomenutom dvore mal postavenú drevenú chatrč a v jaskyni s rozmermi 3 x 3 m umiestnil oltár. Živil sa samozberom lesných plodov, chovom a možno pytlactvom, ale predovšetkým z darov, ktoré mu údajne miestne ženičky samy nosili. Ktovia, či ho takto sponzorovali ženičky z čistej kresťanskej viery, alebo v tom boli bylinky, čary, či niečo oveľa prozaickejšie. Socialistické zriadenie išlo aj po rádových mníškach a mníchoch a znárodňovalo kláštory postavené pred stáročiami. Mních samotár to mal spočítané okamžite. Obyvatelia Valaskej si ale cudzinca zastali a ponúkli mu parcelu pri sútoku riek Bieleho a Čierneho Hrona v jeho záplavovej zóne nazývanej Sihot. Náboženstvo zanechal a do svojej smrti sa venoval záhradkárstvu. Predával zeleninu aj priesady. Veľká jaskyňa má rovnako pohnutú história. Celé Slovenské rudohorie je už od staroveku poznámené banskou činnosťou od Keltov po súčasnosť. Baničstvo v okolí Hronca súvisí s nepretržitou výrobou železa už 500 rokov a miestna zlievareň pracuje aj v súčasnosti. Okrem železnej rudy potrebovala vysokopekná prevádzka k výrobe surového železa drevné uhlie aj troskotvornú príasadu a tou bol vápenec. Ten sa ťažil v bezprostrednej blízkosti Hronca a v katastri susednej poddanskej osady Valaská, najmä v dolinke Potôčky s výskytom jaskyň. Pravdepodobne aj Veľká jaskyňa sa stala obeťou banskej činnosti. V skalnom moste a stenách prepadiska za ním sa nachádza niekoľko výrtov pre uloženie trhaviny. Je celkom možné, že v tomto prípade nedošlo k prírodnému javu zrútenia sa stropu

jaskyne, ale stalo sa tak pričinením baníkov. Nepoužité vývrty svedčia o náhlom opustení lokality. O tragickej pochovaní baníkov história nič nehovorí. Zato v inej lokalite Hruškovo došlo v bani Prepadliská k zavaleniu nešťastného baníka a starí ľudia spomínali, že tam pravidelne chodili zapaľovať sviečky na jeho pamiatku. Na rozdiel jaskynka Komíny jasne naznačuje prirozené otvorenie vchodov rútením. Jediný prirodzený vchod má Malá jaskyňa pod poľnou cestou, avšak novodobú história má aj tátu jaskyňu. Osloboďujúci front začiatkom roku 1945 na líniu Valaská – Hronec tu stál niekoľko mesiacov a vojaci využili všetky terénnne možnosti k úkrytu či bojovému postaveniu. Nízky strop siene v jaskyni bol preto zvýšený prekopaním asi 1 m na pevné skalné dno, pričom vojaci zničili sintrovú platňu s jazierkami a stalagmitmi. Jej zvyšky sa zachovali len po jej obvode pri znižujúcim sa strope. Na základe nálezov drobných militárií a rumunských mincí usudzujeme, že išlo o devastačnú činnosť vojakov Rumunskej armády. Za pozornosť krasu Lipovej iste stojí aj mini-zárvťové pole nad kameňolomom na západnom okraji s učebnicovým lievikovým závrtom a zrúteným závrtom s tromi kolmými stenami

a niekoľkými misovitými závrtmi. Nachádzajú sa tu aj tri škrapové polia a červená hlinačka (terra rossa). Ani hydrologické pomery nie sú tak jednoznačne znám, ako je tomu na opačnej strane Hrona v Bystriansko-valaštskom kraji. Staročná povest o kačke, ktorá úspešne absolvovala podzemný transfer z ponorov v Bystrej po vyvieračku vo Valaskej, je možno založená na skutočných znalostiach obyvateľstva o hydrologických pomeroch. Mlynár totiž prietok vody na svoj mlyn neovládal stavidlom, ale odrazením potoka v Bystrej do ponorov. Po absolvovaní trojkilometrovej cesty cez krasovú krajinu späť do Valaskej už mohol mlieť. Na Lipovej niet aktívnych ponorov ani vyvieračiek. Možno ju len tušiť v priestore bývalej obecnej tehelne ako občasný prameň presakujúci z ilovitej pôdy priamo do rigolu cesty povyše kostola. V tejto úrovni sú viditeľné podložné nepriepustné vrstvy v záreze železničnej trati pod Kostolom v nadmorskej výške zodpovedajúcej nízkej riečnej terase Hrona, na ktorej sa nachádza prepadové územie Valaská, kde sa v 70. rokoch 20. storočia v humne (stodole) miestneho gazu (Havrilovo humno) prepadol kôň do podzemného jazera v bezprostrednej blízkosti vyvieračky Tajch (Na Studničke).

Situačný plán Lipovej.

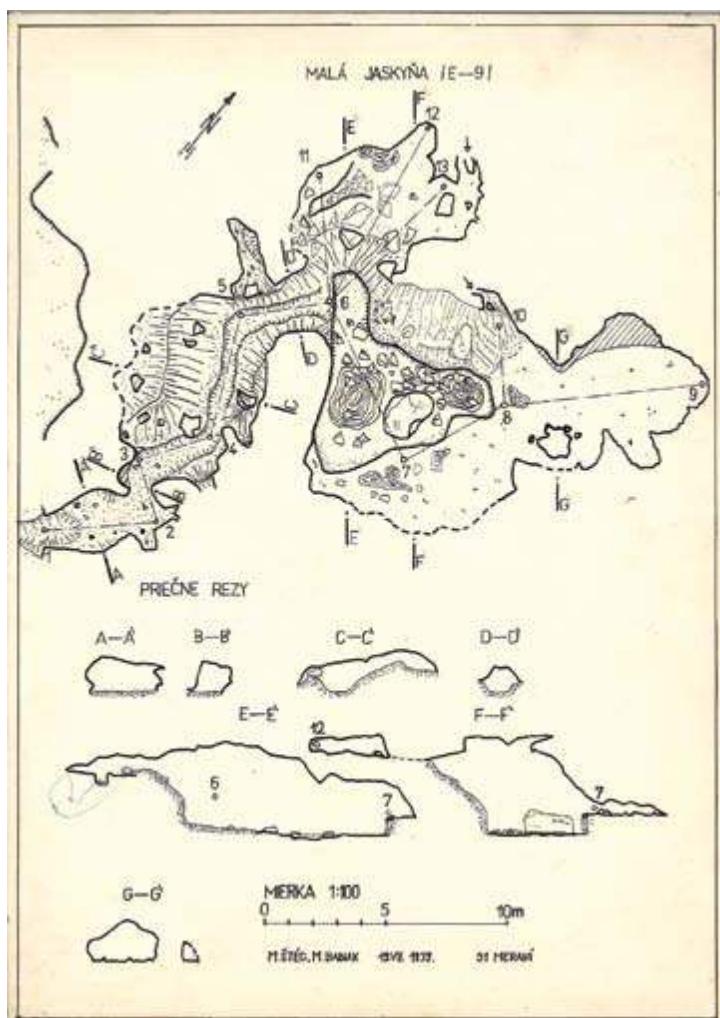

Veľká jaskyňa predstavuje najroziahlejší jaskynný celok v spojení jaskyne a prepadiska s kamenným mostom a prechodom do krátkej bezstropnej jaskyne s náznakmi stien jaskynej chodby v dvoch priesťovitých otvoroch v južnej stene vstupného koridoru pred skalným mostom. Vchod do Veľkej siene sa nachádza tesne za skalným mostom pod východnou stenou prepadiska. Sieň s rozmermi 15×5 m prechádza na juh do šikmej Malej siene so zisteným prúdením vzduchu v jej komíne. Sieň môže mať pokračovanie v severnom výbežku, kde sme vykopali prieskumnú sondu. Jediné pokračovanie zo siene vedie späť k prepadlisku krátkou chodbou ukončenou komínom.

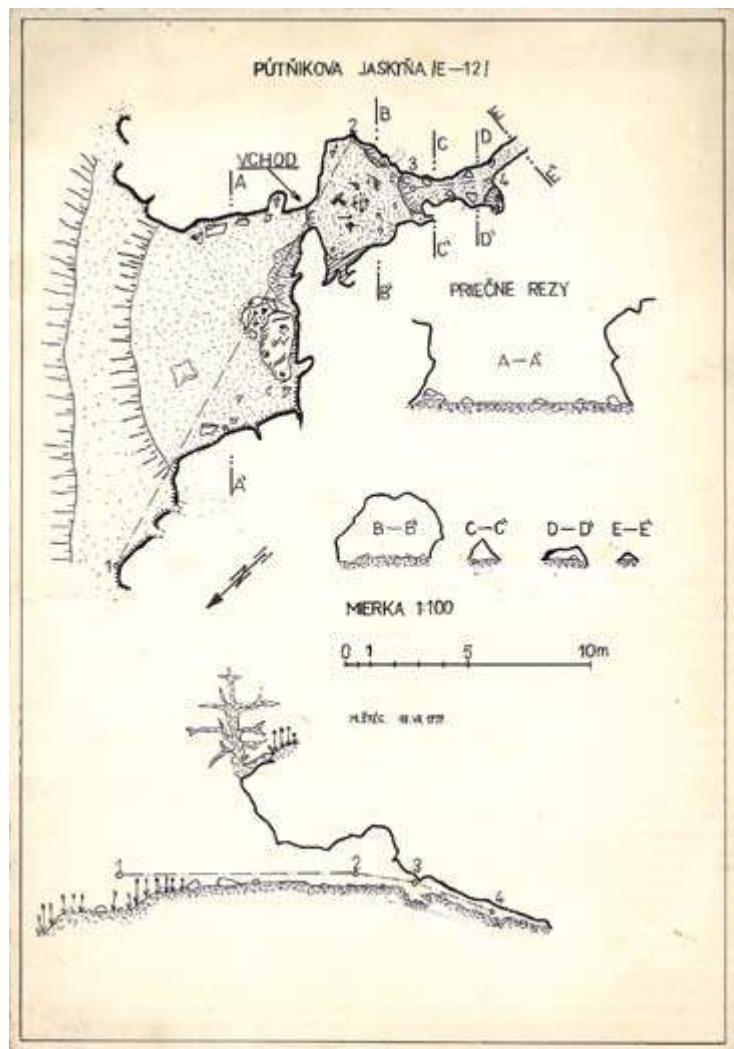
Jaskyňa Komíny je druhou najmenšou v kopci Lipová. Ide o horizontálnu chodbu len dva metre pod povrhom s vertikálnymi vchodmi otvorenými rútením. Je taká tesná, že jej absolvovanie robilo problémy aj prieskumníkom detského veku. Podľa slabého prúdenia vzduchu ide o hornú výdušnú jaskyňu v zimnom režime a preto nepremíza.

Malá jaskyňa je zo všetkých najdlhšia, jej celkový polygónový ďah dosahuje 30 m. Ide o horizontálnu jaskyňu s možným pokračovaním pod stropom západným smerom k jaskyni Komíny, s ktorou prúdením vzduchu aj komunikujú. Malá jaskyňa sa správa ako spodný vchod. Naľavo od vchodu sa nachádza skalná stena s niekoľkými nepriezernými otvormi pravdepodobne ústiacimi do vstupnej chodby jaskyne.

Pustovníkovu (Pútnikovu) jaskyňu predstavuje malá sieň s prechodovým otvorom vchodu z ohraničeného átria li-chobežníkového pôdorysu 7×5 m s kolmými stenami s mnohými výklenkami a s koróziou rozšírenými puklinami. Jedine veľký balvan pri južnej stene prezentuje zrútenie stropu. Antropogénna úprava dna dvorca v dokonalú rovinu dáva tušť využitie jaskyne človekom. Oceľové skoby v profile vchodu sú dôkazom o osadení dverí alebo latkovej bráničky bývalej svätyne pustovníka. Malá sienka naozaj pripomína rozmermi $3 \times 3 \times 3$ m kaplnku. V zadnej časti má sieň pokračovanie klesajúcou chodbičkou smerujúcou na sever pod hrebeň Lipovej. Jaskyňa obsahuje len skromnú sintrovú výzdobu dokonale zaúdenú častým používaním otvoreného ohňa.

Plán Malej jaskyne so sondou vo Veľkej sieni.

Plán Pustovníkovej (Pútnikovej) jaskyne z r. 1979.

Pohľad z protiľahlej strednej riečnej terasy z kóty Skalka 515 m n. m. na Lipovú 613 m n. m. (uprostred). Celkom vľavo obec Valaská s údolím Hrona, celkom vpravo obec Hronec s údolím Čierneho Hrona. V popredí sídlisko Valaská.

Pohľad na vstupný portál skalného mosta pred prepadiškom Veľkej jaskyne.

Pohľad spod skalného mosta do prepadiška. Celkom vpravo vchod do Veľkej siene jaskyne.

Skalné átrium Pustovníkovej jaskyne s vchodom do siene je vľavo.

P o z v á n k a.

Slovenská speleologicická spoločnosť pri Múzeu slovenského krasu v Lipt. Mikuláši dovoluje si Vás týmto pozvať na 11. jaskyniarsky týžden, ktorý sa uskutoční v rámci plánu práce SSS v dňoch 5.-11.júla 1969 v Bystrianskom krase - južná strana Nízkych Tatier. Bystriansky kras bol dodatočne vybratý pred pôvodne odsúhlasenou lokálitou Červená skala z nasledovných dôvodov:

Jaskyniarsky týžden sa bude niesť v znamení teoretického a praktického školenia dobrovoľných jeskyniarov a Bystriansky kras s blízkym okolím je klasickým územím s možnosťou štúdia a praktického prieskumu krasového fenoménu v návaznosti pomocných vedúcich disciplín. Ďalším dôvodom je skutočnosť, že na budúci rok sa uskutočnia oslavu 100. výročia objavenia Dobšinskéj Ladovej jaskyne a v rámci týchto osláv výbor chce usporiadať jaskyniarsky týžden v tejto oblasti, pri ktorej priležitosť možno zareďať aj prieskum krasových javov na Červenej skale.

Zraz účastníkov jaskyniarskeho týždňa sa určuje na den 5.7.1969 v popoludňajších hodinách pri jaskyni Bystrá. Pre lepšiu orientáciu priložené zasielame prospekt jaskyne Bystrá. Účastníkov z Košíc, resp. Ružomberka upozornujeme na možnosť spoja diaľkovým autobusom na linke Košice-Sliežské kúpele so zastávkou v Brozne, resp. v Podbrezovej. Nocovať sa bude pod stanami. Žiadame všetkých účastníkov, aby si domiesli so sebou stany /deky, spacie vaky/. V prípade zlého počasia bude zaistené nádzové ubytovanie v drevnom baráku. Cestovné bude všetkým požvaným po predložení cestovných lístkov uhradené na mieste zrazu, do 100 km II. trieda osobný vlak, nad 100 km II. trieda rýchlik. Účastníkom, ktorí prídu po vlastnej osi, bude preplatené cestovné vo výške verejnúho dopravného prostriedku.

Ranšinky, po celý deň chlieb a čaj a raz denne teplú stravu /z polnej kuchyne / poskytnuté usporiadateľom. Žiadame všetkých požvaných, aby si domiesli so sebou jedálne nádobie. Strava sa poskytuje v dňoch 5.-11. júla 1969. Hostia a rodinní príslušníci /nečlenovia SSS sú vitáni, budú sa riadiť vlastným individualnym programom a nevzťahuje sa na nich úrazové poistenie/. Po včasnom predbežnom požiadani im môžeme poskytnúť stravu na vlastné režijné výlchy.

P r o g r a m :

5.7.1969 o 19.00 hod. oficiálne zahájenie jaskyniarskeho týždňa.

6.7.1969 - celodenná exkurzia - južná strana Nízkych Tatier - vysokohorský kras s výstupom na hreben Nízkych Tatier - odborný sprievod a výklad Dr. Kubiny, Ž. Jirmer.

7.7.1969 - 10.7.1969 - od 8.00 hod. do 16.00 hod. práce v skupinách.

Skupiny budú pracovať pod odborným vedením, pri čom budú prebraté našľachovné tómy:

"bezpečnosť" pri práci pri provádzaní prieskumných prác - Ing. Cebešauer.

Poskytnutie prvej pomoci - Ph.Dr. Štefan Rode.

Technika zostupu do prieplatí - za spoluúčinnosti Morskéj služby.

Technika provádzania prieskumných prác /výdrevá, trhacie práce atď./ - Jirmer, Farbenie krasových vôd - Ing. Cebešauer merová - Šrol/

Meranie v jaskyniach - Ing. Kímen, Dr. Jakáľ, Dr. Kubiny.

Klimatické pozorovania v jaskyniach - Ph.Dr. Rode

Metodika spelearcheologickej výskumu - Dr. Bárta C.Sc

Výskum fauny a flory - Dr. Ján Parla

Pracovné skupiny budú dosadené na jednotlivé pracoviská tak, aby účastníci absolvovali všetky tómy. S rámčovým plánom a podrobnejším programom jaskyniarskeho týždňa budú účastníci oboznámeni na mieste zrazu.

Žiadame Vás o potvrdenie účasti na priloženom korešpondenčnom listku najneskoršie do 18.6.1969.

Keďže sa budú prejednávať ja organizačné otázky SSS, účasť aspoň vedúceho, alebo ním povoleného zástupcu z každej základnej skupiny je nutná, žiadúca je veľká účasť všetkých členov SSS.

Tešíme sa na stretnutie s Vami.

Za organizačný výbor jaskyniar. týždňa:
Chovan v.r.

Bulletin of the Slovak Speleological Society No 3/2023

• A hundred years of the Bystriánska Cave	3
<i>This issue of the Bulletin is dedicated to the centenary of the discovery of the Old Bystriánska Cave and a forthcoming Cavers' Week in the Bystrá-Valaská karst.</i>	
• Martin Budaj: Maps of the Bystrá-Valaská karst	6
<i>Overview maps of the karst area</i>	
• Martin Budaj: A hundred years of the exploration of the caves in the Bystrá-Valaská karst	9
<i>An overview of the history of the Bystriánska Cave from the first mention and related legends, through the use of the spring waters to propel the mill in Valaská, to the beginnings of the exploration of the caves and the discoveries of the Old Cave in 1923, the Peklo ("Hell") Abyss in 1926 and the New Cave in 1932. Next, the article focuses on the establishment of the Association of the Bystrá Caves, the first opening of the cave to the public in 1939, war time events and the second opening of the cave to the public in 1968. It concludes with the activities of the SSS members in this karst area.</i>	
• Jozef Kovalčík: Bystrá and people	19
<i>Comprehensive authentic memories of the discoverer of the Bystriánska Cave and the leader of explorations, Jozef Kovalčík, written in 1959 and covering the events since the discovery in 1923, along with the profiles of the explorers and other contributors and supporters. Valuable historical photographs are included.</i>	
• Ernest Laubert: About the discovery of the Bystriánska Cave	48
<i>A short report by Ernest Laubert, one of the first explorers of the underground at Bystrá, focusing on the discovery of the Old Cave and the Peklo Abyss. The information provided is sometimes at odds with Kovalčík's article.</i>	
• František Majko: Events before the end of WW2 in the Bystriánska Cave	51
<i>The memories of the first manager of the show cave on the wartime events related to the cave. He describes how two groups of local villagers hid in the cave during the time when the front line passed this area in January and February 1945, he mentions the fights near the cave, the death of Gábor Krupa and the liberation of the region.</i>	
• Ján Vrabc: The Bystriánska Cave – my work and life with her	55
<i>The memories of the long-time manager of the show cave about his 42 years of work in the cave, covering the beginning of his career here, the internal developments in the Slovak Caves Administration, the development work in the cave and the people with whom he collaborated.</i>	
• Zdenko Hochmuth: The 1969 Cavers' Week at Bystrá	60
<i>The memories of Z. Hochmuth of the first Cavers' Week after the reestablishment of the Slovak Speleological Society, held in 1969 at Bystrá. He mentions that unusually two Cavers' Weeks were organized that year; he provides his memories of some of the attendees and on the mapping of the Srnčia Abyss. Some authentic photographs are included.</i>	
• Ľubomír Múka: The collapse area in Valaská	63
<i>A short description of the remarkable collapse area in Valaská, which belongs to the Bystrá-Valaská karst, including the story of a horse which fell into the hole formed when the floor of its stable caved in. The article concludes with some details on subsequent speleological and scientific research.</i>	
• Ľubomír Múka: New cave discoveries in the Potôčky Valley	65
<i>A detailed description of the caves discovered and surveyed in this area, including their speleological and geological characteristics and some pictures.</i>	
• Milan Štěc: Caves in the karst hill Lipová near Valaská	72
<i>A description of the caves with details of their location, history and exploration. Four maps and some photographs are also included.</i>	

Cover photos

front cover: A greeting card from the Bystriánska Cave sent by František Majko to his brother Ján.
SMOPaJ Collection

inside front: A schematic side view of the karst under Valaská, showing the Tajch spring with its water level lowered using three horizontal drill holes with a diameter of 15 cm

inside back: The original company signature sheet of the Bystriánska Cave from 1938
back cover: The Potôčky Cave

Editorial board: Martin Budaj, Michal Danko, Zdenko Hochmuth, Peter Holúbek, Ján Kasák, Bohuslav Kortman, Miroslav Kudla, Alexander Lačný, Nela Ševčíková, Ján Tulis

Compiled by: Miroslav Kudla, e-mail: miro.kudla52@gmail.com

English texts: Martin Budaj

Layout: Juraj Kačjak, e-mail: j.kacjak@kniharstvogeorg.sk

Publisher: Slovak Speleological Society, Hodžova 11, 031 01 Liptovský Mikuláš,
Slovak Republic, e-mail: speleo@sss.sk

Printed by: Juraj Štefuň – GEORG, Žilina

ISSN 1335-5023

Kolku prosté podľa § 6 zákona č. 210 zo dňa 15. apríla 1919.
člen Ústredného družstva v Bratislave. č. matriky 2556.

Firma družstva

J. A S K Y N E B Y S T R Á
družstvo Bystrianských jaskýň
pod Dumbierom v Brezne nad Hronom

Evid. číslo Ústredného družstva

M 2556.

Datum:

20. XI. 1938.

Firemný podpis.

My členovia správy budeme podpísavať firmu tohto družstva spôsobom, predpisaným v obchodnom zákone a v stanovách, a to tak, že k písanej alebo tlačenej firme J. A. S. K. Y. N. E.

B Y S T R Á Družstvo bystrianskych jaskýň pod Dumbierom, so sídlom

v Brezne nad Hronom

pripojíme vždy dvaja tieto svoje vlastnoručné podpisy:

ja Ing. Ľudevit Krno.

tak

Ľudevit Krno

ja Dr. Ján Zibrin.

tak

Ján Zibrin

ja J. V. Kovalčík,

tak

J. V. Kovalčík

ja M. Pavel Denk.

tak

Pavel Denk

ja Elemér Hollman.

tak

Elemér Hollman

ja

tak

ja

tak

ja

tak

ja

tak

Okislo / / / / / / / /

Podla registrácia pre overenie číslo 0 1395/38 páni

(Nedodržanie náročností vede k odmietnutiu písania, na písanie je určený čas 10 minút, počas ktorého sa nebudú vydávať žiadosti o predĺženie časového limitu)

. / .

